

دۇنيا تارىخىدىكى بۈيۈك شەخسلەر

كللاۋسېۋىت

— Clausewitz —

شىنجاڭ مەدەنىيەت نەشرىياتى
شىنجاڭ ئېلېكترون ئۈن - سىن نەشرىياتى

دۇنيا تارىخىدىكى بۈيۈك شەخسلەر

كىلاۋسپۇرس

شىنجاڭ خەلقنىڭ ئىشلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان
شىنجاڭ ئېلىكترونلۇق نەشرىياتى

مۇقاۋىنى لايىھەلىگۈچى: ئۆگەن كىتابچىلىقى خەتتات: ئابلىكىمجان زۇنۇن جەۋلاننى

ISBN 978-7-5469-8338-7

9 787546 983387 >

定价: 20.00元

بۈيۈكلەردىن ئۆگىنىپ، بۈيۈكلەردىن بولايلى
— يېڭى ئەسىردىكى ياشلار — ئۆسمۈرلەرگە تەقدىم

دۇنيا تارىخىدىكى بۈيۈك شەخسلەر

Clausewitz

كللاۋىسۋىت

تۈزگۈچى: ۋۇ ئېن
تەرجىمە قىلغۇچى: ئابدۇرەئۇپ ئېلى

شىنجاڭ مەدەنىيەت نەشرىياتى
شىنجاڭ ئېلېكترون ئۇن - سىن نەشرىياتى

بۇ كىتاب خەيتيەن نەشرىياتىنىڭ 1997 - يىلى 10 - ئاي 1 - نەشرى، 1 -
باسمىسىغا ئاساسەن تەرجىمە ۋە نەشر قىلىندى.

本书根据海天出版社1997年10月第1版，第1次印刷版本翻译出版。

پىلانلىغۇچى: ئەركىن ئىبراھىم پەيدا
مەسئۇل مۇھەررىرى: دىلنۇر ئابدۇراخمان
تەكشۈرۈپ بېكىتكۈچى: ياسىن ئوبۇلقاسىم
گۈزەل سەنئەت مۇھەررىرى: ئۆگەن كىتاپچىلىقى
قايتا تەكشۈرگۈچى: تۇرغۇن تۇنىياز
باسما مەسئۇلى: ليۇ ۋېيىۋ

دۇنيا تارىخىدىكى بۈيۈك شەخسلەر

كىلاۋسپۇنز

تۈزگۈچى: ۋۇ ئېن

تەرجىمە قىلغۇچى: ئابدۇرەئوپ ئېلى

نەشرىيات: شىنجاڭ مەدەنىيەت نەشرىياتى

شىنجاڭ ئېلېكترون ئۇن - سىن نەشرىياتى

ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھىرى ئىقتىساد - تېخنىكا تەرەققىيات رايونى

پەن - تېخنىكا باغچە يولى 5 - نومۇر

پوچتا نومۇرى: 830026

تارقاقچۇچى: شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسى

بەت ياسىغۇچى: شىنجاڭ ئۆگەن كىتاب تارقىتىش چەكلىك شىركىتى

زاۋۇت: شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتى

فورماتى: 880×1230 مىللىمېتىر 1/32

باسما تاۋنىقى: 4.75

نەشرى: 2016 - يىلى 4 - ئاي 1 - نەشرى

بېسىلىشى: 2016 - يىلى 7 - ئاي 1 - قېتىم بېسىلىشى

كىتاب نومۇرى: ISBN 978-7-5469-8338-7

باھاسى: 20.00 يۈەن

«ئۇرۇش — سىياسىينىڭ باشقا بىر خىل ۋاستە
بىلەن داۋاملىشىشى» — بۇ ھەربىي ئىشلارغا كامىل
يازغۇچى كىلاۋسېۋىز ئېيتقان مەشھۇر ھېكمەتلىك
سۆز.»

— لېنىن

كىرىش سۆز

«ئۇرۇش — سىياسىيىنىڭ باشقا بىر خىل ۋاسىتىسى ئارقىلىق داۋاملىشىشىدۇر...» دېگەن بۇ ئۇرۇش توغرىسىدىكى ھېكمەتلىك سۆزنى كۆپىنچە ئادەملەر بىلىمىمۇ، لېكىن بۇ سۆزنى كىمنىڭ ئوتتۇرىغا قويغانلىقىنى، قايسى ئەسەردە دېيىلگەنلىكىنى كۆپلىگەن ئادەملەر ئېنىق بىلمەسلىكى مۇمكىن.

كارل فون كىلاۋسېۋىز XIX ئەسىردىكى ئىشتاب پادىشاھلىقىنىڭ مەشھۇر ھەربىي ئىشلار نەزەرىيەچىسى، بۇرژۇئا ھەربىي ئىشلار ئىدىيەسى سىستېمىسىنىڭ ئاساسچىسى. «ئۇرۇش توغرىسىدا» — كىلاۋسېۋىزنى ئۇنىڭ بىلەن بىر ئەسىردە ياشىغان ئۇلۇغ ئەربابلار قاتارىدا قويۇش ئىمكانىيىتىنى ياراتقان ھەمدە ئۇنى دۇنياۋى شۆھرەتكە ئىگە قىلغان ھەربىي ئىشلارغا دائىر ئۇلۇغ ئەسەر. ئۇ بۇ ئەسىرىدە تەپسىلىي ۋە ھەقىقىي ماتېرىيال ھەم قايىل قىلارلىق مەنتىقە ئارقىلىق ئۇرۇشنىڭ ماھىيىتىنى جانلىق تۈردە ئېچىپ بەردى. ئۇنىڭ بۇ ئەسىرى ئۇرۇش ۋە ئۇرۇش قىلىش بايان قىلىنغان ئەسەر بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ئۆز نۆۋىتىدە ئەمەلىي پەلسەپە ۋە دىئالېكتىكىلىق پىكىر يۈرگۈزۈشنىڭ ئۈلگىسى ھېسابلىنىدۇ. يۇقىرىدا ئېيتىلغان ئۇرۇشنىڭ ماھىيىتى توغرىسىدىكى ئەقلىيە سۆز «ئۇرۇش توغرىسىدا» دېگەن ئەسەرنىڭ 1 - بۆلۈم I بابىدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان.

كىلاۋسېۋىز 1780 - يىلى 6 - ئاينىڭ 1 - كۈنى،
ماگدېبۇرگقا يېقىن جايدىكى بۇرگېس بازىرىدا بىر نامرات
ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەن، ئۇنىڭ دادىسى باجگىر ئىدى.

1792 - يىلى تېخى 12 ياشقا توشمىغان كىلاۋسېۋىزنى
دادىسى پوتسدامغا ئېلىپ بېرىپ، شاھزادە فېردىناندىنىڭ پولكىدا
مىلادىسى سېرژانت بولۇشقا تاپشۇردى. شۇنداق قىلىپ ئۇ تەڭ
ياشتىكى بالىلار تېخى ئاتا - ئانىسىنىڭ قوينىدا يايىپ ئويناپ
يۈرگەن چاغدىلا، ئىشتاب ئارمىيەسىگە كىرىپ ئۆزىنىڭ ئۇزۇنغا
سوزۇلغان ھەربىي تۇرمۇشىنى باشلىدى. 1793 - يىلى
ئىشتاب ئارمىيەسى بىلەن فىرانسىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ مىللىي
ئارمىيەسى ئۇرۇش قىلغاندا، توماينىس شەھىرىنى قوغداش
ئۇرۇشىغا قاتناشتى. 1795 - يىلى ئۇ مىلادىسى لېيپتسىگە
ئۆستۈرۈلدى. كۆزدە كىلاۋسېۋىز بېرلىندىكى ئوفىتسېرلار
مەكتىپىگە ئوقۇشقا ئەۋەتىلدى. بۇ مەكتەپنىڭ مۇدىرى
ساۋېنھۇست ئىشتاب گېنېرالى بولۇپ، مەشھۇر ھەربىي ئالىم
ئىدى. كىلاۋسېۋىز تىرىشچان، نەتىجىسى ئەلا بولغاچقا،
ساۋېنھۇست ئۇنى ناھايىتى قەدىرلەيتتى. ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا
ياش ۋە ئىجتىمائىي ئورۇن جەھەتتە پەرق بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ
دوستلۇقى كۈنساين كۈچىيىپ باردى. كىلاۋسېۋىزنىڭ
ئىدىيەسى ۋە كېيىنكى پائالىيەتلىرى بۇ ئوقۇتقۇچىسىنىڭ
زور تەسىرىگە ئۇچرىغان.

1803 - يىلى ئەتىيازدا كىلاۋسېۋىز ئوفىتسېرلار
مەكتىپىنى پۈتكۈزگەندىن كېيىن ساۋېنھۇستنىڭ كۆرسىتىشى
بىلەن شاھزادە ئاۋگۇستۇسنىڭ ئادىۋانتى بولىدۇ. شۇ يىلى،
كىلاۋسېۋىز كېيىن ئۆزىنىڭ خوتۇنى بولغان ئاقسۆڭەك خېنىم
مارى بىلەن ئۇچرىشىدۇ.

1804 - يىلى 5 - ئايدا ناپولېئون ئاساسىي قانۇنىنى ئۆزگەرتىپ، فىرانسىيەنى ئىمپېرىيە دەپ ئېلان قىلىپ، ئۆزىنى ناپولېئون I دەپ ئاتىدى ھەمدە شۇ يىلى سىرتقا قارىتا تاجاۋۇزچىلىق ئۇرۇشى قوزغىدى. 1806 - يىلى 10 - ئاينىڭ 14 - كۈنى، ئىشتاب - فىرانسىيە ئارمىيەلىرى يېنادا ھەل قىلغۇچ جەڭ قىلدى. ئىشتاب ئارمىيەسى مەغلۇپ بولدى، كىلاۋسېۋىز فىرانسىيە ئارمىيەسىگە ئەسرگە چۈشتى.

1807 - يىلى 10 - ئايدا كىلاۋسېۋىز قويۇپ بېرىلدى. 1810 - يىلى كۈزدە كىلاۋسېۋىز بېرلىن ھەربىي مەكتىپىدە ئوقۇتقۇچى بولدى ھەمدە شۇ يىلنىڭ ئاخىرى گىراق ھىللۇرنىڭ قىزى مارى بىلەن توي قىلدى.

1812 - يىلى 4 - ئايدا كىلاۋسېۋىز ئىشتاب - فىرانسىيە ئىتتىپاقىغا قارشى تۇرۇپ ۋەزىپىسىدىن ئىستېپا بېرىپ، رۇسىيەگە بېرىپ سىمولىنسكىنى تاللىشىش ئۇرۇشى، بورودىنو ھەل قىلغۇچ جېڭىگە قاتنىشىپ، رۇسىيە قوشۇنىدا ئىشتاب باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىدى. 1813 - يىلى 3 - ئايدا كىلاۋسېۋىز ئارمىيە بىلەن بىللە فىرانسىيە ئارمىيەسىگە قوغلاپ زەربە بېرىپ بېرلىنغا كەلدى. كېيىن يەنە ئىشتاب ئارمىيەسىگە قايتىپ 3 - كورىپۇسنىڭ ئىشتاب باشلىقى بولدى ھەمدە فىرانسىيەگە قارشى ئۇرۇشقا دائىر تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەپ، ئۇرۇش نەزەرىيەسى بىلەن شۇغۇللىنىشقا باشلىدى.

1818 - يىلى كىلاۋسېۋىز بېرلىن ھەربىي مەكتىپىنىڭ مۇدىرى بولدى ھەمدە گېنېرال مايورلۇققا ئۆستۈرۈلدى. ئۇ مۇدىر بولغان 12 يىلدا، پۈتكۈل زېھنىي قۇۋۋىتىنى ھەربىي ئىشلار پەن تەتقىقات ساھەسىگە قاراتتى. ئۇ ئۆزى قاتناشقان بىرنەچچە قېتىملىق ئۇرۇشتىن باشقا يەنە 130 نەچچە قېتىملىق ئۇرۇشنى تەتقىق قىلىپ، نۇرغۇن ئوبزور - ماقالىلەرنى يازدى.

1830 - يىلى كىلاۋسېۋىز 2 - توپچى ئەسكەرلەر قىسمىنىڭ باش تەپتىش بۆلۈمىدە باش مۇپەتتىش بولدى.
1831 - يىلى 11 - ئاينىڭ 16 - كۈنى، كىلاۋسېۋىز خولېرا كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ ئالەمدىن ئۆتتى. ئۇ ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن، خوتۇنى مارى ئۇنىڭ ئەسىرىنى رەتلەپ نەشر قىلدۇردى.

كىلاۋسېۋىز مول تەجرىبىگە ئىگە بولغانلىقى، شۇنىڭدەك ئۇرۇش تارىخىغا دائىر زور مىقداردىكى ماتېرىياللارنى توپلىغانلىقى ئۈچۈن، ھەربىي ئىشلارغا دائىر نۇرغۇنلىغان ئەسەرلەرنى تەتقىق قىلىش بىلەن بىللە يەنە پەلسەپە، تارىخ، ئەدەبىياتقا دائىر ئەسەرلەرنى تەتقىق قىلدى، ئۇ ئۇرۇش نەزەرىيەسى ئۈستىدە دىئالېكتىكىلىق ئۇسۇل بىلەن ئىزدىنىپ، ئادەتتىكى ئۇرۇشنىڭ قانۇنىيىتى ۋە ئۇرۇش قىلىشنىڭ بىر قاتار پىرىنسىپلىرىنى كەڭ دائىرىدا، مۇئەييەن دەرىجىدە ئېچىپ بەردى. ئۇنىڭ كۆپلىگەن پىكىرلىرى بۈگۈنكى كۈندىمۇ توغرا بولۇپ چىقتى. كىلاۋسېۋىزنىڭ ھەربىي ئىشلار ئىدىيەسىدە يېڭىدىن گۈللەنگەن بۇرژۇئازىيە سىنىپىنىڭ ئالغا ئىلگىرىلەش خاھىشى ۋە ئىسلاھات روھى ئىپادىلەنگەن. «ئۇرۇش توغرىسىدا» بۇرژۇئا ھەربىي ئىشلار نەزەرىيەسىگە دائىر كىلاسسىك ئەسەر، شۇنداقلا دۇنيا ھەربىي ئىشلار ئىدىيەسى تەرەققىيات تارىخىدىكى شانلىق نامايەندە.

1858 - يىلى 1 - ئاينىڭ 7 - كۈنى، ئېنگېلس ماركسقا يازغان خېتىدە مۇنداق دەپ يازىدۇ: «مەن ھازىر كىلاۋسېۋىزنىڭ «ئۇرۇش توغرىسىدا» دېگەن ئەسىرىنى ئوقۇۋاتىمەن. بۇ ئەسەردىكى پەلسەپە قائىدىلىرى بويىچە تەتقىق قىلىش ئۇسۇلى تولۇمۇ غەلىتە ئىكەن، لېكىن بۇ كىتاب ھەقىقەتەن ياخشى ئىكەن.»
لېنىن 1915 - يىلى «ئۇرۇش توغرىسىدا» نى تەتقىق قىلغان

ھەمدە ئۇنىڭدىن ئۇزۇندى ئېلىپ دېگەن ئەسەر ئىزاھات بەرگەن. ئۇ كىلاۋسپۇزنىڭ ئۇرۇش بىلەن سىياسىيىنىڭ مۇناسىۋىتى توغرىسىدىكى بايانلىرىغا ئىنتايىن ئەھمىيەت بەرگەن.

شۇنىمۇ ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى، كىلاۋسپۇز تارىخىي ماتېرىياللىرىغا ئەمەس، ئۇنىڭ دىئالېكتىكىلىق ئۇسۇلىمۇ ئۈزۈل - كېسىل دىئالېكتىكىلىق ئۇسۇل ئەمەس. ئۇ ئۇرۇش بىلەن سىياسىيىنىڭ مۇناسىۋىتىنى ئىسپاتلاپ بەرگەن. لېكىن، ئۇرۇشنىڭ ئىقتىساد ۋە سىنىپىي كۈرەش بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى ئېچىپ بېرەلمىگەن. ئۇ روھىي كۈچنىڭ ئۇرۇشتىكى مۇھىم رولىنى ئوتتۇرىغا قويغان. ئەمما، ئۇ ئۇرۇشنىڭ ھەققانىي ياكى ھەققانىي ئەمەسلىكىنى، يەنى خەلق رايىنىڭ قايتىشىنىڭ ئۇرۇشنىڭ غەلىبە قازىنىشى ۋە مەغلۇپ بولۇشىدا مۇھىم رول ئوينايدىغانلىقىنى تونۇپ يەتمىگەن. ئۇنىڭ بەزى كۆز قاراشلىرىنىڭ ھازىر ۋاقتى ئۆتتى. مەيلى قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، «ئۇرۇش توغرىسىدا» دېگەن كىتاب مۇھىم پايدىلىنىش قىممىتىگە ئىگە ھەربىي ئىشلارغا دائىر ئەسەر. كىلاۋسپۇز مۇ تارىختا زور رول ئوينىغان مەشھۇر ھەربىي ئىشلار نەزەرىيەچىسى بولۇشقا مۇناسىپ.

كىلاۋسپۇز نامرات بالا مىلادى شى سېرژانتلىقتىن دۇنياغا مەشھۇر ھەربىي ئىشلار مۇتەپەككۇرىغا ئايلىنىش جەريانىدا بېسىپ ئۆتكەن يوللار ئوقۇرمەنلەردە كۆپلەپ پايدىلىق تەسىر پەيدا قىلغۇسى.

فېي يەن

1997 - يىلى 1 - ئاينىڭ 18 - كۈنى

شاڭخەي جېنېي كوچىسى

مۇندەرىجە

1. 12 ياشلىق مىلادى شى سېرژانت 1
2. ماينىنى قورشاش ئۇرۇشى 7
3. كاندىدات ئوفىتسېرلىققا ئۆسۈش 13
4. ئوفىتسېرلار مەكتىپىدە بىلىم ئاشۇرۇش 18
5. مارى خېنىم بىلەن تاسادىپىي ئۇچرىشىپ قېلىش 25
6. فىرانسىيە ئارمىيەسىگە ئەسەرگە چۈشۈش 31
7. ئەركىنلىكتىن مەھرۇم بولغان كۈنلەر 38
8. ئىسلاھات ئىشلىرىغا قاتنىشىش 43
9. باش ئىشتابقا بېرىپ خىزمەت قىلىش 49
10. ئاۋستىرىيە ئارمىيەسىگە بېرىپ ھەربىي خىزمەت
ئۆتەش قارارىغا كېلىش 56
11. كۆڭلىدىكى كىشىسى بىلەن ئائىلە قۇرۇش 62
12. رۇسىيەگە سەپەر 68
13. قورال ئېلىپ ئالدىنقى سەپكە ئاتلىنىش 74
14. بورودىنو ھەل قىلغۇچ جېڭى 80
15. ناپولىئونغا قوغلاپ زەربە بېرىش 86
16. «تاۋروگېن كېلىشىمى» تۈزۈش ئىشىنى ئىلگىرى
سۈرۈش 91
17. شەرەپ بىلەن بېرىلىنغا قايتىش 98
18. ئازادلىق ئۇرۇشىغا قاتنىشىش 103

19. يېقىن دوستىدىن ھەسرەت ئىچىدە ئايرىلىش 107
20. رۇسىيە - گېرمانىيە بىرلەشمە ئارمىيەسىدە ئىشتاب باشلىقى بولۇش 111
21. پىرۇسىيە ئارمىيەسىنىڭ 3 - كورپۇسىدا ئىشتاب باشلىقى بولۇش 115
22. ناپولېئوننى مەغلۇپ قىلىش 119
23. ئەڭ ياش گېنېرال 123
24. پانىي ئالەم بىلەن مەڭگۈ ۋىدالىشىش 126
25. ئۆلمەس ئەسەر «ئۇرۇش توغرىسىدا» 135

1. 12 ياشلىق مىلادى شى سپىرانت

كارل فىلىپ گوتفريد فون كىلاۋسېۋىز 1780 - يىلى 6 - ئاينىڭ 1 - كۈنى بىر نامرات ئائىلىدە دۇنياغا كەلدى. ئۇنىڭ دادىسى باجگىر ئىدى.

كىلاۋسېۋىزنىڭ بوۋىسى ھاللىدا تېئولوگىيە پىروپېسسورى بولۇپ، بۇرۇنلا ئۆلۈپ كەتكەن، مومىسى ياش قالغاچقا، ئىشتابلىق مايور فون خۇنتېرغا ياتلىق بولغان. فىرىدرىخ گاهلېر كىلاۋسېۋىز مۇشۇ ئايالنىڭ ئالدىنقى ئېرىدىن بولغان ئوغلى ئىدى. ئۇ كېيىن ھەربىي ساھەگە كىرگەن ھەمدە ئوخشاش فامىلىلىك سىلېزىيەلىك بىر ئاقسۆڭەك بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىگە ئاساسەن ئاقسۆڭەك نامى بىلەن ئاتالغان. ئۇ يەتتە يىللىق ئۇرۇش جەريانىدا فىرىدرىخ II نىڭ ئارمىيەسىدە مىلادى شى لېيتىنانت بولغان، كولىبېرگ ئەتراپىدا بولغان بىر قېتىملىق ئۇرۇشتا يارىلىنىپ مېيىپ بولۇپ قالغاچقا، ھەربىي ۋەزىپىسى بىكار قىلىنغان، كېيىن ماگىدېبۇرگقا يېقىن جايدىكى بۇرك دېگەن كىچىك شەھەردە تەمىناتى ناھايىتى ئاز باجگىر بولغان.

كارل فون كىلاۋسېۋىز ئاشۇ يەردە تۇغۇلۇپ چوڭ بولغان ھەمدە شۇ يەردە شەھەرلىك مەكتەپتە ئوقۇغان. ئۇ پەقەت دەسلەپكى ساۋاتقىلا ئىگە بولۇپ، ئاز - تولا لاتىنچە سۆزلەرنى ئۆگەنگەن. دادىسى ئۇنىڭ سەمىمىي، كەمتەر پەزىلەتكە ۋە ھەربىيلەرگە خاس مەسئۇلىيەتچانلىققا ئىگە بولۇشىغا كۆڭۈل

بۆلگەندىن باشقا، ئۇنىڭ يېتەرلىك تەربىيە ئېلىشىغا تازا يول قويىمىغان.

فريدريخنىڭ مائاشى ئاران 300 تالېر^① بولۇپ، بۇ پۇل بىلەن ئائىلىسىدىكى سەككىز جاننى بېقىش تولمۇ تەسكە توختايتتى. بالىلىرىنى توغۇدەك تاماق ۋە ياخشى تەربىيە ئېلىش پۇرسىتى بىلەن تەمىنلەشكە تېخىمۇ قۇربى يەتمەيتتى. ئۇ بالىلىرىنىڭ كېيىنلىكىنى ئويلاپ، ئۈچ ئوغلىنى ھەربىي سەپكە ئەۋەتىپ بەردى. تۆت قېرىنداشنىڭ ئەڭ كىچىكى كارل بولۇپ، ئۇ تېخى 12 ياشقا توشماي تۇرۇپلا، دادىسى ئۇنى پوتسدامغا ئېلىپ بېرىپ شاھزادە فېردىنانىڭ پولىكىدا مىلادىسى سېرژانت^② بولۇشقا تاپشۇردى. بۇ چاغدا ئۇنىڭ ئاكىسى ۋىللىئام پولىكتا مىلادىسى لېيىتېنانت ئىدى.

كارل بىلەن تەڭ ياشتىكى بالىلار قىن - قىنىغا پاتماي ئوينىشىپ، غەم - ئەندىشىسىز ھالدا ۋاقىتنى بىكار ئۆتكۈزۈۋاتقان چاغدا، ئۇ پىرۇسسىيە ئارمىيەسى سىپىگە قوشۇلۇپ كەتتى. ئۇ باشقا ئۆسمۈرلەر ئويۇن دەپ قارىغان ئىشلارغا ھايات - ماماتقا مۇناسىۋەتلىك ئىشتەك مۇئامىلە قىلاتتى. ئۇ ئۆز تۇرمۇش يولىغا قەدەم قويۇپلا، شەرتسىز بويسۇنۇش ۋە قاتتىق تەلىم - تەربىيەگە دۇچ كەلدى. ئۇ تېخى بالا بولسىمۇ، ھەربىي تۇرمۇش ئۇنىڭغا خۇددى يېتىلگەن ئادەملەرگە ئوخشاشلا ۋەزىپىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىش تەلپىنى قويدى.

بىرنەچچە يىلدىن كېيىن ئۇ پوتسدامدىكى ئاشۇ بىر مەزگىللىك تۇرمۇشنى ئەسكە ئالغىنىدا ئۇنىڭ قەلبى ھەسرەتكە تولاتتى، چۈنكى ئۇنىڭ ياشلىقى ئاشۇ يىللاردا ئۆتۈپ كەتكەنىدى. كارل فون كىلاۋسېۋىز ئارمىيەگە قاتناشقان ۋاقىت دەل

① گېرمانىيەنىڭ ئىلگىرىكى پۇلى، بىر تالېر تەخمىنەن ئۈچ ماركقا تەڭ.

② 1808 - يىلىدىن ئىلگىرىكى پىرۇسسىيە ئارمىيەسىنىڭ بىر خىل ئەمەل نامى.

فىرانسىيە ئىنقىلابىنىڭ بوران - چاپقۇنى پۈتكۈل ياۋروپا قۇرۇقلۇقىنى قاپلىغان ۋاقىتقا توغرا كەلدى. 1792 - يىلى 9 - ئاينىڭ 21 - كۈنى، فىرانسىيە مىللىي ئۇيۇشمىسى پادىشاھلىق ئاساسىي قانۇنلۇق تۈزۈمنى بىكار قىلىپ، جۇمھۇرىيەت قۇرۇشنى ئېلان قىلدى. ئۇزۇن ئۆتمەي لۇئى XVI ۋەتەنگە ئاسىيلىق قىلىش جىنايىتى بىلەن ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىندى.

ياۋروپادىكى ئىلگىرى ئۆزئارا دۈشمەنلەشكەن بەزى ئەكسىيەتچىل كۈچلەر ئىنقىلابتىن قورقۇپ، فىرانسىيە جۇمھۇرىيىتىنى ئۇجۇقتۇرۇشتىن ئىبارەت ئورتاق نىشاننى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئۆزئارا تىل بىرىكتۈردى. ئەنگىلىيە، گوللاندىيە، ئىسپانىيە، ئاۋستىرىيە، پىرۇسىيە ۋە چاررۇسىيە تۇنجى قېتىم فىرانسىيەگە قارشى ئىتتىپاق تۈزدى.

دەسلەپتە ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر ئارمىيەسى ھەرقايسى سەپلەردە غەلبە قازىنىپ، رېين دەرياسىدىن ئۆتۈپ، سەپنى زور دەرىجىدە ئالغا سىلجىتتى. لېكىن، ياخشى كۈنلەر ئۇزۇنغا بارمىدى، فىرانسىيە ئومۇميۈزلۈك ھۇجۇم قوزغاپ، ئىتتىپاقداش ئارمىيەنى رېين دەرياسىنىڭ بويىغا قوغلىۋەتتى.

فىرانسىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ مىللىي ئارمىيەسى دۈشمەننى قوغلاپ زەربە بېرىپ مەغلۇپ قىلىپ، 1792 - يىلى 10 - ئاينىڭ 21 - كۈنى پىرۇسىيە تەۋەسىدىكى مەنزىرىسى گۈزەل، بايلىقى مول ماينىس شەھىرىنى ئىشغال قىلدى. شەھەردىكى ئاقسۆڭەك ۋە ئەمەلدارلار چاكارلىرىنى ئېلىپ قېچىپ كەتتى. ئەمما، پۇقرالار مىللىي ئارمىيەنىڭ بالدۇرراق يېتىپ كېلىشىنى تۆت كۆزى بىلەن كۈتمەكتە ئىدى.

ماينىس شەھىرىدىكى ئەركىنلىك خۇمار كىشىلەر پىرۇسىيە تۇپرىقىدا فىرانسىيە ئىنقىلابىي پىرىنسىپىنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىنى تاقەتسىزلىك بىلەن ئارزۇ قىلىشماقتا ئىدى.

لېكىن، پىرۇسسىيەدە ئازراقمۇ ئۈمىدىنى كۆرگىلى بولمايتتى. نۇرغۇن ماينىسلىقلار مىللىي ئارمىيەنىڭ ئۆزلىرىگە فىرانسىيەلىكلەرنىڭ قېرىندىشىدەك مۇئامىلە قىلىشىنى ۋە ئۆزلىرىنى قوغدىشىنى تەلەپ قىلىشاتتى.

1793 - يىلى 3 - ئايدا ماينىس شەھىرى فىرانسىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ بىر قىسمىغا ئايلاندى.

ماينىستىن ئىبارەت بۇ مۇنبەت تۇپراقتىن پىرۇسسىيە ئاسانلىقچە ۋاز كەچمەيتتى. 1793 - يىلى 4 - ئايدا پىرۇسسىيە پادىشاھى 85 مىڭ ئادىمى بار پىرۇسسىيە - ئاۋستىرىيە بىرلەشمە ئارمىيەسىگە ۋە جېنىدىن تويغان 6000 قۇلاقكەستىدىن تەشكىللەنگەن ئاتلىق كورپۇسقا قوماندانلىق قىلىپ، ماينىس شەھىرىنىڭ ئىككى تەرىپىدىن مېڭىپ رېيىن دەرياسىدىن ئۆتۈپ، بۇ قورغان شەھەرگە ئاتلىنىپ، مىللىي ئارمىيەنىڭ خىللانغان 20 مىڭ ئەسكىرىنى مۇھاسىرىگە ئالدى.

ئەتىياز يېتىپ كەلدى. تاۋر تېغىنىڭ جەنۇبىدىكى رېيىن دەرياسىنىڭ ئىككى ياقىسىغا جايلاشقان مېۋىلىك باغلار ئاپئاق چېچەككە پۈركەنگەنىدى. سۇس يېشىل ۋە قوڭۇر رەڭ ئېتىزلار چېچەكلەر ئارىسىنى زىننەتلىگەنىدى. 4 - ئايدىكى باھار شامىلى يۈزلەرنى ئىللىق سىيپاپ ئۆتەتتى، ئاسمان زۇمرەتتەك سۈزۈك ئىدى. پىرۇسسىيە ئەسكەرلىرى كىيىۋالغان قىزىل - كۆك ئارىلاش ھەربىي فورمىنى خېلى يىراقتىن ئېنىق كۆرگىلى بولاتتى. پىرۇسسىيە - فىرانسىيە ئوتتۇرىسىدىكى ھايات - ماماتلىق ئېلىشىش مانا مۇشۇ يەردىن باشلاندى.

شاھزادە فېردىناند قوماندانلىقىدىكى قىسىم ماينىس شەھىرىگە كىرىدىغان يولدا كېتىپ باراتتى. 2 - باتالىيون 1 - رۇتىنىڭ رەت بېشىدا ئورۇق، ئېگىز بىر ئۆسمۈر بولۇپ، ئۇ بايراقچىغا ياندىشىپ كېتىپ باراتتى. ئۇنىڭ ئاقۇچ چىرايىدىن

ھېچقانداق بالىلىق چىقمايتتى، ئۇيدا ئاقارتىلغان يالغان ئاق چېچى كەڭ ھەم پارىقراق پېشانىسىگە چۈشۈپ تۇراتتى، ئۇ بېشىغا ئۈچ قىرلىق ھەربىيچە بۆك كىيىۋالغان بولۇپ، ئاشۇ قاۋۇل جەڭچىلەر ئارىسىدا كۆزگە بۆلەنكچىلا تاشلىنىپ تۇراتتى. ئۇ دەل كارل فون كىلاۋسېۋىز، يەنى تېخى 13 ياشقا توشمىغان مىلادىسى سېرژانت ئىدى.

مىلادىسى سېرژانتنىڭ ۋەزىپىسى پۈتكۈچ يولغا چىققاندا بايراق كۆتۈرۈپ مېڭىش ئىدى. سەپەر ئۈستىدە بۇ ئېغىر ھەربىي بايراقنى كۆتۈرۈپ مېڭىش گۆدەك ھەم ئاجىز كىلاۋسېۋىزغا نىسبەتەن ئېيتقاندا ئاسان ئىش ئەمەس ئىدى، لېكىن ئۇ جاپا - مۇشەققەتتىن قورقماي، جان - دىل بىلەن نەتىجە يارىتىپ، ئۆز جەمەتى ئۈچۈن شان - شەرەپ كەلتۈرۈشنى ئويلايتتى.

قىسىم ماينىس شەھىرىدىن ئايرىلىپ يىراققا بارمايلا، مومپاخ دېگەن يەردە شاھزادە فېردىنانىڭ پولىكىنىڭ ئالدىنقى مۇھاپىزەتچى قىسمى فىرانسىيە ئارمىيەسىنىڭ ئۈستۈمۈت ھۇجۇمىغا ئۇچرىدى. مىلتىق ئاۋازى ھەممە يەرنى بىر ئالدى. توپ ئوقلىرى ھۇشقۇيتۇپ تەرەپ - تەرەپكە ئۇچقىلى تۇردى، پارتلاش ئاۋازىنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمىدى، بىردەمنىڭ ئىچىدە تۇنجى تۈركۈمدىكى يارىدارلار ئالدى تەرەپتىن ئېلىپ كېلىندى.

قوماندان فىرانسىيە ئارمىيەسىگە ھۇجۇم قىلىش بۇيرۇقى چۈشۈرگەندىن كېيىن 2 - باتالىيون ھۇجۇمنى باشلىۋەتتى، كىلاۋسېۋىز ھەربىي بايراقنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ئەسكەرلەرنى باشلاپ ئالدى تەرەپكە ئېتىلدى.

پىرۇسىيە ئارمىيەسى ھەربىي تەلىم - تەربىيە ئېلىپ بارغاندا، قوماندان كالتەك ۋە قامچا ئىشلىتىپ، ئەسكەرلەرنى پەقەت بۇيرۇققا بويسۇنۇشنىلا بىلىدىغان «ماشىنا ئادەم» قىلىپ تەربىيەلەشنى قايتا - قايتا تەكىتلەيتتى. مانا بۈگۈنكى ئۇرۇش

مەيداندا يۈزىگە ئۇيا سۈرۈپ، يالغان چاچ كىيىۋالغان، چىرايى قورقۇنچلۇق ئەسكەرلەر توسۇۋالغۇسىز قىياپەتتە مەغرۇر قەدەم تاشلاپ ئالغا ئىلگىرىلەپ، تەڭلا ئوق چىقىرىپ دۈشمەنگە زەربە بەردى. شۇ يىللاردا ئىمپېراتور فىرىدىرخ بۇ خىل ئۇرۇش تكتىكىسىغا زەمبىرەك قوشۇلسا، پۈتكۈل ياۋروپامۇ تەڭ كېلەلمىگۈدەك، دەپ ئويلانغانىدى.

ئۇرۇشتا كىلاۋسېۋىز فىرانسىيەلىكلەرنى تۇنجى قېتىم كۆردى. ئۇلار قېنىق كۆك رەڭلىك ھەربىي فورما كىيىۋالغان بولۇپ، مۇقىم سەپ شەكلى يوق ئىدى، ئۇلار دەرەخنىڭ ئارقىسىغا ياكى ئۈزۈملۈك ئارىسىغا يوشۇرۇنۇۋالغان بولۇپ، گاھ كۆرۈنمەي، گاھ كۆرۈنۈپ پىرۇسسىيە ئارمىيەسىگە توسۇۋالغىلى بولمايدىغان ھالەتتە توختىماي ھۇجۇم قىلىپ كېلىۋاتاتتى.

كىلاۋسېۋىزنىڭ يېنىدىكى مىلادىشى سېرژانت ئوق تېگىپ يىقىلدى. دالا ۋە ئۈزۈملۈكتە جەسەتلەر دۆۋىلىشىپ كەتتى. ئۇرۇش ۋەھىمىسى كىلاۋسېۋىزدا مەڭگۈ ئۆتۈلمەس تەسىر قالدۇردى. كەسكىن ئۇرۇش ئارقىلىق فىرانسىيە ئارمىيەسى ھاپىلا - شاپىلا چېكىندى.

بىرنەچچە سائەتتىن كېيىن قىسىم داۋاملىق ئالغا ئىلگىرىلىدى. ناماز شام ۋاقتىدا ماينىس شەھىرى كۆرۈندى. قىسىمغا ئارام ئېلىش بۇيرۇقى چۈشتى.

شۇ چاغدا ئاۋستىرىيە ئارمىيەسى يېقىنلاشتى، ھېسسىن ئارمىيەسى كاستىلىيە شەھەر ئەتراپى رايونى ئارقىلىق شەھەرگە كىردى.

2. ماينىسنى قورشاش ئۇرۇشى

ماينىس بىر قورغان شەھەر، بۇ شەھەرنىڭ ئەتراپىغا ئېگىز سېپىللار ياسالغان ۋە چوڭقۇر خەندەكلەر كولانغان، بۇ يەردە يەنە ئىستېھكام، زەمبىرەك سۇپىسى ۋە سىرتقى ئىستېھكام قاتارلىقلار بار. شەھەرنىڭ جەنۇبىدىكى چارباھ دەرياسى بىلەن رېين دەرياسى قوشۇلىدىغان يەردە ھوپتستېن ئىستېھكامى بار، بۇ يەردىكى زەمبىرەكلەر ئىستېھكام ئەتراپىدىكى قۇرۇقلۇق ۋە دەريالارنى تىزگىنلەپ تۇرىدۇ. رېين دەرياسىنىڭ شەرقىي قىرغىقىغا جايلاشقان كاستىلىيە شەھەر ئەتراپى رايونىدا مۇستەھكەم ئىستېھكام ۋە زەمبىرەك سۇپىسى ياسالغان، بۇ رايون لەيلەمە كۆۋرۈك ئارقىلىق ماينىس شەھىرى بىلەن تۇتۇشىپ تۇرىدۇ.

ماينىس شەھىرى ئىچىگە رېين - گېرمانىيە مىللىي ئۇيۇشمىسىنىڭ ئىككى نەپەر تولۇق ھوقۇقلۇق ۋەكىلى مەرەن دې دىئوۋېر بىلەن لېيپىللارمۇ قاپسىلىپ قالغانىدى.

مۇھاسىرىدە قالغان فىرانسىيە مىللىي ئارمىيەسىنىڭ ئوزۇق - تۈلۈك ۋە ئوق - دورىسى ئۈزۈلۈپ قالدى. ئاچارچىلىق شەھەردىكى ئارمىيە ۋە خەلققە ئېغىر دەرىجىدە تەھدىت سېلىشقا باشلىدى. 3000 ھەربىي ئاتنىڭ يەم - بوغۇزىمۇ تۈگىدى.

مۇشۇنداق ھايات - ماماتلىق پەيتتە، مىللىي ئۇيۇشما 200 نەپەر پارلامېنت ئەزاسىنى تولۇق ھوقۇقلۇق ۋەكىل سۈپىتىدە

قىسىملارغا ئەۋەتتى. ئۇلار يۈكسەك ئىنقىلابىي قىزغىنلىقنىڭ تۈرتكىسىدە، بارلىق قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، قىسىمنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالدى ھەمدە قىسىم ئىنتىزامىنى چىڭىتىپ، مىللىي ئۇيۇشمىنىڭ بۇيرۇقىنىڭ ئىجراسىنى نازارەت قىلدى.

پىرۇسسىيە پادىشاھىنىڭ قوماندانلىق ئىشتابى تاغ قاپتىلىغا جايلاشقان. شەھەر مۇھاسىرىدە قالغان دەسلەپكى ئىككى ئايدا فىرىدرىخ ۋىللىئام II قوماندانلىق ئىشتابىنىڭ ئەتراپىغا ئاقسۆڭەك ئەسكەرلەرنىڭ سەيلە - ساياھەت قىلىشى ئۈچۈن گۈزەل بىر باغچە ياساش بۇيرۇقى چۈشۈردى. ئەينى چاغدا پىرۇسسىيە ئارمىيەسىدە مەخپىي ئىشلار مەسلىھەتچىسى بولۇپ تۇرۇۋاتقان مەشھۇر ئەدىب فون گىوتې پادىشاھنىڭ تەكلىپى بىلەن دائىم باش ئىشتابقا كىرىپ - چىقىپ تۇراتتى.

ئوردا تۇرمۇشىدىن زېرىككەن پادىشاھ، ۋەزىر ۋە گېنېراللار بۇ باغچىگە بېرىپ ھاۋا ئالماشتۇرۇشنى تولىمۇ ياخشى كۆرەتتى. بۇ چاغدا ماينىس شەھىرىگە قاپسىلىپ قالغان ئۇزۇن ئىشتانلىقلار^① پارتىيەسىنىڭ گېنېرالى ئامبار دىبايېۋ ئوزۇق - تۈلۈك يېتىشمىگەچكە، ئاشپەزلەرنى بىر مۈشۈك بىلەن 12 چاشقاندىن چۈشلۈك تاماق تەييارلاپ قوماندانلىق ئىشتابىدىكى بىرنەچچە قومانداننىڭ قورسىقىنى تويغۇزۇشقا بۇيرىدى.

كىلاۋسېۋىز تۇرۇشلۇق شاھزادە فېردىناندىنىڭ پولىكى ئەينى ۋاقىتتا چارباھ ئىستىھكامىنىڭ قارشى تەرىپىدە تۇراتتى. ئوفىتسېرلار تۆت ئايغا سوزۇلغان مۇھاسىرە مەزگىلىدە ھەر كۈنى ئەيش - ئىشرەتلىك تۇرمۇش كەچۈردى. كىلاۋسېۋىز كىچىك بولغاچقا، ئۇلار دائىم ئۇنى ئۆزىگە تارتىش كويىدا بولاتتى، لېكىن ئۇ بۇ خىل ئېزىقتۇرۇشلارنىڭ ئۈستىدىن غالىب

① بۇ ئەينى چاغدىكى ئىنقىلاب قىلىش ئىرادىسى ئەڭ قەتئىي بولغان بىر خىل كىشىلەرنىڭ ئاتىلىشى. ئۇلار ئاقسۆڭەكلەرگە ئوخشاش قىسقا ئىشتان كىيىمى ئۇزۇن ئىشتان كىيىمگەچكە، «ئۇزۇن ئىشتانلىقلار پارتىيەسى» دەپ ئاتالغان.

كېلىپ، ئۇلارنىڭ چېچىلاڭغۇ تۇرمۇشىغا ئارىلاشمىدى، ئۇلارنىڭ ئاغزىدىن چىقىۋاتقان قوپال چاقچاقلار ۋە تەكەببۇر چىراي ئىپادىلىرىدىن ئۇ تولمۇ زېرىكتى. ئۇ قەلبى پاك، ھەربىي خىزمەت ئۆتكەن ئائىلىنىڭ تەربىيەسىنى ئالغانلىقى ۋە ئۇنى قەدىرلىگەنلىكى ئۈچۈن، روھىي جەھەتتە ۋە ئەخلاقىي پەزىلەت جەھەتتە پەقەت چۈشكۈنلەشمىدى.

شاھزادە فېردىناندىنىڭ پولىكى مالىنبوئېنغا يېقىن جايدا تۇراتتى. ئۇ يەردە كېچە - كۈندۈز توختىماي زەمبىرەك ئۇرۇشى بولۇپ تۇردى. فىرانسىيە ئارمىيەسىنىڭ زەمبىرەكچى ئەسكەرلىرى ئوق - دورىنى تېجەش ئۈچۈن ئوقنى قىسىم زىچ جايلاشقان يەرگە ۋە باشقا بەزى ھەربىي نىشانلارغا قارىتىپ ئاتاتتى؛ بىرلەشمە ئارمىيەنىڭ زەمبىرەكلىرى پۈتۈن شەھەرنى بومباردىمان قىلاتتى. فىرانسىيە ئارمىيەسىنىڭ قوماندانى تەدبىر قوللىنىپ، غەيرىي ھەربىي ئىشلار نىشانلىرىغا بۇزغۇنچىلىق قىلىشنى ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئازايتقان بولسىمۇ، لېكىن يەنىلا نۇرغۇن ئۆيلەر خارابىلىككە ئايلاندى.

بىرلەشمە ئارمىيە زەمبىرەكلىرىنى رېيىن دەرياسىدىكى سال ۋە كېمىلەرگە يۆتكەپ، بۇ ھەرىكەتچان زەمبىرەك سۈپىسىدىن پايدىلىنىپ ماينىس شەھىرىنى توختىماي بومباردىمان قىلدى. كىلاۋسېۋىز فىرانسىيە ئەسكەرلىرىنىڭ ھەرىكەتچان زەمبىرەك سۈپىسىغا قىلغان ھۇجۇمىنى كۆرۈپ ھەيران قالدى. باتۇر ئۇزۇن ئىشتانلىقلار پارتىيەسىنىڭ ئادەملىرى پارتلاۋاتقان زەمبىرەك ئوقىنىڭ زەربىسىدىن فونتاندەك ئېتىلىپ چىقىۋاتقان سۈنى كۆرمىگەندەك ئارقا - ئارقىدىن سۇغا سەكرەپ چۈشۈپ، جەدەسلىك بىلەن سالىنىڭ ئارغامچىسىنى كېسىۋېتىپ سالىنى ئۆز بازىسىغا كۈچەپ ئىتتىرىشەتتى، بازىدىكى كىشىلەر زەپەر قۇچۇپ كەلگەن باتۇرلارنى ئالقىش ياڭرىتىپ كۈتۈۋالاتتى.

1793 - يىلى 5 - ئاينىڭ 30 - كۈنى كېچىدە، فىرانسىيە مىللىي ئارمىيەسىنىڭ ماينىس شەھىرىنى ساقلاۋاتقان قىسمى پىرۇسسىيەنىڭ مالىنبوئېندىكى باش ئىشتابىغا ھۇجۇم قىلدى. بۇ قېتىمقى تۇيۇقسىز ھۇجۇم قالتىس بولدى. ئۇلار كېچە قاراڭغۇسىنىڭ ھىمايىسىدە، قورالنى لۆڭگە بىلەن ئوراپ، كەنت ئاھالىلىرىنىڭ ئارىسىغا كىرىۋېلىپ، پىرۇسسىيە ئارمىيەسىنىڭ سەييارە قاراۋۇللىرىدىن ئۆتۈپ مالىنبوئېن كەنتىگە كەلدى، پىيادە ئەسكەرلەر باتالىيونىنىڭ ئاساسىي كۈچى خۇپىيانە ھالدا پىرۇسسىيە ئارمىيەسىنىڭ بازىسىغا يېقىنلاپ كەلدى.

ئەمدىلا ئۇيغۇردىن كۆزىنى ئاچقان پىرۇسسىيە ئارمىيەسى ئالدىدا تۇيۇقسىز فىرانسىيە ئارمىيەسى پەيدا بولدى. ئۇلار پىرۇسسىيە ئارمىيەسى ئىنكاس قايتۇرۇپ بولغۇچە مالىنبوئېن كەنتىگە ھۇجۇم قىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇلار يەنە باشقا نۇقتىلاردىن شىددەتلىك ئوت كۈچى ئارقىلىق پىرۇسسىيە ئارمىيەسىگە ساختا ھۇجۇم قىلدى. زىچ سەپ شەكلى بويىچە ئۇرۇش قىلىپ ئادەتلىنىپ قالغان بىرلەشمە ئارمىيە بۇ زەربىدىن گاڭگىراپلا قالدى. بۇ چاغدا پىرۇسسىيە ئارمىيەسى ئالدىنقى سەپتىكى بازىدىن چېكىنىۋاتقان ئادەملەرنى فىرانسىيە ئارمىيەسىنىڭ ئادەملىرى بولسا كېرەك، دەپ خاتا تونۇپ ئۇلارغا شىددەتلىك زەربە بەردى. بۇ چاغدا پىرۇسسىيە ئارمىيەسىنىڭ باش ئىشتابىدا قانداق ئىشلار بولۇۋاتقانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. قالايمىقانچىلىق چېكىگە يەتكەندى.

ئىنتىزامى چىڭ، قاتتىق تەلىم - تەربىيە ئارقىلىق تەربىيەلەنگەن پىرۇسسىيە ياللانما قوشۇنى ئۆزىنىڭ تەلىم - تەربىيە ساپاسى ۋە ئوت كۈچىنى مەركەزلەشتۈرۈش جەھەتتىكى ئۈستۈنلۈكىنى جارى قىلدۇرۇش ئۈچۈن پەقەت زىچ سەپ بويىچە ئوچۇق - ئاشكارا ھالدا مۇنتىزىم ئۇرۇش قىلىشنىلا بىلەتتى.

شۇڭا، بۇ ئارمىيەنىڭ فىرانسىيە ئارمىيەسىنىڭ ئۈستۈمۈت ھۇجۇمىغا بەرداشلىق بېرەلگۈدەك ماغدۇرى يوق ئىدى.

ئالدىراپ - تېنەپ يېتىپ كەلگەن پىرۇسسىيە ئارمىيەسىنىڭ زاپاس قىسمى ئۇرۇشقا قاتناشقاندا، مىللىي ئارمىيە پىرۇسسىيە ئارمىيەسىنىڭ باش قوماندانى گېنېرال گون كارل كروئىتنىڭ بازىسىنى ئاللىقاچان مۇھاسىرىگە ئېلىپ بولغانىدى. پىرۇسسىيە ئارمىيەسى ئارقا - ئارقىدىن كېلىپ فىرانسىيە ئارمىيەسىگە قايتۇرما ھۇجۇم قىلغاندىلا، ئاندىن فىرانسىيە ئارمىيەسى ئېرىشكەن ئاشلىق ۋە چارۋىلارنى ئېلىپ شەھەرگە قايتتى.

پىرۇسسىيە ئارمىيەسى ماينىس شەھىرىنى ئۇزۇن مۇددەت مۇھاسىرىگە ئېلىپ تۇرغاچقا، ماينىس شەھىرىدىكى ئاچارچىلىق چىدىغۇسىز دەرىجىگە بېرىپ يەتتى.

شەھەردىكى ئۆمىدسىزلەنگەن بەزى كىشىلەر مۇھاسىرىنى بۆسۈپ چىقىپ كەتمەكچى بولغان بولسىمۇ، لېكىن پىرۇسسىيە ئارمىيەسىنىڭ قىرغىن قىلىشى نەتىجىسىدە شەھەر دەرۋازىسىنىڭ ئەتراپى جەسەت بىلەن توشۇپ كەتتى. پىرۇسسىيەنىڭ توپچى ئەسكەرلىرى ماينىس شەھىرىنى توختىماي بومباردىمان قىلدى، ھەتتا كەچ كىرگەندىمۇ زەمبىرەك ھۇجۇمى توختىمىدى.

بۇ ۋاقىتتا مۇداپىئە ئىستىھكامىنى تالىشىش ئۇرۇشى توختىماي داۋاملاشماقتا ئىدى. كىلاۋسېۋىز تۇرۇشلۇق پولك چارباھ ئىستىھكامىغا كۈچلۈك ھۇجۇم قىلدى. بۇ چاغدا ئەمدىلا 13 ياشقا كىرگەن كىلاۋسېۋىز ئاجىز قوللىرى بىلەن پىرۇسسىيەنىڭ يوغان بايرىقىنى كۆتۈرۈپ سەپنىڭ ئەڭ ئالدىدا كېتىپ باراتتى. ئۇنىڭ ئاشۇ سەبىي قەلبى چوقۇم مۇشۇنداق قانلىق سىناقلارغا بەرداشلىق بېرىشكە ئادەتلىنىشى كېرەك

ئىدى. ئۇرۇشتىن بىر مىلادى شى سېرژانت ھەرگىزمۇ قورقمايدۇ،
بالىلارمۇ ھەم شۇنداق.

زەمبىرەك بىلەن شىددەتلىك بومباردىمان قىلىش
نەتىجىسىدە، چارباھ ئىستىھكامىنىڭ تاملىرى ھېچقانچە قالمىغان
بولسىمۇ، قەيسەر مىللىي ئارمىيە ئەسكەرلىرى بازىنى يەنىلا چىڭ
ساقلىماقتا ئىدى. پىرۇسسىيە ئارمىيەسى مۇتلەق ئۈستۈنلۈككە
ئىگە بولغاچقا، قاتتىق قارشىلىق كۆرسەتتى. نەتىجىدە
فىرانسىيە ئارمىيەسى چارباھ ئىستىھكامىدىن ۋاز كېچىشكە
مەجبۇر بولدى.

كەچقۇرۇن كىلاۋسېۋىز سەپداشلىرى بىلەن بىللە
ئىستىھكامدا تۇرۇپ پىرۇسسىيە ئارمىيەسى شىددەتلىك
بومباردىمان قىلىۋاتقان ماينىس شەھىرىنى كۆردى.

ئەينى چاغدىكى مەنزىرىنى گىيوتې مۇنداق تەسۋىرلىگەن:
«... بۇ كۈنى ئاسمان يۇلتۇزلار بىلەن تولغان بىر كېچە ئىدى، توپ
ئوقلىرى خۇددى يۇلتۇزلار بىلەن يورۇقلۇق تالىشىۋاتقاندا
كۆرۈنەتتى، بۇ چاغدا كىشىلەر ھەقىقەتەن توپ ئوقى بىلەن
يۇلتۇزنى ئايرىيالماي قېلىشتى. ئوت يېنىۋاتقان توپ ئوقلىرى
بىزگە ھەقىقەتەن يېڭىچە تۇيۇلدى، ئۇ بوشلۇقتا ئاستا - ئاستا
ئەگرى سىزىق ھاسىل قىلاتتى - دە، بىردەمدىن كېيىنلا يالقۇن
كۆتۈرۈلەتتى...»

3. كاندىدات ئوفتسېرلىققا ئۆسۈش

ئۇزۇن مۇددەت مۇھاسىرە ئىچىدە تۇرغان ماينىس شەھىرىدە ئوق - دورا ۋە ئوزۇق - تۈلۈك ئۈزۈلۈپ قالدى. ھەرقانداق قىلغان بىلەنمۇ ھېچبىر ئىلاج قىلغىلى بولمايدىغان ئەھۋالدا، مىللىي ئۇيۇشما ئەزالىرى ۋە گېنېراللار سالماقلىق بىلەن ئەگەر دۈشمەن تەرەپ شەھەرنى ساقلاۋاتقان قىسمىنى قورال - ياراغلارنى ئېلىپ توسالغۇسىز چېكىنىشكە قوشۇلسا، ماينىس شەھىرىنى تاپشۇرۇپ بېرىش، شۇ ئارقىلىق ئاز كەم 20 مىڭ باتۇر جەڭچىنى ساقلاپ قېلىپ، ئۇلارنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى رولىنى جارى قىلدۇرۇش قارارىغا كېلىشتى.

1793 - يىلى 7 - ئاينىڭ 20 - كۈنى، ماينىس شەھىرىنىڭ مۇداپىئە قوماندانى پىرۇسسىيە پادىشاھىغا ئۇرۇشنى توختىتىپ، سۆھبەتلىشىشنى تەلەپ قىلىپ ئۆز قولى بىلەن خەت يازدى.

شۇ كۈنى كارل فون كىلاۋسېۋىز كاندىدات ئوفتسېرلىققا (ئوفتسېرلارنىڭ لاۋازىملىقى، ئاتقا مىنىش، ئوفتسېرلىق فورمىسى كىيىش ئىشلىرىغا مەسئۇل) ئۆستۈرۈلدى.

7 - ئايدىكى ھاۋا ئىنتايىن ئىسسىق ئىدى. ھەممە پولك بىر يەرگە يىغىلىپ چاسا شەكىلدە سەپ تۈزدى. داڭقا - دۇمباق ساداسى ئىچىدە دەرىجىسى ئۆستۈرۈلىدىغان مىلادىنى سېرژانتلار

سەپنىڭ ئالدىغا چىقتى، بىر گېنېرال پادىشاھ ئېلان قىلغان ۋەزىپىگە تەيىنلەش بۇيرۇقىنى ئوقۇپ ئۆتتى، ئاندىن ئۇلارغا مائىدات تارقىتىپ بەردى.

يېشىقە دەم ئەسكەرلەردەك سالاپەتكە ئىگە، يامغۇردەك يېغىۋاتقان ئوقلار ئارىسىدا سىنالغان، ئۆز مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلغان 13 ياشلىق بالا ئاخىر پىرۇسسىيە ئوفىتسېرلار پولكىنىڭ ئەزاسى بولۇپ قالدى. كىلاۋسېۋىز دادىسىنىڭ ئۈمىدىنى يەردە قويىمىدى، ئۆز دەرىجىسىنىڭ ئۆسكەنلىك خۇش خەۋىرىنى خۇشاللىق بىلەن دادىسىغا يەتكۈزدى.

1793 - يىلى 7 - ئاينىڭ 22 - كۈنى، ماينىس قورغى - نىنىڭ قوماندانى مالىنبوئېنغا بېرىپ ئۇرۇش توختىتىش كېلىد - شىمى تۈزدى. فىرانسىيە ئارمىيەسى ئۇرۇش توختىتىش كېلىد - شىمى ئىمزالانغاندىن كېيىنكى ئۈچ كۈن ئىچىدە ماينىس شەھى - رىدىن چىقىپ كېتىدىغان بولدى.

بۈگۈن كارل فون كىلاۋسېۋىز شاھزادە فېردىناند پولكىنىڭ ئوفىتسېرلىرى بىلەن بىرلىكتە باتۇر قوشۇننىڭ چېكىنگەن چاغدىكى ھالىتىنى كۆردى.

فىرانسىيە ئارمىيەسى ئاتلارنىڭ دۇپۇرلىگەن ۋە كىشىگەن ئاۋازى ئىچىدە تەرتىپ بىلەن ماينىس شەھىرىدىن ئايرىلدى. ئۇلارنىڭ ھەربىي فورمىلىرى جۇل - جۇل بولۇپ، ئاچلىقتىن ئىككى مەڭزى ئولتۇرۇشۇپ كەتكەنىدى. لېكىن، ئۇلار يەنىلا ناھايىتى روھلۇق، مەغرۇر، يېڭىلىمەس قىياپەتتە كۆرۈنەتتى.

مىللىي ئۇيۇشما ئالاھىدە ئەۋەتكەن خادىم مىرەن دې دىئوۋېر بىلەن ئۇنىڭ ھەمراھلىرىمۇ چېكىنىپ چىققان قىسىم ئىچىدە بار ئىدى. تاماشا كۆرۈۋاتقانلار توپىغا يوشۇرۇنۇۋالغان ئەكسىيەتچى ئۇنسۇرلار:

— ئۇلارنى ئۇرۇڭلار، ئۇلارنى ئۇرۇڭلار! — دەپ توۋلىشاتتى. ئالاھىدە ئەۋەتىلگەن خادىمنىڭ قاتتىق تەنبىھ بېرىشى بىلەن ھېلىقى ئىش چىقارماقچى بولغان ئۇنسۇرلار قۇيرۇقىنى قىسىشتى، شۇنىڭ بىلەن ھېچكىممۇ تاش ئېتىشقا ۋە ئادەم ئۇرۇشقا يېتىنالمىدى. فىرانسىيە ئارمىيەسىنىڭ چېكىنگەن چاغدىكى مەنزىرىسىنى گىيوتې خاتىرىسىگە مۇنداق يازغان: «پىيادە ئەسكەرلەر، روھلۇق ۋە ياخشى تەربىيەلەنگەن دائىمىي قىسىم يېتىپ كەلدى، ماينىسلىق بەزى قىزلار ئۇلار بىلەن بىللە كېتىپ باراتتى... بەزى تونۇش كىشىلەر باشلىرىنى چايقىشىپ ئۇلارنى مەسخىرە قىلىشاتتى، ئۇلارنىڭ يېغىرىغا تېگەتتى، زەھەردەك سۆزلەر بىلەن ئۇلارنى چاقاتتى، بۇنداق ئەھۋال بىر كۆتۈرۈلۈپ، بىر پەسىيىپ تۇراتتى. لېكىن، قىزلارنىڭ چىرايىدا تەبەسسۇم جىلۋە قىلاتتى، ئۇلارنىڭ قەلبى ئىشەنچ بىلەن تولغانىدى...»

بۇ خىل مەنزىرە كىلاۋسپۇرنى تولىمۇ ھاياجانغا سالدى، ئۇ بۇنى زادىلا چۈشىنەلمەيتتى. ئۇ مۇنۇلارنى خىيالىدىن كەچۈردى: كىشىلەر نېمىشقا پىرۇسسىيە ئارمىيەسى بالايىئاپەت دەپ قارايدىغان فىرانسىيە مىللىي ئارمىيەسىنى ئۆزلىرىنىڭ نىجات يۇلتۇزى دەپ بىلىدىغاندۇ؟ مىللىي ئارمىيە ماينىس شەھىرىگە ھۇجۇم قىلغاندا پىرۇسسىيە ئارمىيەسى قوغداۋاتقان قورغاننىڭ قىلچىلىك قارشىلىق كۆرسىتىش ئىقتىدارى بولمىغاچقا، مىللىي ئارمىيە ئۇنى ئاسانلا ئىشغال قىلىۋالدى، ئەمما فىرانسىيە ئارمىيەسى ئىنتايىن قىسقا ۋاقىت ئىچىدىلا ئۇنى مۇستەھكەم قورغانغا ئايلاندۇرۇۋالدىغۇ؟ كىلاۋسپۇرنىڭ كاللىسىدا نۇرغۇن مەسىلىلەر ئارىلىشىپ كەتكەنىدى. بۇ مەسىلىلەرنى ئۇ تېخى توغرا چۈشىنەلمەيتتى. دەرۋەقە، ئۆسمۈرلۈك دەۋرىدە كاللىسىغا

چوڭقۇر ئورناپ كەتكەن بۇ خىل تەسىرات ئۇزاق ئۆتمەي ئۇنىڭ ئىدىيەسىگە ئاستا - ئاستا تەسىر كۆرسەتمەي قالمايتتى.

فىرانسىيە مىللىي ئارمىيەسى ماينىستىن ئايرىلغاندىن كېيىن ئەكسىيەتچىل كۈچلەر دەرھال باش كۆتۈرۈپ چىقتى، قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈپ قېلىپ قېچىپ كەتكەن ئەمەلدار، ئاقسۆڭەكلەرمۇ قايتىپ كېلىپ ئەركىنلىك ئىدىيەسىگە ئىگە ئاممىدىن كەڭ كۆلەمدە ئۆچ ئالدى، نۇرغۇن كىشىلەرنى قامىدى ۋە ئۆلتۈردى.

فىرانسىيە مىللىي ئارمىيەسى «ئەركىنلىك، باراۋەرلىك، مېھرىبانلىق» نى جەڭگە ئاتلىنىشنىڭ ئالدىدىكى شۇئارى قىلغاچقا، خەلق ئاممىسى ئاقسۆڭەكلەرنىڭ ھۆكۈمرانلىقىدىن ئازاد بولۇش ئۈچۈن زىچ ئىتتىپاقلاشتى. ئۆلۈمگە پىسەنت قىلمايدىغان غايەت زور مەنئى قۇدرەتكە ئىگە بۇ قوشۇن جانلىق، ھەرىكەتچان، تارقاق ئۇرۇش قىلىشتىن ئىبارەت يېڭى تاختىكا ئارقىلىق، ئۆلۈك سوزۇلما سەپ تاختىكىسى بويىچە ئۇرۇش قىلىدىغان بىرلەشمە ئارمىيەنىڭ ياللانما ئەسكەرلىرىگە تاقابىل تۇرۇپ، سەپ - سەپلەردە ئۈزۈكسىز غەلىبە قازاندى. بۇ چاغدا بىرلەشمە ئارمىيەنىڭ نۇرغۇن ئوفىتسېرلىرى ئۇرۇشتا قاندىگە رىئايە قىلمايدىغان «تەلۋىلەر» بىلەن ئەمدى ئۇرۇشالمايدىكەنمىز، شۇڭا فىرانسىيە بىلەن سۈلھى تۈزۈش كېرەك، دېگەن قاراشقا كەلدى.

1793 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە، فىرانسىيە ئارمىيەسى ھەل قىلغۇچ غەلىبىگە ئېرىشتى، كېيىنكى يىلى فىرانسىيە ئارمىيەسى ئۇرۇش نەتىجىلىرىنى يەنىمۇ كېڭەيتىپ، دۈشمەن ئارمىيەسىنى جۇمھۇرىيەت تۈپرىقىدىن پۈتۈنلەي قوغلاپ چىقاردى ھەمدە دۆلەت چېگراسىدىن ھالقىپ دۈشمەن دۆلەتلىرىگە ئىچكىرىلەپ كىردى.

1795 - يىلى 4 - ئايدا سۈلھى شەرتنامىسى بازىلىدا تۈزۈلدى. پىرۇسىيە فىرانسىيەگە قارشى ئىتتىپاقىتىن چېكىنىپ چىقتى. غەلىبە قىلىشتىن قىلچىلىك ئۈمىد بولمىغان فىرانسىيەگە قارشى ئۇرۇش ئاياغلاشتى. قىسىملار ئارقا - ئارقىدىن ئۆزلىرى تۇرۇشلۇق جايغا قايتتى.

4. ئوفتسېرلار مەكتىپىدە بىلىم ئاشۇرۇش

ماينىسىنى مۇھاسىرىگە ئېلىش ئۇرۇشى ئاياغلاشقاندىن كېيىن، كىلاۋسېۋىز يەنە ئىلگىرىگە، روتھېرھن ۋە تىرىشتاتلاردا ئۇرۇشقا قاتنىشىپ كۆپ قېتىم زەمبىرەك ئوقنىڭ سىنىقىدىن ئۆتتى.

ئۇرۇش ئاياغلاشقاندىن كېيىن 15 ياشلىق كىلاۋسېۋىز ۋېستفالىيە تەۋەسىدىكى بىر يېزىغا جايلاشقان گازارمىدا تۇردى. يېزىنىڭ ئاددىي - ساددا تۇرمۇش شارائىتى ۋە خىلۋەت يېزا كەپپىياتى ئۇنىڭ ئىدىيەسىنى توپ ئوقى گۈمبۈرلەپ تۇرغان، ھەممە يەردە قان تۆكۈلۈۋاتقان ئۇرۇشتىن ئاستا - ئاستا ئەسلىگە قايتۇردى. ئۇ ئەمدى كەلگۈسىنى، ئۆزىنى مۇكەممەللەشتۈرۈشنى ۋە بىلىم قۇرۇلمىسىنى ئۆستۈرۈشنى ئويلاشقا باشلىدى، دىققىتىنى بىلىم ساھەسىگە قاراتتى، نەتىجىدە ئۇ تەشەنالىق بىلەن كىتاب ئوقۇشىغا ۋە ئۆگىنىشكە باشلىدى.

ئۇ كېيىن ئاشۇ بىر مەزگىللىك يېزا تۇرمۇشىنى ئەسلەپ مۇنداق دەپ يازىدۇ: «بىز ئوسنابۇرگدا تۇرغان چېغىمىزدا، ئۇ يەردە كىتاب ناھايىتى كۆپ ئىدى، شۇڭا مەن كىتاب ئوقۇشنى باشلىغانىدىم... بىر كىچىك ئەسكەرنىڭ شۆھرەتپەرەسلىكى ئەقىلگە مۇۋاپىق نام چىقىرىشقا يۈزلەندى...»

بىرنەچچە ئايدىن كېيىن ئۇ ئەسكەرلەر بىلەن ئۇ ئىرۇپىنغا بېرىپ تۇردى، زېرىكىشلىك ھەربىي گازارما تۇرمۇشى جەريانىدا

كىلاۋسپۇرنىڭ خاسلىقى ئىنتايىن گەۋدىلىنىپ تۇردى: ئۇ ھەم بارىغا شۈكۈر قىلدى، ھەم بۇ خىل ھالەتتىن خاتىرجەمسىز-لەندى. شۇڭا، ئۇ ۋاقىتنى چىڭ تۇتۇپ كىتاب ئوقۇپ، سەۋىيە-سىنى ئۆستۈردى. كىتاب ئۇنىڭ يېقىن دوستى بولۇپ قالدى، ئارام ئېلىش ۋاقىتلىرىدا ئۇ ھەمىشە ئۆيىدە كىتاب كۆردى. ئۇ لاتىن تىلىنى ئۆگەندى، ماتېماتىكىنى تەتقىق قىلدى، مەزمۇنى چوڭقۇر پەلسەپە كىتابلىرىنى، كىلاسسىك يازغۇچىلارنىڭ ئەسەر-لىرىنى ئوقۇدى. ئۇنى ئەڭ قىزىقتۇرغىنى يېڭىدىن نەشر قىلىن-غان ھەربىي ئىشلارغا دائىر ئەسەرلەر بولدى.

كىلاۋسپۇرنىڭ ئۆيى ئاددىي بولسىمۇ، ئەمما بەك رەتلىك ئىدى. ھەر كۈنى كەچتە ئۇ كىچىك ياغاچ ئۈستەلنىڭ ئالدىدا ئولتۇرۇپ شام يورۇقىدا پۈتۈن زېھنى بىلەن كىتاب كۆرەتتى. بەش يىل مانا شۇنداق ئۆتۈپ كەتتى.

كىلاۋسپۇرنىڭ كىتاب ئوقۇش بىلەنلا بولۇپ كەتمەي، يەنە ئېقىم مەسىلىلىرىگە كۆڭۈل بۆلدى، ئىجتىمائىي ئالاقىدىنمۇ ئۆزىنى قاچۇرمىدى. سەپداشلىرى ئارىسىدا ئۆزى بىلەن قىزىقىشى ئوخشاش ئادەملەر ئاز بولسىمۇ، لېكىن ئۇ تەكلىپىگە بىنائەن زىياپەتلەرگە قاتنىشىپ تۇردى، كۆپچىلىك بىلەن بىللە ھاراق ئىچىشتى، تانسا ئوينىدى ۋە پاراڭلاشتى. ئۇ تانىنىمۇ ياخشى ئوينىيتتى، بۇ ھەممىگە مەلۇم ئىدى، كۆپچىلىكمۇ ئۇنىڭغا بەك ئامراق ئىدى.

ئىرادىلىك ئادەملەرنىڭ ئەجرى بىكارغا كەتمەيدۇ. 1801 - يىلى كۈز كۈنلىرىنىڭ بىر كۈنى چۈشتىن كېيىن، پولك كوماندىرى كىلاۋسپۇرنى چاقىرتىپ ئۇنى بېرلىندىكى ئوفىتسېرلار مەكتىپىگە ئەۋەتىشنى قارار قىلغانلىقىنى ئۇقتۇردى.

ھەربىي مەكتەپكە بېرىپ ئوقۇش 21 ياشلىق مىلادى شى سېرژانت كىلاۋسېۋىزغا نىسبەتەن ئېيتقاندا ئىنتايىن خۇشاللىق ئىش ئىدى. ئۇ مۇشۇ كۈننىڭ كېلىشى ئۈچۈن ئۇزۇندىن بېرى تەييارلىق قىلىۋاتقاندى. ئۇ مەكتەپكە كىرىش ئىمتىھانىدىن ئۆتۈشلۈك ئۆتتى، ئۇنىڭ تىرىشىپ ئۆگىنىشى ئاخىر ئۆزىگە جاۋاب قايتۇردى.

كىلاۋسېۋىزنىڭ ئوفىتسېرلار مەكتىپىدىكى ساۋاقداشلىرىنىڭ كۆپىنچىسى باي ئاقسۆڭەك ئائىلىنىڭ پەرزەنتلىرى ئىدى، ئۇلار دەرىستىن سىرتقى ۋاقىتلاردا ئويناپلا يۈرەتتى. كىلاۋسېۋىزنىڭ ئوينىغۇدەك پۇلى يوق، پۇلى بولغان تەقدىردىمۇ ئۇلار بىلەن بىللە چىقىپ بۇزۇپ - چاچمايتتى. ئۇ بۇ قېتىمقى ئېرىشىش قىيىن بولغان ئوقۇش پۇرسىتىگە ئىنتايىن ئەھمىيەت بەردى، دەرىستىن سىرتقى ۋاقىتلاردا ئۇ قەتئىي ئىرادە بىلەن دەرس تەكرارلاپ، ئۆز بىلىمىنىڭ كەم جايلىرىنى تولۇقلىدى. ئۇ ھەر قېتىم ئۆزىنىڭ كىچىكىدىن تارتىپ يېتەرلىك تەربىيەگە ئىگە بولالمىغانلىقىنى تونۇپ يەتكەندە ئىنتايىن مەيۈسلىنەتتى.

ئۇ بۇ قېتىمقى ئېرىشىش قىيىن بولغان بىلىم ئاشۇرۇش پۇرسىتىنى قەدىرلىدى، چۈنكى ئۇ ئۆز تەقدىرىنى بەلگىلەيدىغان مۇھىم ۋاقىتنىڭ ئاخىر يېتىپ كەلگەنلىكىنى بىلەتتى. كىلاۋسېۋىز ئۇ يەردە ئۆز تەقدىرىنى ئۆزگەرتىدىغان ئىككى ئادەم بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىشنى خىيالغىمۇ كەلتۈرمىگەندى. ئۇنىڭ بىرى، ئەينى چاغدا بېرلىندا نام چىقارغان، «شەھەر پەيلاسوپى» دەپ ئاتالغان پىروپىسسور جىساۋېرت ئىدى؛ يەنە بىرى، مەزكۇر مەكتەپنىڭ مۇدىرى ساۋېنھۇست ئىدى.

كىلاۋسېۋىز ئوقۇشقا تېگىشلىك دەرىسلەرنى ئۆگىنىش بىلەن بىللە تاللاپ ئۆتۈلىدىغان دەرىسلەرنىمۇ ناھايىتى كۆڭۈل قويۇپ

ئۆگەندى. ئۇ پىروفيسسور جىساۋېرتنىڭ ئىلمىي لېكسىيەلىرىنى ناھايىتى ياقتۇرۇپ ئاڭلىدى. جىساۋېرت ئاساسەن كانتىنىڭ تەلىماتىنى ئومۇملاشتۇرۇش ۋە ئىزاھلاش جەھەتتە مۇھىم تۆھپە قوشقان. كىلاۋسېۋىزنىڭ كېيىن ئېلان قىلغان ئەسەرلىرىدىكى لوگىكىلىق ئۇسۇل جەھەتتە قەتئىي بولۇشتىن ئىبارەت ئارتۇقچىلىقى پىروفيسسور جىساۋېرتنىڭ سۆزلەپ چۈشەندۈرگەنلىكىگە ۋە ئۆزىنىڭ كانتىنىڭ پەلسەپىۋى ئەسەرلىرىنى تەتقىق قىلغانلىقىغا مەنسۇپ.

بىرلەن ھەربىي مەكتىپىنىڭ مۇدىرى ساۋېنھۇست 1755 - يىلى بىر دېھقان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ بالىلىق چاغلىرىدا مۇنتىزىم مەكتەپ تەربىيەسى كۆرمىگەن.

ساۋېنھۇست 17 ياشقا كىرگەن يىلى دادىسى ئۇنى ئۆيىگە ئانچە يىراق بولمىغان بىر ھەربىي مەكتەپكە ئاپىرىپ بەرگەن، ئۇ بۇ مەكتەپتە تۆت يىل ئوقۇغان. بۇ مەكتەپنى گىراق لىپىي ئاچقان بولۇپ، ئەينى چاغدىكى ئەڭ مۇنەۋۋەر، ئەڭ تەجرىبىلىك ھەربىيلەرنىڭ بىرى ئىدى. بۇ مەكتەپتە ئاران 12 ئوقۇغۇچى بار ئىدى. مەكتەپكە ئاقسۆڭەك بولمىغانلارنىڭ پەرزەنتلىرى قوبۇل قىلىناتتى.

ساۋېنھۇست 24 ياشقا كىرگەن يىلى ھانوۋېردىكى 8 - ئاتلىق ئەسكەرلەر پولكىغا كىرگەن ھەمدە كاندىدات ئوفىتسېر بولغان.

تۆت يىلدىن كېيىن ساۋېنھۇست ھانوۋېر توپچى ئەسكەرلەر مەكتىپىدە ئوقۇتقۇچى بولغان ھەمدە گېزىت - ژۇرناللارغا ماقالە يېزىشقا باشلىغان. ئۇ ئۆزى بىر ھەربىي ئىشلار ژۇرنىلى چىقارغان. ئۇ 28 ياشقا كىرگەندە ئاندىن مىلادىي لېيتېنانتلىققا ئۆستۈرۈلگەن، 37 ياشقا كىرگەندە سىتارشى لېيتېنانتلىققا ئۆستۈرۈلگەن. ياندۇرقى يىلى توپچى ئەسكەرلەر ئىزۋوت

كوماندىرى سالاھىيىتى بىلەن فىرانسىيەگە قارشى ئۇرۇشقا قاتناشقان.

ئۇ ئۇرۇش توختاپ قايىتىپ كەلگەندىن كېيىن مايورلۇققا ئۆستۈرۈلگەن، ئۇ ئۆزىنىڭ ئۇرۇش قىلىش تەجرىبىسىگە ئاساسەن، قوشۇننى ئىسلاھ قىلىش تەشەببۇسىنى ئوتتۇرىغا قويغان. ھۆكۈمەت ئىسلاھات جەمئىيەتتە داۋالغۇش پەيدا قىلىدۇ دەپ ئەنسىرەپ، شۇنىڭدەك ئاقسۆڭەكلەرنىڭ ھۆكۈمرانلىقىغا زىيان يېتىدۇ دەپ قاراپ، ئۇ ئوتتۇرىغا قويغان ئىسلاھات پىلانغا بارلىق كۈچ بىلەن قارشى چىققان.

ساۋېنھۇست ئۆز غايىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش پۇرسىتىگە ئىگە بولالمىغاچقا، 1801 - يىلى مەيۈسلەنگەن ۋە تىت - تىت بولغان ھالدا پىرۇسسىيە ئارمىيەسىگە كىرگەن، ئۇزۇن ئۆتمەي پودپولكوۋنىكلىققا ئۆستۈرۈلگەن ھەمدە ئوفىتسېرلار مەكتىپىنىڭ مۇدىرلىقىغا تەيىنلەنگەن.

كىلاۋسېۋىز تىرىشچان بولغاچقا، مەكتەپكە كىرىپ ئۇزۇن ئۆتمەي، ھېچكىم كۆرسەتمىسىمۇ مەكتەپ مۇدىرى ساۋېنھۇستنىڭ دىققىتىنى قوزغىغان، ساۋېنھۇست كىلاۋسېۋىز تۇغما تالانتقا ئىگە ئىكەنلىكىنى ناھايىتى تېزلا بايقىغان.

بىركۈنى كىلاۋسېۋىز ئۇقتۇرۇش تاپشۇرۇۋېلىپ، مەكتەپ مۇدىرى بىلەن كۆرۈشۈشكە بارىدۇ. ساۋېنھۇست دەسلەپتە ئادەمگە چاكانا، بىپەرۋا ۋە لايىغەزەلدەك تەسىر بېرەتتى، كۆرۈنۈشى پەقەت ھەربىيگە ئوخشىمايتتى. بىراق، ئۇنىڭ دەرس سۆزلەش مېتودى ئۆزگىچە ئىدى، ئۇنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ نۇرغۇنى كارامىتىنى كۆرسىتىپ، كېيىن ھەربىي ئىشلار ساھەسىنىڭ مۇھىم ئەر بابلىرىدىن بولۇپ قالغانىدى. مانا بۇ ئۇنىڭ ئوقۇتۇشتا تەدبىرلىك ئىكەنلىكىنىڭ روشەن دەلىلى ئىدى.

كىلاۋسېۋىز بىلەن ساۋېنھۇستنىڭ بۇ قېتىمقى ئۇچرىشى ھەر ئىككىلىگە نىسبەتەن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە ئىدى. كىلاۋسېۋىزغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، بۇ قېتىمقى ئۇچرىشىش ئۇنىڭ كېيىنكى تەرەققىياتى ئۈچۈن مۇھىم تۈرتكىلىك رول ئوينىدى. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «ساۋېنھۇست مەنىۋى جەھەتتە مېنىڭ دادام ۋە دوستۇم...»

ئىككىلىلەرنىڭ ئورۇن ۋە ياش جەھەتتىكى پەرقى ناھايىتى چوڭ بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار ئوتتۇرىسىدىكى دوستلۇق كۈندىن - كۈنگە كۈچىيىپ باردى. ساۋېنھۇست ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا دائىم دۇنيادا پەرزەنتلىرىمىدىن باشقا، ماڭا كىلاۋسېۋىزدەك يېقىن تۇرىدىغان، مېنى چۈشىنىدىغان ھېچقانداق ئادەم يوق، دەيتتى.

كىلاۋسېۋىز ساۋېنھۇست تەشكىللىگەن «ھەربىي ئىشلار جەمئىيىتى»گە قاتناشتى. بۇ جەمئىيەتنىڭ مەقسىتى ئىسلاھاتنى تەشەببۇس قىلىش ئىدى. كېيىن ئۇ پىرۇسسىيە ئىسلاھاتىنىڭ بۆشۈكى دەپ قارالدى. ئىسلاھاتنى تەشەببۇس قىلغۇچى مەشھۇر شەخسلەردىن سېتىن، گىنېسناۋ، گىلورمان، بوئېن قاتارلىقلار ئاشۇ جەمئىيەتنىڭ ئەزالىرى ئىدى.

ھەر چارشەنبە كۈنى چۈشتىن كېيىن باش مىلادىشى لېيتېنانت تاقىتى تاق بولغان ھالدا بېرىپ جەمئىيەتنىڭ پائالىيىتىگە قاتنىشاتتى. ھەر قېتىملىق پائالىيەتتە ئالدىن تاللانغان بىر تېما بولاتتى. پائالىيەتكە قاتناشقۇچىلار ئالدى بىلەن ئىدىيە ئالماشتۇراتتى. بۇنىڭدا ھەر بىر شەخسنىڭ ئىلمىي ماقالىسى ۋە ئوبزورى نۇقتىلىق ئوقۇلاتتى. ئاندىن مۇزاكىرە قىلىناتتى. ئاخىرىدا ئىلمىي كومىتېت مەسلىھەتلىرىگە جاۋاب بېرەتتى. بۇ پائالىيەت ماھىيەتتە ھەربىي ئىشلار بويىچە ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى ئىدى. بۇ پائالىيەت كىلاۋسېۋىزنىڭ 2 - دەرىخانىسى بولدى. ئۇ بۇ پائالىيەتتىن نۇرغۇن مەنپەئەت ئالدى.

كىلاۋسېۋىز ۋاقىتتىن تولۇق پايدىلىنىپ، بېرىلىپ ئۆگىنىپ، ئۆزىگە پۇختا نەزەرىيەۋى ئاساس سالدى. ئەينى چاغدا ئۇنىڭغا ئوخشاش بىلىمنىڭ بىر خىل قورال ئىكەنلىكىنى، بۇ قورالنى ئىگىلەش جەريانىنىڭ ئىنتايىن جاپالىق ئىكەنلىكىنى تونۇپ يەتكەنلەر ناھايىتى ئاز ئىدى. ئۇ ھەربىي بولۇش سۈپىتى بىلەن بىلىم ئىگىلەشنى ئۆزىنىڭ كۈرەش نىشانى قىلىپ، ھەر كۈنى مۇشۇ نىشان ئۈچۈن يېڭى بىر ئىنتىلىشنى ۋۇجۇدقا چىقاردى.

1803 - يىلى ئەتىيازدا كىلاۋسېۋىز ئوفىتسېرلار مەكتىپىنى ئەلا نەتىجە بىلەن پۈتكۈزدى. ئۇ مەكتەپ بويىچە ئىككى ئەلاچىنىڭ بىرى بولدى. مەكتەپ مۇدىرى: «قابىلىيەت، ھۆكۈم قىلىش ئىقتىدارى، ئىجادىيەت ۋە مەلۇمات جەھەتتىن باھا بەرسەك، بۇ ئىككىيلەن ھەممىنى بېسىپ چۈشىدۇ» دەپ قارىدى. كىلاۋسېۋىزنىڭ دىپلومغا مەكتەپ مۇدىرى مۇنداق باھا يازدى: «مىلادىشى لېيتىنانت كىلاۋسېۋىزنىڭ ئىلمىي ماقالىسىنىڭ بايانى ناھايىتى پۇختا ھەم دەل جايدا بولغان، ئومۇمىيلىققا ناھايىتى توغرا ھۆكۈم قىلغان. ئۇ ماتېماتىكا ۋە ھەربىي ئىشلار جەھەتتە ناھايىتى چوڭقۇر بىلىمگە ئىگە بولغان.»

5. مارى خېنىم بىلەن تاسادىپىي ئۇچرىشىپ قېلىش

كىلاۋسېۋىز ھەربىي مەكتەپنى پۈتكۈزگەندىن كېيىن، ساۋېنھۇستىنىڭ كۆرسىتىشى بىلەن پادىشاھ ئۇنى ئاۋگۇستۇسنىڭ شاھزادىسى فېردىناندىنىڭ ئوغلىنىڭ ئادىۋاتىلىقىغا تەيىنلىدى.

كىلاۋسېۋىز ئۇرۇش ۋە ھەربىي مەكتەپتىكى قاتتىق ھەم نامرات تۇرمۇشنى بېشىدىن كەچۈرگەندىن كېيىن، بىراقلا قايناق، ھەشەمەتلىك ئوردا تۇرمۇشىغا كىرىپ كەتتى. ئۇ پادىشاھ جەمەتىدىكىلەر بىلەن بىرلىكتە غىزالاندى. شاھزادە بىلەن كوچىلاردا ئات چاپتۇرۇپ ئوينىدى، ئالىي دەرىجىلىك زىياپەت ۋە تانىسلارغا قاتناشتى. شۇ ئارقىلىق ئۇ ئالاھىدە ئىمتىيازلىقلار تەبىقىسىنىڭ ھەممە تەرەپلىرى بىلەن تونۇشتى. لېكىن، ئۇنىڭ روھىي دۇنياسىدا ھېچقانداق ئۆزگىرىش بولمىدى، ئۇ بارلىق ئېزىقتۇرۇشلارغا تاقابىل تۇردى. ئوردا تۇرمۇشى ئۇنى چۈشكۈنلەشتۈرۈۋېتەلمىدى.

ئۇنىڭ ئۆيىدە كىتابلار دۆۋىلىنىپ تۇراتتى. ئۇ ئادەتتە ناھايىتى كەچ ياتاتتى. ھەمىشە يېرىم كېچىگىچە كىتاب كۆرەتتى. ئۇ شىللىر، موللىر، گىئوتېلارنىڭ ئەسەرلىرىنى ئوقۇيتتى. ھەربىي ئىشلارغا دائىر نۇرغۇن ئەسەرلەرنى، بولۇپمۇ ئەينى چاغدا مۇھىم رول ئوينىغان فىرانسىيەلىك ھەربىي ئىشلارغا دائىر ئەسەرلەرنى كۆرەتتى.

ئۇ شۇ ۋاقىتتىن باشلاپ كىتاب ئوقۇش خاتىرىسى يېزىپ ماڭدى، شۇنىڭ بىلەن بىللە كۆپلىگەن ماقالىلەرنى يېزىپ ژۇرناللاردا ئېلان قىلدى، بۇ ماقالىلەرنىڭ مەزمۇنى ھەربىي ئىشلار، سىياسەت، پەلسەپە قاتارلىق ساھەلەرگە چېتىلاتتى. ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنىڭ ئۇسلۇبى ئاددىي - ساددا، تىلى چۈشىنىشلىك، لوگىكىلىقى كۈچلۈك بولۇپ، ئوقۇغۇچىلاردا چوڭقۇر تەسىر قالدۇراتتى.

كىلاۋسېۋىز كىتابنى ئۆلۈك ئوقۇمايتتى. ئۇ دۆلەتنىڭ تەقدىرىگە ئىگىدارچىلىق قىلىدىغان ئاشۇ بىر توپ كىشىلەرنىڭ تۇرمۇشى ۋە پائالىيىتىنى باشتىن - ئاخىر سەگەكلىك بىلەن كۆزۈتەتتى. بۇ چاغدا ئۇ ئۇرۇشنىڭ ھەم تەڭرىنىڭ خەلققە بەرگەن جازاسى ئەمەسلىكىنى، ھەم ساقلاڭغىلى بولمايدىغان تەبىئىي ھادىسە ئەمەسلىكىنى، سىياسەت بىلەن ئۇرۇش ئوتتۇرىسىدا ئايرىۋەتكىلى بولمايدىغان مۇناسىۋەت بارلىقىنى تونۇپ يېتىشكە باشلىدى.

بىر كۈنى شاھزادە فېردىناند كەچلىك زىياپەت ئۆتكۈزدى، مېھمانلار تېخى تولۇق كېلىپ بولالمىغانىدى، كىشىلەر تۆت - بەشتىن بىر يەرگە يىغىلىۋېلىپ پاراڭلىشىۋاتاتتى. روھىي كەيپىياتى سولغۇن قارا چاچلىق چىرايلىق بىر قىز ئۆزى يالغۇز دېرىزە ئالدىدا سىرتقا قاراپ تۇراتتى. ئۇ ھەسرەتكە تولغان، يىغلاپ قىزىرىپ كەتكەن كۆزلىرىنى باشقىلارنىڭ كۆرۈپ قېلىشىدىن ئەنسىرەۋاتقاندا كىلاتتى. كىلاۋسېۋىز بۇ يەردە ئۇنى تۇنجى قېتىم كۆرۈپلا، ئۇنىڭ گۈزەل ھۆسن - جامالىغا مەپتۇن بولۇپ، ئۇنىڭدىن كۆزىنى ئۈزلەلمەي قالدى.

گۈزەل، ئەمما قەلبى ھەسرەتكە تولغان بۇ قىزنىڭ ئىسمى مارى ئىدى.

مارى فون بىرۋېھل گىراف خېنىم 1779 - يىلى ۋارشاۋادا

تۇغۇلغان. دادىسى ساكسونىيەدىكى قۇرۇقلۇق ئارمىيەدە گېنېرال لېيتنانت ئىدى. ئۇنى 1787 - يىلى فىرېدرىخ ۋىللىئام II بېرلىنغا چاقىرتىپ شاھزادىگە ئوقۇتقۇچى قىلغان ھەمدە قوشۇمچە ھەربىي ئاتتاشلىققا تەيىنلىگەن. شۇنداق قىلىپ ئۇلارنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر بېرلىنغا كۆچۈپ بارغان.

مارى كىتاب ئوقۇشقا، بولۇپمۇ گېرمانىيەنىڭ كىلاسسىك ئەسەرلىرىگە بەك قىزىقاتتى، يەنە ئىلىم - پەن، تارىخقا ئائىت كىتابلارنىمۇ ئوقۇيتتى. ئۇ ئىنگلىزچە، فىرانسۇزچىغا پىششىق، مۇزىكا ۋە رەسىم سىزىشقا ئامراق ئىدى. ئۇ بويىغا يەتكەندىن كېيىن ئاقسۆڭەكلەرنىڭ راھەت - پاراغەتلىك تۇرمۇشىنى ياخشى كۆرىدىغان، تانسا ئويناشنى، ئاقسۆڭەكلەر بىلەن ئالاقە قىلىشنى ياقتۇرىدىغان بولۇپ قالغانىدى.

1802 - يىلى يازدا مارى ئارام ئېلىش ئۈچۈن يېزىغا باردى. ئۇ قايتىپ كېلىپ ئامراق دادىسىنىڭ ئالەمدىن ئۆتكەنلىك شۇم خەۋىرىنى ئاڭلاپ قاتتىق ئازابلاندى.

ئۇنىڭ ھېلىقى كۈندىكى كەچلىك زىياپەتكە قاتنىشىشى دادىسى ئالەمدىن ئۆتۈپ بىر يىلدىن كېيىن تەنتەنلىك ئىجتىمائىي ئالاقە سورۇنىدا تۇنجى قېتىم پەيدا بولۇشى ئىدى. ئۇ شاھزادىنىڭ كىچىك خوتۇنى لۇئىس بىلەن دادىسى توغرىلۇق سۆزلەشكەندە، لۇئىس ئۇنىڭ دادىسىغا مۇناسىۋەتلىك گەپلەرنى قىلغان، بۇ گەپلەر ئۇنىڭ قەلبىنى لەرزىگە سالغانىدى، شۇڭا ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي يىغلاپ دېرىزە ئالدىدا يالغۇز تۇرغانىدى.

كىلاۋسېۋىزنىڭ قەلبى خۇددى ئالتۇن تېپىۋالغاندەك ھاياجانغا تولدى. ئۇ يېنىدىكى ھەربىي ئاتتاشىغا ئۆزىنى ئۇنىڭغا تونۇشتۇرۇپ قويۇشنى ئۆتۈندى، بۇ چاغدا مارىنىڭ كۆزلىرى يىغلاپ قىزىرىپ كەتكەن، كۆڭلى ئارامىدا ئەمەس بولۇپ، ناتونۇش ئادەم بىلەن سۆزلىشىشكە تازا تاۋى يوق ئىدى. ئۇ سالام بېرىپ

بىرنەچچە ئېغىز سۆز قىلغاندىن كېيىن، قىز دوستى بىلەن بىر بۇلۇڭغا بېرىپ ئولتۇردى، كىلاۋسېۋىز ئىلاجسىز مارىنىڭ نەۋرە ئاكىسى كارل بىلەن بىللە خان جەمەتى تياتىرخانىسىنىڭ دىرىكتورى بىلەن پاراڭلىشىپ تۇردى. مۇشۇ ئىشتىن كېيىن كارل نەۋرە سىڭلىسىغا كىلاۋسېۋىزنى پەزىلەتلىك، بىلىملىك، ئالدىنقى قاتاردىكى ئادەملەردىن ئىكەن دەپ ماختاپ بەردى. ئىش مارىنىڭ ئويلىغىنىدەك چىقمىدى، ئۇ ئۆزىنىڭ كىلاۋسېۋىزنى مەنىستىمىگەنلىكى ۋە ئۇنىڭغا سوغۇق مۇئامىلە قىلغانلىقىدىن ناھايىتى خىجىل بولدى.

ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئۇلار يەنە شاھزادە فېردىناند ئۆتكۈزگەن كەچلىك زىياپەتتە ئۇچرىشىپ قالدى. بۇ قېتىم مارى تەشەببۇسكارلىق بىلەن كىلاۋسېۋىزغا يېقىنلاشتى، ئۇلار ئەمدىلا گەپ باشلىشىغا زىياپەت باشلىنىپ قالدى.

كېيىن شاھزادە فېردىناند ئۆتكۈزگەن بىر قېتىملىق كاتتا تانىسىدا مارىنىڭ قىز دوستى ئۇنىڭدىن:

— سەن ئاۋۇ ئوفىتسېرنىڭ سېنى قوغلىشىۋاتقىنىنى سەزمىدىڭمۇ؟ — دەپ سوراپ قالدى. بۇ چاغدا بۇ نۇقتا تېخى مارىنىڭ كالىسىدا ئايدىڭلاشمىغانىدى، بىراق كىلاۋسېۋىز ئاللىقاچان ئۇنىڭ دىققىتىنى تارتقانىدى.

تائىسا باشلىنىشى بىلەنلا، كىلاۋسېۋىز تەرەپ - تەرەپكە قاراپ مارىنى ئىزدەشكە باشلىدى. ئۇ تاماق يەيدىغان چاغدىلا پۇرسەت تېپىپ مارى ۋە ئۇنىڭ دوستى بىلەن پاراڭلاشتى. ئۇ ئۇلارغا ئوفىتسېرلار مەكتىپىدىكى تۇرمۇشىنى ۋە بېرىلىنغا بولغان تەسىراتىنى سۆزلەپ بەردى. ئاندىن گىيوتېننىڭ «ياش ۋېرتىرنىڭ دەردى» دېگەن ئەسىرىنى ھېكايە قىلىپ بەردى ۋە: «مەن ۋېرتىرنىڭ ھېسسىياتىنى تولىمۇ چۈشىنىمەن، ئۇ ئۆلۈۋالمىسا بولاتتى» دېدى. كىلاۋسېۋىز ئۆز چۈشەنچىسىنى تولىمۇ قايىل

قىزلارلىق دەرىجىدە ئىپادىلىدى. قىزلار ئۇنىڭغا قول قويدى. ئەقىللىك ھەم تەربىيە كۆرگەن بۇ ياش ئوفىتسىر قىزلارنى ئۆزىگە رام قىلىۋالدى، ئۇ كەتكەندىن كېيىن قىزلار خېلىغىچە ئۇنىڭ گېپىنى قىلىشتى.

كېيىن شاھزادە فون ئورانن ئۆتكۈزگەن بىر قېتىملىق تانىمدا كىلاۋسپۇنز بىلەن مارى بىللە تانىسا ئوينىدى. بۇ چاغدا كىلاۋسپۇنز مۇلايىملىق بىلەن ئۇنىڭغا كۆڭۈل ئىزھار قىلدى. مارى بىر تۇرۇپ ھاياجانلاندى، بىر تۇرۇپ ئوڭايسىزلاندى، ئۇنىڭدا تېخى كىلاۋسپۇنزنىڭ مۇھەببەتنى قوبۇل قىلغۇدەك جاسارەت يوق ئىدى. ئۇ زۇۋان سۈرمىدى.

مارى 1804 - يىلى ئاچىسى ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن بېرلىندىن ئايرىلىپ دىرېزېن قاتارلىق جايلارغا بېرىپ تۇردى، 1805 - يىلى يېڭى يىلدا ئاندىن بېرلىنغا قايتىپ كەلدى. ئۇ كىلاۋسپۇنز بىلەن پەقەت تانىسا كېچىلىكىدە ئۇچرىشىش پۇرسىتىگە ئىگە بولدى. مارى كېيىن خاتىرىسىگە مۇنداق دەپ يازدى: «بىر قېتىم ئۇ بەك كېچىكىپ كەلدى، مەن ئورنۇمدا ئولتۇرالماي قالدىم، پات - پات ئىشىك تەرەپكە قاراپ ئۇنى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتتۈم.»

مارى كىلاۋسپۇنزنى ياخشى كۆرۈپ قالغانلىقىغا تەن بەرگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈش پۇرسىتىنى ئىزدەپلا يۈردى. ئۇلار ئۇچراشقاندا پەقەت بىر نەچچە ئېغىزلا گەپلىشەلەيتتى، لېكىن مارى ئۇنىڭ بىر كۆرۈۋالسىلا ئۆزىنى تولىمۇ بەختلىك ھېسابلايتتى.

مارىنىڭ ئۆيىدىكىلەرنىڭ ئويلايدىغىنى ئۇنى پۇلى ۋە ئىمتىيازى بار، ئۆز خىلىدىكى ئائىلىگە ياتلىق قىلىش ئىدى. ئەمما، كىلاۋسپۇنزنىڭ دادىسى بىر باجگىر تۇرسا، ئۆزىنىڭ ئۈستىدىكى ھەربىي فورمىسىدىن باشقا ھېچقانداق مال - مۈلكى

بولمىسا، ئۇنىڭ مارىنى ئېلىشى ئەقىلگە سىغمايدىغان ئىش ئىدى. ئۇ مايور بولۇشتىن ئىلگىرى بىر ئائىلىنى قامداشقا ھەرگىز قۇربى يەتمەيتتى، مايور بولۇش ئۈچۈنمۇ يەنە بىرنەچچە يىل ساقلاش كېرەك ئىدى. مۇشۇنداق ئەھۋالدا ئۇنىڭ مارى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى ئىجتىمائىي ئالاقە جەريانىدا ئاشكارىلاشقا بولمايتتى. شۇڭا، ئۇلار ھەر قېتىم ئۇچراشقاندا، باشقىلارغا ئۆزلىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى ئۆقتۈرماسلىق ئۈچۈن، سوغۇققىنا مۇئامىلە قىلىشاتتى ۋە كۆپ كۆرۈشمەيتتى. مارى چىن كۆڭلىدىن ياخشى كۆرگەن ئادىمى بىلەن توي قىلىشقا تەشنا بولسىمۇ، لېكىن ئائىلىسىنىڭ ۋە جەمئىيەتنىڭ بېسىمى تۈپەيلىدىن، ئارزۇسىغا يېتەلمەيۋاتاتتى، ئۇ بۇنىڭدىن تولىمۇ ئازابلاندى.

6. فىرانسىيە ئارمىيەسىگە ئەسەرگە چۈشۈش

1799 - يىلى 11 - ئاينىڭ 9 - كۈنى فىرانسىيەدە ناپولېئون «تۇمانلىق ئاي سىياسىي ئۆزگىرىشى»نى قوزغاپ، فىرانسىيەنىڭ ھاكىمىيەت بېشىغا چىقتى. 1804 - يىلىغا كەلگەندە ئۇ ئۆزىنى پادىشاھ دەپ ئاتىدى. ئۇ باش قوماندان بولغان قۇدرەتلىك قوشۇن پۈتكۈل ياۋروپاغا تەھدىت سېلىشقا باشلىدى. بۇ چاغدا ئىقتىسادىي، ھەربىي، سىياسىي تۈزۈمى قالاق پىرۇسسىيە ئۇ تەھدىتكە نىسبەتەن ھېچقانداق ھەرىكەت قوللانمىدى، تېخى ئۆز ئارمىيەسىنى جاھاندا تەڭدىشى يوق دەپ ھېسابلايتتى. شۇڭا، ناپولېئون پىرۇسسىيەگە ھۇجۇم قىلىشقا تەۋەككۈل قىلىشقا پېتىنالىمىدى. ئاقسۆڭەكلەر راھەت - پاراغەتلىك قوغلىشىش جەھەتتە ئۇلاردىن قىلچىلىك قىلىشمايتتى.

1805 - يىلىدىكى سوغۇق شاماللىق ۋە يامغۇرلۇق كۈز پەسلى يېتىپ كەلدى. ياۋروپادىكى ھەرقايسى دۆلەت خەلقلىرى غەمگە پاتقان ھالدا ناپولېئوننىڭ ھەربىر ھەرىكىتىگە دىققەت قىلماقتا ئىدى. پىرۇسسىيە پادىشاھى ناپولېئوندىن قورقۇپ، رۇسىيە، ئەنگىلىيە، ئاۋستىرىيەدىن ئىبارەت ئۈچ ئىتتىپاقداش دۆلەتنىڭ چىشىغا تەگمەسلىك ئۈچۈن، بىتەرەپ تۇرۇپ ئۆز بىخەتەرلىكىگە كاپالەتلىك قىلماقچى بولدى.

ناپولېئون باۋارىيەدىكى ئاۋستىرىيە ئارمىيەسىنىڭ ئارقا تەرىپىدىن زەربە بېرىش ئۈچۈن، بېرلىنغا نوتا تاپشۇرمىغان ئەھۋالدا، پىرۇسسىيەدىن كېسىپ ئۆتۈشكە تەييارلىق قىلدى، پىرۇسسىيە پادىشاھى ھېچقانداق ھەرىكەت قوللىنىشقا يېتىنالمىدى. بۇ چاغدا چاررۇسىيە پادىشاھى ئالىكساندر بېرلىنغا كېلىپ فىرىدرىخ ۋىللىئامنى ئاگاھلاندۇرۇپ، ئەگەر بىتەرەپ تۇرۇش ھالىتى داۋاملىشىۋېرىدىغان بولسا، بۇ ھال پىرۇسسىيەگە بالايىئاپەت ئېلىپ كېلىدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئاخىرىدا پىرۇسسىيە پادىشاھى ئالدى بىلەن «قوراللىق ياراشتۇرۇش» ئېلىپ بېرىشنى، مۇبادا ياراشتۇرۇش 12 - ئاينىڭ 15 - كۈنىگىچە ئۈنۈم بەرمىسە، پىرۇسسىيەنىڭ فىرانسىيەگە قارشى ئۇرۇش ئېلان قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

ئارمىيەنى سەپەرۋەر قىلىش بۇيرۇقى ئېلان قىلىندى. بېرلىنلىقلار خاتىرجەمسىزلەنگەن ھالدا قاش بىلەن كىرىپك ئارىلىقىدا قالغان ئۇرۇش ئۈستىدە غۇلغۇلا قىلىشتى، مارىمۇ كۆڭلىدىكى كىشىسىنىڭ ئۇرۇشقا ئاتلىنىش ئالدىدا تۇرغانلىقىدىن تەشۋىشلەنمەكتە ئىدى.

12 - ئاينىڭ 15 - كۈنى ئارمىيە ئۇرۇشقا ئاتلاندى.

بۇ چاغدا فىرانسىيە ئارمىيەسى ۋېننى ئىشغال قىلىپ، ئۇ يەردىن ئاۋستىرىيە - رۇسىيە ئىتتىپاقداش ئارمىيەسى تۇرۇۋاتقان موراۋىيەگە ھۇجۇم قوزغىدى.

پىرۇسسىيە پادىشاھىنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن، ئالدىن بېرىپ ناپولېئونغا ئەڭ ئاخىرقى دىپلوماتىك نوتىنى تاپشۇرماقچى بولغان مىنىستىر گىراق گاۋكېۋۋىنتس ناپولېئوننىڭ قاتتىق - يۇمشاق ۋاسىتىلىرىنى تەڭ ئىشقا سېلىشى نەتىجىسىدە ئەڭ ئاخىرقى دىپلوماتىك نوتىنى يوشۇرۇپ قويۇپ، ناپولېئون بىلەن ھۇجۇم - مۇداپىئە ئىتتىپاقى تۈزمەكچى بولدى. بىر دۆلەت

ۋەكىلىنىڭ دۈشمەن ئالدىدا بۇنداق توخۇ يۈرەكلىك قىلىشى، يەنە كېلىپ پادىشاھ فىرىدىرخ ۋىللىئامنىڭ بۇ شەرتنامىنى دەرھال تەستىقلىشى ھەقىقەتەن تولىمۇ ئاز ئۇچرايدىغان ئىش.

ئەنگىلىيە پادىشاھى ئالاقىسىدە مۇنداق دەپ يازىدۇ: «...پىرۇسسىيەنىڭ ئىچكى كابىنېتىدىكىلەر نومۇسسىزلىق ۋە ساتقىنلىق قىلغاچقا، ئىلگىرى كىشىلەرنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغان پىرۇسسىيە ئەمدى ئۆزىنىڭ بېشىغا چىقتى. ھازىر پۈتكۈل ياۋروپا، جۈملىدىن پادىشاھ ناپولىئون ئۇنى كۆزگە ئىلمايدىغان بولدى. مانا بۇ ئۇ نۆۋەتتە ئېرىشكەن يامان ئاقىۋەت!»

پىرۇسسىيە ئارمىيەسى ئارقا - ئارقىدىن ئۆزلىرى تۇرۇشلۇق جايغا قايتىشتى. كىلاۋسبۇز يەنە بېرلىنغا قايتتى. ئۇ دۆلىتىنىڭ بۇ خىل قىلمىشىدىن تولىمۇ خورلۇق ھېس قىلدى.

ناپولىئون ئەنگىلىيە بىلەن ئوخشاش بىر پادىشاھلىق ھانوۋېرنى پىرۇسسىيە ئارمىيەسىگە ھەدىيە قىلغاچقا، ئەنگىلىيە پىرۇسسىيەگە جەڭ ئېلان قىلدى. ئۇزۇن ئۆتمەي ناپولىئون ئەنگىلىيە، رۇسىيە ۋە فىرانسىيەنى ياراشتۇرۇش ئۈچۈن ھانوۋېرنى ئەنگىلىيەگە قايتۇرۇپ بېرىشكە، پولشانىڭ پىرۇسسىيەگە تەۋە بىر قىسىم زېمىنىنى ئۆز زېمىنى سۈپىتىدە رۇسىيەگە ھەدىيە قىلىشقا قوشۇلدى. پىرۇسسىيە ناپولىئوننىڭ ئەنە شۇنداق كۆلدۈرلىتىشى نەتىجىسىدە كۈندىن - كۈنگە يېتىم قېلىپ، تۇيۇق يولغا كىرىپ قالدى.

ئەنە شۇنداق ئەخمەق قىلىش نەتىجىسىدە، پىرۇسسىيەنى قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويغان ۋەزىر مانا ئەمدى جامائەتچىلىكنىڭ غەزىپىدىن قورقۇپ پادىشاھقا فىرانسىيەگە ئۇرۇش ئېلان قىلىش تەكلىپىنى بەردى. ئىش بۇ يەرگە يەتكەندە پادىشاھ ھوشىنى تېپىپ قىسمىغا ئۇرۇش ھالىتىگە كىرىش بۇيرۇقىنى چۈشۈردى، 1806 - يىلى 10 - ئاينىڭ 8 - كۈنى

فىرانسىيەگە ئۇرۇش ئېلان قىلدى.

قىسىم يولغا چىقىش ھارپىسىدا مارى بىر دوستىنىڭ ئۆيىدە كۆڭلىدىكى كىشىسى بىلەن ئۇچراشتى. كىلاۋسېۋىز ئاخىر كۆڭلىدىكى كىشىسىنى باغرىغا بېسىپ سەمىمىي مۇھەببەتنى ئىزھار قىلىش پۇرسىتىگە ئېرىشتى. ئۇلار يوشۇرۇن ھالدا تويىنى پۈتۈشتى، بۇ ئىشنى ئۇلارنىڭ ئاز ساندىكى يېقىن دوستلىرىلا بىلەتتى. ئۇزۇن ئۆتمەي كىلاۋسېۋىز قىسىم بىلەن يولغا چىقتى. ئۇ كىشىلەر ئارىسىدا مارىنى كۆردى. لېكىن ئۇ ئالدىراش - تېنەشلا قول ئىشارىسى بىلەن ئېھتىرام بىلدۈردى. ئەمما بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلالمىدى.

بۇ چاغدا كىلاۋسېۋىز سىتارشى لېيتېنانت مەسلىھەتچىلىككە ئۆستۈرۈلگەنىدى، ئۇ قولغا مارىنىڭ ئۈزۈكىنى، مەيدىسىگە مارىنىڭ سۈرىتى سېلىنغان كىچىك ئالتۇن قۇتىنى تاقىۋالغانىدى. ئۇ سۆيگۈنىگە يازغان خېتىدە: «سۆيۈملۈك مارى، سىزنىڭ يادىڭىزغا يەتمەسلىكى مۇمكىن، مەن سىزنىڭ مۇھەببىتىڭىزدىن تەسەللى تاپمەن، ئۇ ھەر سائەت، ھەر مىنۇت سېھىرلىك كۈچى بىلەن ماڭا ئىلھام بېرىدۇ» دېدۇ.

قىسىم ھەربىي ئوركىستىر ۋە ناخشا ساداسى ئىچىدە ماگدېبورگ ئارقىلىق غەربكە قاراپ يول ئالدى. ئەزەلدىن ناپولىئون بىلەن تۇتۇشۇپ باقمىغان پىرۇسسىيە ئارمىيەسى غەلىبە خام خىيالى ئىچىگە غەرق بولغانىدى، كىلاۋسېۋىز شاھزادە ئاۋگۇستۇس قوماندانلىقىدىكى گېرمانىيەلىك ئىسكەرتىلىرى باتالىيونى بىلەن بىللە يېناغا يۈرۈش قىلدى.

1806 - يىلى 10 - ئاينىڭ 14 - كۈنى، فىرانسىيە -

ئىشتاب ئارمىيەسى يېنا بىلەن ئورشتېيتتا بىرلا ۋاقىتتا ھەل قىلغۇچ جەڭ قىلدى.

كىلاۋسپۇنز تۇرۇشلۇق پىرۇسسىيە ئارمىيەسىنىڭ ئاساسىي قىسمى يېنانىڭ 20 كىلومېتىر شىمالىدا فىرانسىيە ئارمىيەسىنىڭ مارشالى داۋۇنىڭ قىسمى بىلەن توقۇنۇشتى، پىرۇسسىيە ئارمىيەسىنىڭ ئەسكەرىي كۈچى 50 مىڭ، فىرانسىيە ئارمىيەسىنىڭ ئەسكەرىي كۈچى 25 مىڭ ئىدى.

پىرۇسسىيە ئارمىيەسى گەرچە ئالدىن بەزى رايونلارنى ئىشغال قىلغان بولسىمۇ، لېكىن فىرانسىيە ئارمىيەسىنىڭ ئۈستۈنلۈككە ئىگە توپچى ئەسكەرلىرى بىلەن تارقاق ئەسكەرلىرىنىڭ قاتتىق قىرغىنچىلىقىغا ئۇچرىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە پىرۇسسىيە ئارمىيەسى ۋاقتى ئۆتكەن سوزۇلما سەپ تەكتىكىسىنى قوللانغاچقا، 18 مىڭ كىشىلىك زاپاس قوشۇنى ئۇرۇشقا قاتنىشالمىدى، نەتىجىدە پىرۇسسىيە ئارمىيەسى پۈتۈنلەي يوقىتىلدى.

پىرۇسسىيە ئارمىيەسىنىڭ قالدۇق قىسمى فىرانسىيە ئارمىيەسىنىڭ ئاتلىق ئەسكەرلىرى ۋە تارقاق ئەسكەرلىرىنىڭ قوغلاپ زەربە بېرىشى نەتىجىسىدە بىچارىلەرچە قېچىپ، ئاران مىڭچە ئەسكەر قۇتۇلالدى. پىرۇسسىيە ئارمىيەسىنىڭ ئىشەنچسىز ۋە غەلىبە خام خىيالى بىر كۈندىلا ناپولېئوننىڭ تۆمۈر مۇشتى ئاستىدا بەربات بولدى. بىر چوڭ ھەربىي دۆلەتنىڭ بۇنداق ئېچىنىشلىق مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىشى ئىنتايىن ئاز ئۇچرايدىغان ئىش. بىر ئارمىيەنىڭ قوماندانى ئىقتىدارسىز بولسا، ھەربىي ئىشلار نەزەرىيەسى خاتا بولسا، بۇنىڭدىن نېمىدىگەن ئېغىر ئاقىۋەت كېلىپ چىقىدۇ - ھە!

شاھزادە ئاۋگۇستۇسنىڭ گىراناتچى ئەسكەرلەر باتالىيونى يېنادىكى ھەل قىلغۇچى جەڭدە مۇھاسىرىنى بۆسۈپ چىقىپ، ھوھېنلوھ قوشۇنى بىلەن بىللە پۇلۇنسلار ئوتراپىغا قېچىپ بېرىۋالدى. كېيىن ھوھېنلوھ قوشۇنى ئادەم ۋە ئاتلىرى بىلەن

بىللە پۇلۇنسىلاۋدا فىرانسىيە قوشۇنىغا تەسلىم بولغاچقا، شاھزادە قوماندانلىق قىلغان باتالىيوندا قېپقالغان يەتتە ئوفىتسېر ۋە 240 ئەسكەر قەيسەرلىك بىلەن قارشىلىق كۆرسەتكەن بولسىمۇ، ئاخىرىدا ماركىل دەرياسىنىڭ تۆۋەن ئېقىمىدىكى سارلىقتا فىرانسىيە قوشۇنىنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالدى. شاھزادە ئاساسلىق ئۇرۇش جىنايەتچىسى سۈپىتىدە ئادىۋاتنى كىلاۋسېۋىزنىڭ ھەمراھلىقىدا بېرىلغا يالاپ ئېلىپ بېرىلدى. چۈنكى، ناپولېئون ئىلگىرى پۈتكۈل ياۋروپاغا تەھدىت سالغان ئىمپېراتور فىرىدىرخنىڭ ئەۋلادىنىڭ زادى قانداق نەرسە ئىكەنلىكىنى بىر كۆرۈپ باقماقچى ئىدى.

كىلاۋسېۋىز ئەسلىمىسىدە مۇنداق يازىدۇ: «بېرىلغا بېرىش سەپىرىدە بىر كۈنى سەھەردە بىز ئوراننبۇرگقا يېتىپ كەلدۇق، شۇ يەرلىك پوچتا ئىدارىسىنىڭ باشلىقىنىڭ ئايالى شاھزادىنى تونۇماي ئۇنىڭدىن گىۋاردىيە پۈتۈنلەي ئەسىرگە چۈشتى دېگەن خەۋەر راستمۇ؟ دەپ سورىدى. شاھزادە ئۇنىڭغا بىر ئايلىپ قويدى - دە، جاۋاب بەرمىدى. ئۇ يەنە: پەرۋەردىگار! فىرانسىيەلىكلەر ئۇلارنى پۈتۈنلەي تۇتۇپ كەتسىدى، شۇنداق بولسا ئۇرۇش تېزىرەك ئاياغلىشاتتى! دېدى، قارىماققا بۇ سۆز ئاممىنىڭ ئىدىيەسى ۋە ھېسسىياتىنى ئىپادىلەيدىغاندەك قىلاتتى.»

بۇ قېتىمقى بېرىل سەپىرى كىلاۋسېۋىزغا ئۇنتۇلغۇسىز ئىزا - ئاھانەت ئېلىپ كەلدى. شەرقىي پىرۇسسىيەدە داۋاملىق ئۇرۇش بولۇۋاتاتتى، تىنچلىقتىن ئانچە ئۈمىد قالمىغانىدى. تۇرمۇشتا چىرىكلىشىش، راھەت - پاراغەت قوغلىشىش ۋە مىشچانلىق، قابىلىيەتسىزلىك تۈپەيلىدىن، نۇرغۇن پىرۇسسىيە قوماندانى مىلتىقلىرىنى قويۇشقىمۇ ئولگۈرەلمەي، ئارقا - ئارقىدىن قىسىمغا باشلامچىلىق قىلىپ تەسلىم بولدى. ئەزەلدىن

ئۇرۇشتا غەلبە قىلماي قالمايدىغان ئارمىيە فىرانسىيە ئارمىيەسىنىڭ ھۇجۇمى ئالدىدا ھەش - پەش دېگۈچە بەربات بولدى. ئىشتاب زاۋاللىققا يۈز تۇتتى.

1807 - يىلى 6 - ئاينىڭ 14 - كۈنى، ناپولېئون رۇسىيە ئارمىيەسى بىلەن فىرىيدلاندا ھەل قىلغۇچ جەڭ قىلدى. رۇسىيە ئارمىيەسى تەخمىنەن ئۈچتىن بىر قىسىم ئەسكىرىنى زىيان تارتتى، فىرانسىيە ئارمىيەسىمۇ ئېغىر زىيان تارتتى، ئۇنىڭ رۇسىيە بىلەن ئۇرۇش قىلغۇدەك مادارى قالماي قالدى، شۇڭا ناپولېئون ھىيلە ئىشلىتىپ، چار پادىشاھىنى فىرانسىيە بىلەن رۇسىيە ياۋروپاغا تەڭ غوجا بولمىز دەپ ئالدىدى. چار پادىشاھ بۇنىڭغا ئىشەندى، نەتىجىدە فىرانسىيە بىلەن رۇسىيە «تىلزىت شەرتنامىسى»نى تۈزدى.

پىرۇسسىيە 1805 - يىلى چار پادىشاھىنى تاشلىۋەتكەندى، ھازىر ئۆزى چار پادىشاھ تەرىپىدىن تاشلىۋېتىلدى. شۇڭا ئۇ ئامالسىز زېمىننىڭ يېرىمىنى قۇربان قىلىش ۋە 100 مىليون 42 مىڭ فىرانك تۆلەم تۆلەش بەدىلىگە ناپولېئون بىلەن ياراشتى.

ئەسكىرىي كۈچىنى 42 مىڭدا چەكلەپ قويۇش نەتىجىسىدە، ئىلگىرى دۇنيادا تەڭدىشى يوق دەپ ئاتالغان پىرۇسسىيە ئارمىيەسى ئىسمى بار، جىسمى يوق بولۇپ قالدى. پىرۇسسىيە ئەمەلدارلىرى ھاياتىنى فىرانسىيە پادىشاھىغا تاپشۇردى، فىرانسىيە ئىشغالىيەتچى ئارمىيەسىنىڭ ئەسكەرلىرى بولسا كوچىلاردا كۆرەڭلىگەن ھالدا مېڭىپ يۈرۈشتى.

7. ئەركىنلىكتىن مەھرۇم بولغان كۈنلەر

1806 - يىلى 12 - ئاينىڭ 30 - كۈنى، كىلاۋسېۋىز شاھزادە ئاۋگۇستۇس بىلەن بىللە بېرلىندىن ئايرىلىپ، فىرانسىيەنىڭ نەنسىي دېگەن يېرىگە بېرىپ، يات ئەلدىكى نەزەربەنت ئاستىدىكى تۇرمۇشنى باشلىدى.

كىلاۋسېۋىز بۇ قېتىم بېرلىندا ناھايىتى ئاز ۋاقىت تۇردى. ئۇ مارى بىلەن دوستىنىڭ ئۆيىدە ئىككى كۈن بىللە تۇردى.

نەزەربەنت ئاستىدىكى تۇرمۇش كىلاۋسېۋىزغا روھىي جەھەتتە تولىمۇ بېسىم بولدى، ئۇ مارىغا يازغان خېتىدە مۇنداق دەيدۇ: «بىزدەك ۋەتەندىن مەھرۇم بولغان پەرزەنتلەر نەگىلا بارساق سەرگەردان بولۇپ قوۋم - قېرىنداشسىز ئۆتىدىكەنمىز، يات ئەلدە تۇرۇۋاتقان چېغىمىزدا قەلبىمىز ئازابقا تولۇپ تۇرىدىكەن.» مارى كىلاۋسېۋىزنىڭ خېتىنى ئوقۇپ ئۇنىڭغا بەك ئىچى ئاغرىپ كەتتى. ئۇ خېتىدە «ۋىللېئام تويىر» (شىللىرنىڭ ئەسىرى) دىكى گېزىرۇدنىڭ بىر جۈملە سۆزىنى نەقىل كەلتۈرۈپ مۇنداق دەپ يازدى: «مەن سىزنىڭ سادىق خوتۇنىڭىز، مەن سىزنىڭ غەم - قايغۇڭىزنى تەڭ تارتىشىپ بېرىشكە رازى!» بۇ سۆز كىلاۋسېۋىزنى تولىمۇ ھاياجانغا سالدى.

كىلاۋسېۋىز ئىچىدىكى غەم - قايغۇ ۋە سېغىنىشنى تۈگىتىش ئۈچۈن، تىرىشىپ ماتېماتىكىنى تەتقىق قىلدى ھەمدە

فىرانسۇزچىنى ئوقۇش ۋە يېزىشنى مەشىق قىلىپ، كىتاب ئوقۇش ۋە سۆزلەش جەھەتتىكى ئىپادىلەش ئىقتىدارىنى ئۆستۈردى. ئۇ يەنە دۆلەت ئىچىدە يۈز بەرگەن ئىشلارغا ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلدى. بۇ مەزگىلدە ئۇ يەنە «پاراسەت ئىلاھەسى» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلغان «1806 - يىلى 10 - ئايدىكى مۇھىم ۋەقە توغرىسىدا تارىخىي ئالاقە» دېگەن ماقالىسىدە، پىرۇسسىيە دۆلىتىنىڭ گۇمران بولۇشىغا دائىر تەجرىبە - ساۋاقلارنى يەكۈنلىدى. ئۇ ماقالىسىنىڭ ئاخىرىدا خەلققە: «ئۆزۈڭلەرنى قەدىرلەڭلار، ئۆزۈڭلەرنىڭ تەقدىرىدىن ئۈمىدسىزلەنمەڭلار!» دەپ مۇراجىئەت قىلدى.

كىلاۋسېۋىز بىكار ۋاقىتلىرىدىن پايدىلىنىپ بېرىلىپ بىلىم ئالدى. شاھزادە ئاۋگۇستۇس بولسا كۈنلەپ راھەت - پاراغەتكە بېرىلىپ كەتكەنىدى. ئۇ ھاراققا ئامراق بولۇپ، ئەر - ئاياللار ئوتتۇرىسىدىكى شەخسىي ئىشلار ئۈستىدە پاراڭ قىلىشنى ياخشى كۆرەتتى، ئۇنىڭ رومانىك خىيالى توغرىسىدىكى سۆز - چۆچەكلەرنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيتتى.

كېيىنكى يىلى 3 - ئايدا كىلاۋسېۋىز شاھزادە بىلەن فىرانسىيەنىڭ شىمالىي قىسمىدىكى شەھەر سوئىسونغا كەلدى. شاھزادە بۇ يەرگە كېلىپلا يەنە ھاماقەتلەرچە ئاققانچىلىق تۇرمۇشىنى باشلىدى، كىلاۋسېۋىز ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇپ ھەرىكەت قىلاتتى. ئۇ شاھزادىگە ھەمراھ بولۇپ تىياتىرخانىغا بېرىشنى فىرانسىيە مەدەنىيىتىنى ۋە مىللىي روھىنى چۈشىنىش، فىرانسۇز تىلىنى ئۆگىنىشنىڭ پۇرسىتى قىلاتتى.

ئۇ سوئىسوندا تۇرغان مەزگىلدە كۆپ ۋاقىتنى ۋە زېھنىي قۇۋۋىتىنى ئۆزى ئىشتىياق باغلىغان ھەربىي ئىشلارغا سەرپ قىلدى ھەمدە: «ئاۋستىرىيەنىڭ فىرانسىيەگە قارشى ئۇرۇشتا تاللىشىغا باب كېلىدىغان ئۇرۇش پىلانى لايىھەسى»نى يېزىپ

چىقتى. ئۇ ھەربىي ئىشلارغا دائىر ئۆگەنگەن بىلىمى ۋە تەتقىقات نەتىجىسىدىن پايدىلىنىپ، تېخى پارتىلىمىغان ئۇرۇش ئۈچۈن پىلان تۈزدى. سىياسىي بىلەن ھەربىي ئىشلارنىڭ مۇناسىۋىتى ئۈستىدە ئەستايىدىل ئىزدەندى، ۋاقىتدا شەرتنامە تۈزۈش ۋە زېمىندىن مەھرۇم بولۇش قاتارلىق مەسىلىلەرنى مۇھاكىمە قىلدى. بۇ ئۇ ئېلىپ بارغان بىر قېتىملىق «ئومۇمىي ۋەزىيەتنى كۆزدە تۇتۇش» تىن ئىبارەت ئىستراتېگىيەلىك تەييارلىق ئىدى. ئۇ يەنە شاھزادىنىڭ نامىدا بىر تەكلىپنامە يېزىپ، كونا تۈزۈلمىنىڭ نۇقسانلىرىنى كۆرسىتىپ بەردى ھەمدە قوشۇننى ئۈزۈل - كېسىل ئىسلاھ قىلىش پىلانىنى ئوتتۇرىغا قويدى.

تىلزىت شەرتنامىسىنىڭ تۈزۈلۈشى ئۇلارنى ۋەتەنگە قايتىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدى. كىلاۋسېۋىز سوئىسوندىن مارىغا يازغان ئەڭ ئاخىرقى بىر پارچە خېتىدە مۇنداق دەيدۇ: «ھازىر مەن ۋەتەنگە قايتىشقا قانچىلىك تەشنا ئىكەنلىكىمنى تەسۋىرلەپ بېرىشكە ئاجىزلىق قىلىمەن. مېنىڭ سادىق يۈرىكىمدىن باشقا ھېچنەرسەم يوق، مەن ئاشۇ يۈرىكىمنىڭ ھېسسىياتقا باي ۋە خۇشال بولۇشىنى ئۈمىد قىلىمەن. ھەي مارى، مەن سىزنى يەنە بىر قېتىم كۆرۈشكە نېمىدېگەن تەشنا - ھە، مەن كۆڭلۈمگە ئارام بېرىدىغان ئاشۇ بەختلىك مىنۇتلارغا قانچىلىك تەلپۈنمەن - ھە!»

1807 - يىلى 8 - ئايدا ئۇلار دىئۇ، ساۋلاردىن ئۆتۈپ، شۋېتسارىيە ئارقىلىق دۆلىتىگە قايتتى. ئۇلار جەنۇە كۆلى بويىدىن ئۆتكەندە كىلاۋسېۋىز شاھزادە بىلەن يېقىن ئەتراپتىكى كوپې دېگەن كىچىك بازاردا ئولتۇرۇشلۇق سىتائېل خانىمنى يوقلىدى ھەمدە ئۇ يەردە پاسپورتقا ئىمزا قويدۇرۇش ئۈچۈن تۇرۇپ قالدى.

فىرانسىيەلىك مەشھۇر ئەدىب ستائېل خانىم پارىژدا تۇغۇلغان، مۆتىۋەر ئائىلىنىڭ قىزى بولۇپ، كىچىكىدىن ياخشى ئائىلە تەربىيەسى كۆرگەن، ئۇ 12 يېشىدىن ئېتىبارەن شېئىر يېزىشقا باشلىغان بولۇپ، فىرانسىيە ئەدەبىيات مۇنبىرىدىكى مۇھىم شەخس. ئۇ ناپولېئونغا قارشى چىققانلىق سەۋەبىدىن، 1802 - يىلى پارىژدىن قوغلاپ چىقىرىلغان. ناپولېئون ھەرقايسى دۆلەتلەرگە جازا يۈرۈشى قىلىپ، ئولجىلارنى فىرانسىيەگە ئېلىپ كېتىدىغان چاغدا، ستائېل خانىم ئۇرۇشتا مەغلۇپ بولغان دۆلەتلەرنى سايىھەت قىلغان ھەمدە ئاشۇ دۆلەت خەلقلىرىنىڭ گۈزەل ئەخلاقى، مىللىي ئەنئەنىسى ۋە شانلىق تارىخىنى فىرانسىيەگە تونۇشتۇرغان، ئۇنىڭ سالونىغا كىرىپ - چىققانلار ئەينى چاغدىكى جەمئىيەتتىكى مەشھۇر شەخسلەر ئىدى.

بۇنىڭدىن ئىلگىرى كىلاۋسېۋىز ئۇنىڭ رومانى «كىرېننا»نى ئوقۇغان بولۇپ، ئۇنىڭغا چوقۇناتتى، ئۇنى ناھايىتى ھۆرمەتلەيتتى، ئۇ ستائېل خانىمنى بىر كۆرۈپلا كونا تونۇشلاردىن بولۇپ كەتتى. كىلاۋسېۋىز بىر پارچە خېتىدە مۇنداق دەپ يازدى: «ئۇ ناھايىتى پاراڭچى ئىكەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ناھايىتى قىزىقچى ئىكەن، ئادەم ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ زېرىكمەيدىكەن...» ستائېل خانىمنىڭ جانلىق ئىدىيەسى، مول سەرگۈزەشتىسى، شۇنىڭدەك كەڭ قورساقلىقى كىلاۋسېۋىزدەك ياش ۋەتەنپەرۋەرنىڭ ئىدىيەسىگە ناھايىتى زور تەسىر كۆرسەتتى. ستائېل خانىمنىڭ دوستلىرى ئىچىدە سىلگېل ئىسىملىك بىر ئاتاقلىق گېرمانىيەلىك ئالىم بار ئىدى. ئۇنىڭ بىلەن كىلاۋسېۋىز ئوخشاشلا ۋەتەننى قىزغىن سۆيىدىغانلاردىن بولۇپ، ئۇلارنىڭ قەلبى ئوخشاش ئىدى. شۇڭا، ئۇلار ناھايىتى تېزلا يېقىن دوستلاردىن بولۇپ قالدى. ستائېل خانىم قىزىقچىلىق

قىلىپ ئۇلارنى «قالتىس ئىككى نېمىس» دەپ ئاتىتتى. ئۇلار بۇ خىل ئاتاشتىن پەخىرلىنەتتى. بۇ مەشھۇر ئالىم بىلىمگە تەشنا بۇ ياش ستارشى لېيتنانتنى كىلايسىك ئەدەبىيات ساھەسىگە باشلاپ كىردى.

كىلاۋسېۋىز ئۇ يەردە يەنە داڭلىق پېداگوگ پېستالوزى بىلەن تونۇشتى. بۇ پېداگوگ روسسۇ روھىنىڭ ئىلھامى بىلەن ياۋروپاغا داڭلىق بىر مەكتەپ ئاچتى. كىلاۋسېۋىز پۇرسەت تاپسلا ئاشۇ مەكتەپنى ئېكسكۇرسىيە قىلدى ۋە شۇ يەردە ئۆگەندى. يېڭىچە مائارىپ ئۇسۇلىنىڭ ئادەمنىڭ تەپەككۇر قىلىش ئىقتىدارىنى قوزغاش ۋە ھۆكۈم قىلىش ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرۈش جەھەتتىكى نەتىجىسى كىلاۋسېۋىزدا چوڭقۇر تەسىر قالدۇردى.

ئۇ كوپپىدا تۇرغان كۈنلەردە ھەر كۈنى دېگۈدەك يېڭى شەيئىلەر بىلەن ئۇچرىشىپ تۇردى، ھەر كۈنى نەزەر دائىرىسىنى كېڭەيتتى، ھەر كۈنى نەتىجىگە ئېرىشتى. ئوبىيېكتىپراق قىلىپ ئېيتقاندا، ئاز كەم بىر يىللىق نەزەرىيەنت ئاستىدىكى تۇرمۇش جەريانىدا، كىلاۋسېۋىز ئۈزۈكسىز ئۆگەنگەچكە، نەزەر دائىرىسى كېڭەيدى، سەۋىيەسى ئۆستى، نەتىجىدە ئۇ مول بىلىمگە ئىگە، كەڭ قورساق ئادەملەر يولىغا مېڭىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولۇپ، دادىل بىر قەدەم تاشلىدى.

10 - ئاينىڭ باشلىرىغا كەلگەندە ئاندىن پاسپورتقا ئىمزا قويۇلدى. يوپۇرماقلار سارغىيىشقا باشلىغان كۈز پەسلىدە ئۇلار ئەركىنلىككە ئېرىشىپ، تاقەتسىزلىك بىلەن پىرۇسسىيەگە قايتتى.

8. ئىسلاھات ئىشلىرىغا قاتنىشىش

پىرۇسىيەنى مەغلۇپ قىلغاندىن كېيىن، ناپولېئوننىڭ كۈچى چېكىگە يەتتى. ئۇ ئىسپانىيە، ئىتالىيە، دانىيەلەرنى بويسۇندۇردى. رۇسىيە ۋەدىسىگە ئەمەل قىلىپ بىتەرەپ تۇردى. پەقەت ئەنگىلىيەلا ئۇنىڭ بىلەن قارشىلاشتى. ناپولېئوننىڭ قارا نىيىتى ئەدەپ، پۈتۈن دۇنياغا غوجا بولماقچى بولدى.

ئۇرۇشتا مەغلۇپ بولغان دۆلەتلەردىكى ھەر مىللەت خەلقى چەت ئەل تاجاۋۇزچىلىرىنىڭ قۇل قىلىشىغا نارازى بولۇپ، مىللىي مۇستەقىللىقنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، ھەممە يەردە ناپولېئون I نىڭ مۇستەبىت ھاكىمىيىتىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاش ئۈچۈن تەييارلىق كۆردى. بۇ چاغدا پىرۇسىيەدىكى بىلىملىك زاتلار جەمئىيەتنىڭ نۇقسانلىرىنى تونۇپ يېتىپ، دادىللىق بىلەن ئىسلاھاتنى تەشەببۇس قىلدى.

1807 - يىلى 7 - ئايدا ساۋېنھۇستنىڭ ئەيلاۋ ئۇرۇشىدىكى نەتىجىسى كۆرۈنەرلىك بولغاچقا، ئۇ گېنېرال مايورلۇققا ئۆستۈرۈلدى ھەمدە 1807 - يىلى 7 - ئاينىڭ 17 - كۈنى، «ھەربىي ئىشلار ئىسلاھاتى كومىتېتى» نىڭ مۇدىرلىقىغا تەيىنلەندى. شۇنىڭدىن باشلاپ، ساۋېنھۇست يېڭى بىر پىرۇسىيە ئارمىيەسىنى بەرپا قىلىپ، ھەرقايسى دۆلەتلەرنىڭ ئىتتىپاقداش ئارمىيەسى بىلەن ھەمكارلىشىپ، ناپولېئوننىڭ ھۆكۈمرانلىقىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن كۈرەش قىلىش جەھەتتە

نۇرغۇن يۈرەك قېنىنى سەرپ قىلدى ھەمدە ئەڭ زور تىرىشچانلىق كۆرسەتتى.

ساۋېنھۇست ئىسلاھات پىلاننى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن مۇتەئەسسىپ كۈچلەر بىلەن كۈرەش قىلدى. ئىسلاھات كومىتېتىدىكى ھەرقانداق ئادەمنىڭ گېپى گەپ ئىدى. ئەزالارنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكى كونا تۈزۈلمىنى ھىمايە قىلاتتى. ئۇلار ھەرقانداق ئىسلاھاتقا تۈپتىن قارشى ئىدى. ساۋېنھۇستنى قوللايدىغان پەقەت گېنېرال لېيتېنانت فون گىنېسناۋ، مايور فون بىرون، ياش مايور فون فىلورمان ۋە گېنېرال لېيتېنانت گىراق گىتسندىن ئىبارەت تۆتلا ئەزا بار ئىدى.

فون گىنېسناۋ مەلۇماتلىق، مۇستەقىل قاراشقا ئىگە ناتىق ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ ھېسسىياتقا باي نۇتقى ئاڭلىغۇچىلارنى بەكمۇ قايىل قىلاتتى. لېكىن، ئۇ ساۋېنھۇستقا قول قويماستى. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «مەن ئۆزۈمنى مەنئۇيەت جەھەتتىكى بۇ گىگانىت ئادەم بىلەن سېلىشتۇرسام ھەقىقەتەن گەزىمەس بىرنەرسە دەپ ھېسابلايمەن.» ئۇ ساۋېنھۇستقا ئوخشاش كەسپىي جەھەتتىكى مەنپەئەتنى باشتىن - ئاخىر شەخسىي مەنپەئەتتىن ئۈستۈن قويۇپ كەلدى.

1807 - يىلى 10 - ئايدا بارون فون ستېين قايتىدىن ئىچكى كابىنېتنىڭ ۋەزىرلىكىنى ئۈستىگە ئالدى. ئۇ ئۈزۈل - كېسىل ئىسلاھاتنى يولغا قويۇشنى تەشەببۇس قىلدى. ئۇنىڭ ئىسلاھات تەشەببۇسى بىلەن ساۋېنھۇستنىڭ تەشەببۇسى ئىنتايىن ئوخشاش ئىدى. ئۇ ئوچۇق - ئاشكارا ھالدا مۇنداق دەيدۇ: «دۆلەتنىڭ يۇقىرى تەبىقىسىدىكىلەر زەئىپلەشكەن ۋە پۇل دېسە جېنىنى بېرىدىغان بولغاچقا، دۆلەت نامراتلىقتا قالدى، شۇڭا يېڭى بىر كۈچ مەيدانغا چىقسا، ئۇلارنىڭ مالىيە كۈچىگە، ئىمتىيازغا ۋە ئابروىغا ئىگە بولۇشى، كىشىلەرنىڭ ھۆرمىتىگە

سازاۋەر بولغان دېموكراتىك، مۇستەقىل، ئۆز - ئۆزىگە غوجا بولغان دۆلەت قۇرۇپ چىقىشى تۇرغان گەپ.»

سىتېين پادىشاھقا: «دېھقانلارنى يانچىلىق تۈزۈمىدىن ئازاد قىلىش ۋە يېڭى شەھەر تەرتىپى ئورنىتىش» تىن ئىبارەت ئىككى تۈرلۈك ئىسلاھات تەكلىپىنى ئوتتۇرىغا قويدى.

1807 - يىلى 10 - ئاينىڭ 9 - كۈنى، دېھقانلارنى ئازاد قىلىش بۇيرۇقى ئېلان قىلىندى. ئۇنىڭ ئاساسلىق ماددىلىرى 1810 - يىلى كۈچكە ئىگە قىلىندى. ئۆكتەبىر پەرمانىنىڭ ئېلان قىلىنىشى بىلەن پىرۇسسىيە فېئوداللىق تۈزۈمىدىن بۇرژۇئا جەمئىيىتىگە ئۆتۈش يولىدا ھالقىلىق بىر قەدەم تاشلىدى. سىتېين تۈزگەن «پىرۇسسىيە پادىشاھلىقىنىڭ شەھەر تەرتىپلىرى» فېئوداللىق دەرىجە تۈزۈمىنىڭ بىر قىسمى بولغان كەسىپداشلار ئۇيۇشمىسى تۈزۈمىنى ئاساسىي جەھەتتىن بىكار قىلدى. بۇ ئىگىلىك باشقۇرۇش ئىركىنلىكى جەھەتتە تاشلانغان مۇھىم بىر قەدەم بولۇپ، ئىقتىسادنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈپ، جەمئىيەتنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن يول ئېچىپ بەردى.

ئەدلىيە ھوقۇقىنىمۇ ئىسلاھ قىلىشقا توغرا كېلەتتى. سىتېين مۇنۇلارنى ئوتتۇرىغا قويدى: «ھەممە پۇقرا ئوخشاش ھوقۇقتىن بەھرىمەن بولۇشى، ھەرقايسى تەبىقىلەرنى يۇقىرى - تۆۋەن دەپ ئايرىماسلىق كېرەك.» مۇشۇنداق بولغاندا، ئاقسۆڭەكلەر ئۆزلىرىنى ھۆكۈمران سىنىپ دەپ بىلىدىغان ئەڭ ئاساسلىق ئىمتىيازىدىن مەھرۇم بولاتتى.

سىتېيننىڭ ئىسلاھاتى ئارمىيەنى ئىسلاھ قىلىشنىڭ ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائىي ئاساسى بولۇپ قالدى.

ئىسلاھاتچىلار قوللانغان بەزى ئىسلاھات تەدبىرلىرى ئاقسۆڭەكلەرنىڭ جانجان مەنپەئەتىگە زىيان يەتكۈزگەچكە، ئۇلار كەڭ كۆلەملىك جامائەت پىكرى پەيدا قىلىپ ئىسلاھاتچىلارغا

زەربە بەردى، ھەتتا يۈرىكىنى قايتەك قىلىپ كىشىلەرنى قۇترىتىپ، يېڭى پەرماننىڭ يولغا قويۇلۇشىغا قارشى چىقتى. ئۆكتىچىلەر ھەتتا: «ئۈچ قېتىم ئورشتىت ئۇرۇشى قىلىشقا رازىمىزكى، ئۆكتەبىر پەرمانىنىڭ يولغا قويۇلۇشىغا رازى ئەمەسمىز» دېيىشتى.

پىكىر ئىختىلاپى بولغاچقا، كومىتېتنىڭ خىزمىتىنى قانات يايدۇرۇشقا ئامال بولمىدى. كېيىن پادىشاھ ئۆكتىچىلەرنىڭ بىرنەچچە كاتتىبېشىنى مەجبۇرىي يۆتكىۋەتكەندىن كېيىن، ئىسلاھات كومىتېتىنىڭ خىزمىتى ئاندىن سەل ياخشى تەرەپكە قاراپ يۈزلەندى.

1807 - يىلى 11 - ئايدا كىلاۋسېۋىز بېرلىنغا قايتىپ كەلدى، ئۇ شاھزادىنىڭ ئادىۋاتىنى بولغاچقا، فىرانسىيە ئىشغالىيىتىدىكى بېرلىندا قېپقالدى. شۇ سەۋەبتىن ئۇ ئىجتىمائىي، سىياسىي پائالىيەتلەرگە قاتنىشالمىدى. بۇنىڭدىن ئۇ ئىنتايىن ئەپسۇسلاندى، لېكىن بېرلىندا ئۇنى ئىنتايىن خۇشال قىلىدىغان ئىشلارمۇ بولدى. ئۇ بولسىمۇ كىلاۋسېۋىز كۆڭلىدىكى كىشىسى بىلەن ئۇچراشتى.

بۇ قېتىمقى بەختلىك ئۇچرىشىش ئۇلارنىڭ غۇۋا ئەكس ئېتىپ تۇرغان كەلگۈسىدىكى ئەندىشىسىنى يېنىكلىتەلمىدى. ئۇلار كەلگۈسىگە ئانچە ئۈمىدۋار ئەمەس ئىدى. چۈنكى، ئۇلار قىسقا ۋاقىت ئىچىدە توي قىلالمايتتى، كىلاۋسېۋىز مايورلۇققا ئۆستۈرۈلۈپ ئىقتىسادقا ئىگە بولغاندىلا، ئاندىن توي ئىشىنى ئويلىنىشقا بولاتتى. ئۇنداق بولمىسا ئۇلار تۇرمۇشىنى قامدىيالمايتتى. قائىدە بويىچە مايورلۇققا ئۆسۈش ئۈچۈن ئاز دېگەندىمۇ 12 يىل ۋاقىت كېتەتتى. گەرچە بۇ چاغدا ياۋروپادا ئۇرۇش بولمىسىمۇ، لېكىن ۋەزىيەت داۋالغۇپ تۇراتتى،

ناپولېئونغا قارشى ئۇرۇشنىڭ پارتلاپ قېلىش ئېھتىمالى مەۋجۇت ئىدى.

مارى كىلاۋسېۋىزنىڭ گېنسىبۇرگقا بېرىپ ساۋېنھۇست رەھبەرلىكىدىكى ئىسلاھات خىزمىتىگە قاتنىشىشقا تەشنا ئىكەنلىكىنى، بېرلىندىكى بىكارچىلىقتا كۈن ئۆتكۈزۈش ئۇنىڭ كۆڭلىنى تولىمۇ پەرىشان قىلغانلىقىنى بىلەتتى. ئۇ كىلاۋسېۋىزنىڭ كۆڭلىنى بەك چۈشەنەتتى. ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى تېخىمۇ پەرىشان قىلىدىغىنى ئۆزلىرىنىڭ ئىشقى - مۇھەببەتلىك مۇناسىۋىتىنى باشقىلاردىن يوشۇرۇپ، جامائەت سورۇنلىرىدا بىر خىل ساختا قىياپەتتە تونۇشلاردا كىلاۋسېۋىز بىلەن قىلىشىپ يۈرۈشتىن ئىبارەت ئىدى.

1808 - يىلى 3 - ئاينىڭ ئاخىرىدا، كىلاۋسېۋىز شاھزادە ئاۋگۇستۇس بىلەن گېنسىبۇرگقا باردى. بۇ چاغدا ۋىللىئام III نىڭ ئوردىسى ھېمىلىدىن گېنسىبۇرگقا يۆتكەلدى. ئىسلاھات كومىتېتىمۇ مۇشۇ يەردە تەسىس قىلىندى. كىلاۋسېۋىز قەلبى خۇشاللىق ۋە ئۈمىدكە تولغان ھالدا گېنسىبۇرگقا قايتىپ كەلدى. ئۇ ئاخىر ساۋېنھۇستنىڭ يېنىغا كەلدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئۇ پىرۇسسىيەنىڭ ئىسلاھات ئىشلىرى ئۈچۈن كۈچ چىقىرىشقا باشلىدى.

ساۋېنھۇستنىڭ بوش ۋاقتى ناھايىتى ئاز بولسىمۇ، لېكىن ئۇ دوستلار قايتا ئۇچراشقان تۇنجى كۈنى تۆت سائەتتىن ئارتۇق پاراڭلاشتى.

ساۋېنھۇست كىلاۋسېۋىزغا ئۆزى تۈزگەن ئىسلاھات پروگراممىسى ۋە كەلگۈسى تەسەۋۋۇرىنى سۆزلەپ بەردى.

كىلاۋسېۋىز شاھزادىنىڭ ئادىۋاتىنى بولغاچقا، بىرمەھەل ئىسلاھات كومىتېتىنىڭ خىزمىتىگە قاتنىشالمىدى، لېكىن ساۋېنھۇست دائىم ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ، پىكىر ئالماشتۇرۇپ،

ئۆزىنىڭ تەسەۋۋۇرىنى قالدۇرماستىن ئۇنىڭغا سۆزلەپ بېرىپ تۇردى، ھەتتا تېخى دائىم ئىلگىرىكى ئوقۇغۇچىسىدىن ئەقىل سوراپ تۇردى.

كىلاۋسېۋىز گېنسىبۇرگدا تۇرغان مەزگىلدە سىتېين، ھاردېنبۇرگ قاتارلىق ئىككى ۋەزىر، گېنېسناۋ قاتارلىق ئىستېداتلىق، ئوقۇمۇشلۇق زاتلار بىلەن تونۇشتى. بۇ مەشھۇر زاتلار بىلەن بولغان ئالاقە ئۇنىڭ سىياسىي نۇقتىئىنەزەرىنىڭ شەكىللىنىشىگە ياردەم بەردى. بۇنىڭ ئىچىدە گېنېسناۋنىڭ ئۇنىڭ كېيىنكى تەرەققىياتىغا بولغان تەسىرى ناھايىتى زور بولدى.

9. باش ئىشتابقا بېرىپ خىزمەت قىلىش

كۈنلەر كەينى - كەينىدىن ئۆتۈۋەردى. كىلاۋسپۇنر باشتىن - ئاخىر شاھزادىنىڭ ئادىۋاتىنى بولۇپ ۋاقىتنى ھاماقەتلەرچە ئىسراپ قىلدى. ئۇ شاھزادىنىڭ يېنىدا خىزمەت قىلىپ ئايدا 240 مارك مۇئاش ئالاتتى، تاماق ۋە ياتاق ئۈچۈن پۇل خەجلىمەيتتى. مۇبادا قىسمىغا بېرىپ قالسا ئايلىق كىرىمى ئاران 70 مارك بولاتتى. مۇشۇنداق بولسىمۇ، ئۇ يەنىلا قىسمىغا بېرىپ خىزمەت قىلىشنى ئويلايتتى. بەزىلەر ئۇنىڭ بۇ خىيالىنى تولىمۇ بىمەنىلىك دەپ قارايتتى، لېكىن ئۇ يەنىلا مېنىڭ قىسمىغا بېرىشنى ئويلىشىم پەقەت ۋەتەنپەرۋەرلىك قىزغىنلىقىمنىڭ ئىلھامىلا ئەمەس، بەلكى ئەتراپلىق ئويلانغانلىقىمنىڭ نەتىجىسى دەپ قارايتتى.

ئۇ ئاقىتى چېكىگە يەتكەندە ساۋېنھۇستقا ئۆز تەلىپىنى ئېيتتى. ساۋېنھۇست ئۇنىڭ تەلىپىگە قوشۇلمىدى، چۈنكى ئۇ ئوفتسىرلارنى مۇناسىۋەتكە تايىنىپ ۋەزىپىگە تەيىنلەشكە قارشى ئىدى، ئۆزىمۇ بۇنىڭ سىرتىدا ئەمەس ئىدى. كىلاۋسپۇنر مارىغا يازغان خېتىدە مۇنداق دەيدۇ: «كەلگۈسىنى ئويلىسام چوڭقۇر خىيالغا ياتىمەن، قەلبىم ئازابقا تولىدۇ. مەن كىشىلىك ھايات يولىدىكى نشاندىن ئادىشىپ قالماسلىق ئۈچۈن، مۈشكۈل مۇساپىلەرنى بېسىپ، جاسارەت بىلەن كۈرەش قىلماقچىمەن، مەن ئۆزۈمنى ئالىيجاناب ھەم ئۇلۇغۋار نشان بىلەن زىچ

بىرلەشتۈرۈپ، ئۆزۈمگە خاس پىرىنسىپاللىق ۋە ھېسسىيات جەھەتتىكى پاكلىقىمنى ساقلاپ، مۇشۇ يولدا ھەر ۋاقىت پىداكارلىق كۆرسىتىشكە تەييار تۇرماقتىمەن.»

1808 - يىلى باش كۈزدە شاھزادە ئاۋگۇستۇس توپچى ئەسكەرلەر قىسمىنىڭ كورىۇس كوماندىرلىقىغا تەيىنلەندى. كىلاۋسېۋىز مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ شاھزادىدىن ئايرىلىش قارارىغا كەلدى ھەمدە ساۋېنھۇستىنىڭ يېنىدا قېلىپ خىزمەت قىلماقچى بولدى.

كىلاۋسېۋىز ۋەزىپىسىدىن ئايرىلىشتىن ئىلگىرى ۋاقىتتىن تولۇق پايدىلىنىپ ئىلمىي تەتقىقات بىلەن شۇغۇللاندى، ئۇ ئالدى بىلەن تارىخنى تەتقىق قىلدى. شەھەر خەلقىنىڭ ئەركىنلىكىنى قولغا كەلتۈرۈش يولىدا ئېلىپ بارغان ھەرىكەتلىرىگە دائىر تارىخ ئۇنى بەكمۇ جەلپ قىلدى. ئۇ بۇرژۇئازىيەنىڭ فېئودالىزمنىڭ ئاسارىتىدىن ھەقىقىي تۈردە قۇتۇلۇپ ئازادلىققا ئېرىشىشى ئۈچۈن قوراللىق كۈرەش قىلىشنىڭ لازىملىقىنى ئېنىق تونۇپ يەتتى. ئۇنىڭ بۇ جەھەتتىكى ئىدىيەۋى تونۇشى ساۋېنھۇستىدىن ئېشىپ كەتكەنىدى.

كىلاۋسېۋىز تارىخ تەتقىقاتى جەھەتتىكى تەسىراتىنى مارىغا ئېيتقاندىن كېيىن، مارى ئۇنىڭغا يازغان خېتىدە مۇنداق دەيدۇ: «شۇ تاپتا مەنمۇ نۇرغۇن زېھنىي قۇۋۋىتىمنى سەرپ قىلىپ تارىخ تەتقىق قىلىۋاتىمەن، مەن نۇرغۇن تارىخىي ماتېرىياللارنى سېلىشتۇرۇپ چىققاندىن كېيىن ھەيرانلىق بىلەن شۇنى كۆردۈمكى، قەدىمكى زاماندىكى نۇرغۇن ئۇلۇغ ئەربابلار رەزىل كۈچلەر بىلەن كۈرەش قىلىش جەريانىدا جان پىدا قىپتۇ. ئۇلارنىڭ كۆزگە كۆرۈنگەن پەزىلەت ۋە قابىلىيىتىنىڭ بەدىلىگە كۆپ ھاللاردا زىيانكەشلىككە ئۇچراش ۋە ياخشىلىققا يامانلىق كۆرۈش تارىخى مەندە ناھايىتى ئاچچىق ۋە ئېچىنچىلىق تەسىر

قالدۇردى. لېكىن، ئاشۇ ئۇلۇغۋار كۈرەشلەر جەريانىدا مەيدانغا كەلگەن نۇرغۇنلىغان ئالىجانابلىققا ۋە تىز پۈكمەسلىككە دائىر كۆرۈنۈشلەر كىشىنى ئىنتايىن تەسىرلەندۈرىدۇ ۋە ھاياجانغا سالىدۇ.»

ساۋېنھۇست كىلاۋسېۋىزنىڭ ئىقتىدارى تولۇق جارى قىلدۇرۇلمايۋاتىدۇ، دەپ قارايدۇ. ئۇ كىلاۋسېۋىزنىڭ ئەدەبىي تالانتىنى ئۆزىدىن يۇقىرى ھېسابلاپ، ئۇنى «باش ئەدەبىي يېتەكچى»لىككە تەكلىپ قىلىدۇ. بۇنىڭ بىلەن كىلاۋسېۋىز پائال تۈردە ماقالە يېزىپ گېزىت - ژۇرناللاردا ئېلان قىلىپ، ئىسلاھاتچىلارنىڭ تەشەببۇسىنى تەشۋىق قىلىدۇ، ئۇلار تۈزۈپ يولغا قويغان پىلانلارنى تونۇشتۇرىدۇ ھەمدە ئۆكتىچىلەرنىڭ سەپسەتلىرىگە رەددىيە بېرىدۇ.

كىلاۋسېۋىز ئاخىر ئۆزىنىڭ كۆپ يىللىق كۆزىتىش، تەتقىق قىلىش جەريانىدا قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىلىرىنى ئېلان قىلىش پۇرسىتىگە ئېرىشىدۇ. ئۇ ئۆز ماقالىلىرىدە ئارمىيەنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى مەسىلىلەرنى ئوچۇق - ئاشكارا پاش قىلىدۇ، ئۇ مۇنداق دەپ يازىدۇ: «ھەربىي ئىشلار ساھەسىدىكى يۇقىرى دەرىجىلىك رەھبەرلەرنىڭ كالىلىسى ئىشلىمەيدۇ، ھازىر ئوفىتسېرلار قېرىلىشىپ كەتكەننىڭ ئۈستىدە، ئەسكەرلەرمۇ قېرىلىشىپ كەتتى. ئۇلار ئۇرۇش مەيدانىغا بارسا جىسمانىي جەھەتتىن بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ. بىزنىڭ ئارمىيەمىزنىڭ قوراللىق ئورۇنلۇشى ياۋروپا بويىچە ئەڭ ناچار، ئەسكەرلەرنى تەربىيەلەش بىر تەرەپلىملىك بولۇۋاتىدۇ. ئارمىيەمىز پىرۇسىيە روھى بىلەنلا چەكلىنىپ قېلىۋاتىدۇ، ياۋروپادىكى ئەڭ يېڭى تەرەققىيات ئەھۋالىغا پەرۋا قىلمايۋاتىدۇ، ھەربىي ئىشلار جەھەتتىكى يېڭى ھادىسىلەرگە سەل قاراۋاتىدۇ، تەلىم - تەربىيەمۇ ئەمەلىي بولمايۋاتىدۇ...» بۇ چاغدا كىلاۋسېۋىز

ئىسلاھاتچىلارنىڭ يادروسىغا يېقىنلاپ قالغانىدى.

شاھزادە ئاۋگۇستۇس كىلاۋسېۋىزنىڭ دەرىجىسىنى ئۆستۈرۈشنى ئوتتۇرىغا قويۇپ پادىشاھقا يوللىغان مەلۇماتنامىسىدە ئۇنى: «ئاجايىپ ئىقتىدارلىق ۋە مەلۇماتلىق ئوفىتسېر، ئۇرۇش مەزگىلىدە ئىپادىسى ناھايىتى كۆرۈنەرلىك بولدى...» دەپ ماختىدى. بۇنىڭ بىلەن كىلاۋسېۋىز سىتارشى لېيىتىنانتلىققا ئۆستۈرۈلدى.

بۇ مەزگىلدە فىرانسىيە ئارمىيەسى بېرلىندىن ئايرىلغانىدى. شاھزادە ئاۋگۇستۇس بېرلىنغا قايتىشنىڭ تەرەدۇتىنى قىلىۋاتاتتى، بۇ چاغدا كىلاۋسېۋىز شاھزادىدىن ئۆزىنىڭ قىسمىغا يۆتكىلىشىگە قوشۇلۇشنى ئۆتۈندى. 1809 - يىلىنىڭ بېشىدا كىلاۋسېۋىزنىڭ ئارزۇسى ئاخىر ئەمەلگە ئېشىپ، ئۇ باش ئىشتابقا خىزمەتكە ئەۋەتىلدى، ساۋېنھۇست ئۇنى ئىشخانا مۇدىرلىقىغا تەيىنلىدى. ئۇ ئاخىر ئۆز تىرىشچانلىقى ۋە بىلىمىگە تايىنىپ پروۋىسىيە ئارمىيەسىنى ئىسلاھ قىلىش ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرىدىغان مۇھىم شەخسلەرنىڭ بىرى بولۇپ قالدى.

ساۋېنھۇست يېزىپ چىققان قۇرۇقلۇق ئارمىيەنىڭ قائىدە - تۈزۈملىرى پروگراممىسى 1808 - يىلى 8 - ئاينىڭ 30 - كۈنىدىن باشلاپ كۈچكە ئىگە قىلىندى، ئۇ يېڭىچە پروۋىسىيە ئارمىيەسى بەرپا قىلىشنىڭ ئاساسى بولۇپ قالدى. كىلاۋسېۋىز ئىسلاھات كومىتېتى ئىشخانىسىنىڭ مۇدىرى بولغاندا ئارمىيەنى ئىسلاھ قىلىش خىزمىتى ئومۇميۈزلۈك قانات يېيىپ كەتتى.

پروگراممىدىكى بەلگىلىمىلەرگە ئاساسەن، ئالدى بىلەن ئارمىيە ئىچىدىكى كەمسىتىش خاراكتېرلىك تەن جازاسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. VIII ئەسىرنىڭ ئاخىرى، IX ئەسىرنىڭ باشلىرىدا پروۋىسىيە ئارمىيەسى ئېچىنىشلىق تەن جازاسى

بېرىشنى يولغا قويۇش بىلەن پۈتكۈل ياۋروپادا سېسىق نامى پۇر كەتكەندى. كىشىلەر: «پىرۇسسىيە ئارمىيەسىدىكى ئەسكەرلەر خۇددى قۇرۇتۇلغان تىرىسكا بېلىقىغا ئوخشاش قانچە كالتەكلەنسە، شۇنچە ياخشى بولۇپ قالىدۇ» دېيىشەتتى. كىلاۋسېۋىز 12 ياش ۋاقتىدا، ماينىس شەھىرىنىڭ سىرتىدىكى ھەربىي گازارىمدا تۇرغاندا، ئەسكەرلەرنىڭ قاتار تۇرۇپ قامچىلاش جازاسىغا ئۇچرىغانلىقىدەك ئېچىنىشلىق مەنزىرىنى كۆپ قېتىم ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەنىدى. ئەسكەرلەرنى ئاشۇنداق رەھىمسىزلەرچە قىيناش^① خەلق ئاممىسىنىڭ قاتتىق غەزىپىنى قوزغايتتى، شۇڭا ئۇلار بۇنداق ئارمىيەگە قاتنىشىپ ۋەتەن ئۈچۈن جان پىدا قىلىشنى خالىمايتتى.

ھەربىي كالتەك ئارقىلىق ھەرقانداق بىر ئادەمنى ۋەتەننى قىزغىن سۆيىدىغان قىلغىلى بولمايدۇ، ۋەتەننى قىزغىن سۆيىدىغان قىلىش ئۈچۈن جەمئىيەتنىڭ ھەرقايسى قاتلاملىرىدىكى خەلق ئارىسىدىن ۋەتەن ئۈچۈن كۈرەش قىلىشنى خالايدىغان ئەسكەرلەرنى قوبۇل قىلىش، ئۇلارغا ھايۋانلارچە مۇئامىلە قىلماسلىق، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇلارنىڭ مىللىي ئېڭىنى ئويغىتىش كېرەك.

گىنېسناۋ «ئاممىنىڭ دوستى» گېزىتىدە ئېلان قىلغان «دۇمبىنىڭ ئازاد قىلىنىشى» دېگەن ماقالىسىدە مۇنداق دەپ يازىدۇ: «بىر مىللەت چوقۇم ئۆزىنى ھۆرمەتلىشى، باشقا دۆلەت خەلقلىرىنى كەمسىتىدىغان ئىشلارغا يول قويماسلىقى كېرەك... مەجبۇرىي ھەربىي خىزمەت ئۆتەشنى ئومۇملاشتۇرۇش ئۈچۈن

① قاتار تۇرۇپ قامچىلاش جازاسىنى 200 ئادەم ئىجرا قىلىدۇ، بۇ 200 ئادەم قولغا تۇزغا چىلانغان تاياقنى ئېلىپ ئىككى تەرەپتە قاتار بولۇپ تۇرىدۇ، جازالىنىدىغان ئەسكەر يېرىم يالىڭاچ ھالەتتە ئۇلارنىڭ ئالدىدىن ئۆتىدۇ. ئىككى تەرەپتە تۇرغانلار ئۇنى جېنىنىڭ بارىچە ئۇرۇپ تېرىلىرىنى تىتىۋېتىدۇ. جازالانغۇچىنىڭ نالە - زارىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن ئەتراپتىكى جەڭ دۇمباقلىرى گۈمبۈرلەپ تۇرىدۇ. تاياق يېگەنلەر ئادەتتە جازادىن كېيىن جەسەت ساندۇقىغا كىرىدۇ.

ئالدى بىلەن دۈمبىنىڭ ئازاد قىلىنغانلىقىنى جاكارلاش كېرەك. ئەگەر بىز بۇ نۇقتىنى ئىشقا ئاشۇرغىلى بولمايدۇ دەپ قارىساق، ئۇنداقتا مەدەنىيلىك جەھەتتىكى تەلەپتىن ۋاز كېچەيلى، يەنە كېلىپ بۇنىڭدىن كېيىنمۇ ئەسكەرلەرنى دۇرۇس ئەخلاققا ئىگە قىلىمەن دەپ داۋاملىق كالتەكلەۋەرسەك، ئۇلارنىڭ ئەسكەر بولۇش شەرەپلىك دەيدىغان ھېسسىياتىدىن پايدىلىنالمايمىز.»

پىروگىراممىدىكى بەلگىلىمىلەرگە ئاساسەن، ھەربىر ئەسكەر دەرىجە ئۆستۈرۈش پۇرسىتىگە ئىگە بولالايدىغان، بىر ئادەمنىڭ ئوفىتسېر بولۇش - بولالماسلىقى ئۇنىڭ ئائىلە نەسەبى ۋە سالاھىيىتىگە باغلىق بولمايدىغان، ئۇنى پەقەت شۇ كىشىنىڭ بىلىم سەۋىيەسى ۋە باتۇرلۇقى، ئۇرۇش قىلىشقا ماھىرلىقى بەلگىلەيدىغان بولدى.

ساۋېنھۇست ھەربىي خىزمەت ئۆتەش ئىقتىدارىغا ئىگە زور بىر تۈركۈم ئەرلەرنى ھەربىي مەشىققە قاتناشتۇرۇش ئۈچۈن، تېز ئەسكەر بولۇش تۈزۈمى دەپ ئاتايدىغان بىر خىل يېڭىچە تەلىم - تەربىيە تۈزۈمىنى ئورناتتى. تېز ئەسكەر بولۇش^① دېگەن بۇ ئاتالغۇدىن ناھايىتى تېزلا ھەممە ئادەم خەۋەردار بولدى. كۆپچىلىك بۇنى ناھايىتى تېزلا چۈشەندى، بەزىبىر مۇرەككەپ ئىشلارمۇ يۈز بېرىپ تۇردى. ئۇزۇن ئۆتمەي زور بىر قىسىم پۇقرالار ئارىسىدا ۋەتەنپەرۋەرلىك قىزغىنلىقى كۆتۈرۈلۈشكە باشلىدى.

ئىسلاھاتچىلار دۆلەتنىڭ فىرانسىيەگە ناھايىتى كۆپ تۆلەم تۆلىشى تۈپەيلىدىن كېلىپ چىققان غايەت زور قىيىنچىلىققا قارىماي، تۈرلۈك ئىسلاھات تەدبىرلىرىنى تىرىشىپ ئىزچىلاشتۇردى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۇلار بىر تەرەپتىن

① بۇ ئاتالغۇ 1813 - يىلىدىن ئىلگىرىكى فىرانسىيە ھۆكۈمرانلىقى مەزگىلىدە قىسقا مۇددەت ئىچىدە مەمۇرىي يېتىشتۈرۈلگەن پىرۇسىيە ئەسكەرلىرىنى كۆرسىتىدۇ.

شەرتنامە ئۆزلىرىگە تاڭغان تۈرلۈك چەكلىمىلەرنى بۇزۇپ تاشلىسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئۆكتىچىلەر بىلەن ئۈزۈكسىز كەسكىن كۈرەش قىلدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلاھاتچىلار ھەربىر ئىشتا نەتىجىگە ئېرىشتى دەپ ئېيتىشقا بولىدۇ.

كىلاۋسېۋىز ئىسلاھات كومىتېتىنىڭ ئىسلاھاتنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن كۆرسەتكەن تىرىشچانلىقلىرىنى خەۋەر قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «ئەينى ۋاقىتتا ئارمىيەدىكى ئەسكەرلەرنىڭ روھى چۈشكۈن، دۆلەت كۈچى ئاجىز ئىدى، شۇڭا بارلىق ئىسلاھات تەدبىرلىرى كۈچلۈك چەكلىمىگە ئۇچرىغانىدى، ئىچكى قىسمىدا توخۇ يۈرەكلەر گۇرۇھى قارشىلىق كۆرسەتتى. بۇ خىل ئەھۋالدا كۆزلىگەن نىشانغا يېتىش تولىمۇ قىيىن ئىدى. شەرتنامىنىڭ چەكلىمىسى ئىچىدىكى ئەسكىرىي كۈچكە ئىگە ئارمىيەنى بەرپا قىلغان ۋە ئۇنى مەشىق قىلدۇرغاندىن سىرت، يەنە ئارمىيەنى ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىپ، ئەسكەرلەرنىڭ روھىي كەيپىياتىنى كۆتۈرۈپ، ئۇلارنىڭ ھەربىي ئىشلارنى ھەممىدىن ئەلا بىلىش روھىنى جارى قىلدۇرۇپ، كونا قانۇنسىز ھەرىكەتلەرنى سۈپۈرۈپ تاشلاپ، جىددىي پەيتتە ھەربىي كۈچنى زورايتىش ئۈچۈن ئاساس سالىدى.»

گىنېسناۋ كىلاۋسېۋىز بىلەن ساۋېنھۇستىنىڭ يېقىن دوستلۇقى ۋە ئىسلاھات كومىتېتىنىڭ خىزمىتىدىكى ھەمكارلىقى توغرىسىدا كېيىن كىلاۋسېۋىزغا مۇنداق دەيدۇ: «سىز ساۋېنھۇستىنىڭ يوهانى، مەن پەقەت ئۇنىڭ پېتىرى»^①

① بۇ «ئىنجىل»دىكى قىسسىلەرگە تەقلىد قىلىنغان سۆز، يوهان ئەيسانىڭ ئەڭ يېقىن مۇرتى، پېتىر ئەيسانىڭ ئەڭ قەيسەر، ياراملىق مۇرتى.

10. ئاۋستىرىيە ئارمىيەسىگە بېرىپ ھەربىي خىزمەت ئۆتەش قارارىغا كېلىش

1808 - يىلى يازدا ئىسپانىيە خەلقى ناپولېئونغا قارشى تۇرۇپ مىللىي مۇستەقىللىقنى قولغا كەلتۈرۈش بويىچە كەڭ كۆلەملىك قوراللىق كۈرەشنى قانات يايدۇردى. پارتىزانلىق ئۇرۇشى پۈتۈن مەملىكەت مىقياسىدا ئەۋج ئالدى، ھەربىر ئورمانلىق، ھەربىر بۇلۇڭ - پۇچقاق تاجاۋۇزچى قوشۇننىڭ قەبرىگاھىغا ئايلاندى. ناپولېئوننىڭ قۇدرەتلىك ئارمىيەسى ئىسپانىيە خەلقىنى ھەم بويسۇندۇرالمىدى، ھەم ئۆز ئىرادىسىنى ئۇلارغا تاڭالىمىدى. قانلىق كۈرەشلەر ئارقىلىق ئىسپانىيە خەلقىنىڭ ناپولېئونغا قارشى كۈرۈشى ئاخىر غەلىبىگە ئېرىشتى. بۇ قېتىمقى ئۇرۇش فىرانسىيە ئارمىيەسىنى پارچىلىدى، ئىسپانىيە خەلقىنى چېنىقتۇردى.

ئىسپانىيە خەلقى قولغا كەلتۈرگەن ئۇرۇش غەلىبىسىنىڭ ئىلھامى بىلەن ئاۋستىرىيەدىمۇ فىرانسىيەنىڭ تاجاۋۇزچىلىقىغا قارشى كۈرەش دولقۇنى كۆتۈرۈلدى. 1809 - يىلى 5 - ئايدا ئىككى تەرەپ ئارمىيەسى ئاسلىنىڭىدا قانلىق ئۇرۇش قىلدى، ئىككى كۈنگىچە ھېچقايسى تەرەپ يېڭەلمىدى، لېكىن فىرانسىيە ئارمىيەسى ئېغىر زىيان تارتتى، ناپولېئون يېڭىلىمەستۇر دېگەن ئەپسانىگە كىشىلەر ئانچە ئىشەنمەيدىغان بولۇپ قالدى، بۇ ھال مۇقەررەر ھالدا ئېزىلگۈچى مىللەتلەرنىڭ ئىشەنچىسىنى

ئاشۇردى.

ساۋېنھۇست ۋە ئۇنىڭ دوستلىرى پىرۇسسىيەنىڭ ناپولېئونغا ھۇجۇم قوزغاش پۇرسىتى يېتىپ كەلدى دەپ قارىدى. ساۋېنھۇست پادىشاھقا يوللىغان مەكتۇپىدا، پىرۇسسىيە ئارمىيەسىنىڭ سەپەرۋەر قىلىشقا بولىدىغان ئەسكەرىي كۈچىنىڭ 120 مىڭغا يېتىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، فىرانسىيە ئارمىيەسىگە ھۇجۇم قوزغاش تەكلىپىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئۇ خېتىدە مۇنداق دەپ يازدى: «مەن ئىزا - ئاھانەت ئىچىدە ئۆلۈپ كېتىشنى خالىمايمەن؛ ئەلۋەتتە مەن پادىشاھ ئالىيلىرىغا پايدىلىق پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ناپولېئونغا قارشى ھۇجۇم قوزغاش تەكلىپىنى بەرمىسەم، ئىزا - ئاھانەت ئىچىدە ئۆلۈپ كېتىشىم مۇمكىن.»

پىرۇسسىيە مارشالى بىرۇھلىمۇ پادىشاھتىن قىسمىنى باشلاپ ئېلىپا دەرياسىدىن ئۆتۈپ باشقىلارغا بۆلۈپ بېرىلگەن ئۆلكىلەرنى قايتۇرۇۋېلىش توغرىسىدا يوليورۇق سورىدى. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «مەن ئەركىنلىك ئۈچۈن ياشايمەن، شۇنداقلا ئەركىنلىك ئۈچۈن جېنىمنى پىدا قىلىمەن، ئالىيلىرى، پۇرسەت غەنىيمەت...»

كىلاۋسېۋىزىمۇ ئۈمىدۋارلىق بىلەن ئاسارەتتىن قۇتۇلىدىغان، دۆلەتنى ئازاد قىلىدىغان پۇرسەت يېتىپ كەلدى دەپ قارايدۇ، ئۇ لايىقىغا يازغان خېتىدە مۇنداق دەيدۇ: «... ئەگەر فىرانسىيە ئارمىيەسى بەزى جايلاردا مەغلۇپ بولسا، بۇ ناپولېئوننىڭ باشقا جايلاردا قولغا كەلتۈرگەن غەلىبىسىنىڭ تۈگەشكەنلىكىدىن دېرەك بېرىدۇ. خەلقىمىز ئويغىنىپ بىرلىكتە قارشىلىق كۆرسەتسە، بۇنىڭدىن ئۈمىد ناھايىتى زور.»

ئىسلاھاتچىلار ئىچىدىكى مەيدانى ئەڭ قەتئىي گىنىپىناۋ خەلقىنى قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ ناپولېئونغا قارشى تۇرۇشقا

چاقىردى. ئۇ بىر پارچە ئەسلەتمىسىدە مۇنداق دەپ كۆرسىتىدۇ: «بىر خىل غايەت زور كۈچ بار، ھۆكۈمەت ئەزەلدىن ئۇنىڭغا سەل قاراپ ياكى ئۇنىڭدىن قورقۇپ كەلدى... مانا بۇ خەلقنىڭ قوراللىنىشىدىن ئىبارەت.» گىنېسناۋ يەنە ئومۇمەن ئازادلىق ئىشلىرى ئۈچۈن كۈرەش قىلغان دېھقانلارنىڭ تۈرلۈك ۋەزىپىلىرى ۋە باج - سېلىقلىرى بىردەك مەڭگۈلۈك كەچۈرۈم قىلىنىشى كېرەكلىكىنى، مەملىكەت بويىچە يۇقىرىدىن تۆۋەنگىچە تۈرلۈك ۋاسىتىلەرنى قوللىنىپ، ئازادلىق ئۈچۈن كۈرەش قىلىش كېرەكلىكىنى تەلەپ قىلدى. ئۇ پارتىزانلىق ئۇرۇشىغا قوماندانلىق قىلىشقا دائىر تەپسىلىي بىر تەكلىپنى تۈزۈپ چىقتى ھەمدە ھەممە جايدا ئاممىنى قوزغىلاشقا سەپەرۋەر قىلىشنى تەشەببۇس قىلدى.

بۇ خىل دادىل تەشەببۇس پادىشاھ ۋە يۇقىرى قاتلامدىكى كۆپلىگەن ئەربابلارنى ئەندىشىگە سېلىپ قويدى. چۈنكى، ئومۇميۈزلۈك ھەربىي خىزمەت ئۆتەش تۈزۈمى يولغا قويۇلسا ۋە ئامما قوراللىنىدۇرۇلسا، ئۆزلىرىنىڭ ئالاھىدە ئىمتىيازىدىن مەھرۇم قىلىشى ئۇلارغا بەش قولىدەك ئايان ئىدى. شۇڭا، ئۇلار بۇ خىل تەشەببۇسقا جان - جەھلى بىلەن قارشى تۇردى. خەلق ئارمىيەسى تەشكىل قىلىش كېرەكمۇ ياكى داۋاملىق ناپولېئوننىڭ ھاكىمىيەتلىك ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدا تۇرۇۋېرىش كېرەكمۇ دېگەن ئىككى يول مەسىلىسىدە، پىرۇسسىيە پادىشاھى بۇ ئىككى يولنىڭ كېيىنكىسىنى تاللىدى.

بۇ چاغدا مايور فون ھىل ئىقتىدارسىز پادىشاھتىن يۈز ئۆرۈپ، بېرلىندىكى بىر قىسىم گارنىزون قىسمىغا باشلامچىلىق قىلىپ قوزغىلاڭ كۆتۈردى ھەمدە خەلقنى قوزغىلاڭ كۆتۈرۈشكە چاقىردى. مارى كىلاۋسېۋىزغا يازغان خېتىدە مۇنداق دەيدۇ: «قەھرىمانىمىزنىڭ ھازىرقى ئەھۋالى ناھايىتى ياخشى، ئۇ

كۆپلىگەن جايلاردا قىزغىن قارشى ئېلىنىۋاتىدۇ، ئۇ ھاللىدا پروۋىسىيەنىڭ بۈركۈت سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن بايرىقىنى چىقىرىپ ئەسلىدىكى ھاكىمىيەتنى ئەسلىگە كەلتۈردى. ھەربىيلەرنىڭ بۇيرۇقىغا شەرتسىز بويسۇنۇش پىرىنسىپى جەھەتتىن ئېيتقاندا، ھىلغا ئوخشاش ئادەملەرنى ھېچكىم قوللىمايدۇ، ئەلۋەتتە. لېكىن، مەن بۇ قەھرىماننىڭ قەتئىي ۋە باتۇرلۇق بىلەن ئېلىپ بارغان ھەرىكىتىگە تولىمۇ قايىل.»

كىلاۋسېۋىز ھىلنىڭ ھەققانىي ئىش قىلغانلىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن مۇنداق دەيدۇ: «مەن ھىلغا چوڭقۇر ئاپىرىن ئوقۇيمەن، چۈنكى ھىلنىڭ ھەرىكىتى ئۇنىڭ ئىنتايىن قەيسەر ئادەم ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. ئۇنىڭ ھەرىكىتى تولىمۇ ئالىيجاناب ھەرىكەت، ئۇ بىز دەسلەپتە قانۇنغا خىلاپلىق قىلىپ خىزمەتتە خاتالاشتى دەپ قارىغان قىلمىشىنى ھەققانىي ھەرىكەتكە ئۆزگەرتتى. روشەنكى، كۈنلىقنى ياقلىغۇچى تۆرىلەر ئىنقىلابتىن قورقۇپ مەيۈسلۈك ۋە ئالاقىزەدىلىك ئىچىدە قالدۇ.»

كىلاۋسېۋىز ھىلنىڭ باتۇرلارچە قۇربان بولغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەرنى ئاڭلاپ مۇنداق دەپ يازىدۇ: «ھىلنىڭ ئۆلۈمىدىن مەن ئىنتايىن قايغۇردۇم، مۇبادا مەن ئۇنىڭ ئورنىدا بولغان بولسام باشقىچە يول تۇتقان بولاتتىم... ئەگەر ئۇنى خاتالىق ئۆتكۈزدى دېگەندىمۇ، ئۇنىڭ خاتالىقى دۈشمەنگە تاقابىل تۇرۇش تەدبىرى جەھەتتىكى خاتالىقتىن ئىبارەت. بۇنىڭدىن باشقا، مەن ئۇنىڭ تەقدىرىگە تولىمۇ ھەۋەس قىلىمەن. چۈنكى، ئۇنىڭ ھاياتىمۇ شەرەپلىك، ئۆلۈمۈمۇ شەرەپلىك بولدى. مەن ئۇنىڭ ئۆلۈمىگە خۇددى ئەڭ سۆيۈملۈك قېرىنداشىمدىن ئايرىلىپ قالغاندەك قاتتىق ئېچىنمەن.»

پروۋىسىيە پادىشاھى ھىلغا ھېسداشلىق قىلغان بېرىلنىڭ

ياش ۋالىيسى ۋە بىر تۈركۈم ئالىي دەرىجىلىك ئوفىتسېرلارنى ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلىدى. بۇ ئىشتا پىرۇسسىيە پادىشاھى ئادەتتىكى پوزىتسىيەسىنى تامامەن ئۆزگەرتىپ، ئۆز شىجائىتىنى ئىپادىلىدى، ئۇنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلەرگە زىيانكەشلىك قىلىدىغان بۇنداق ھەرىكىتىدىن ناپولېئوننىڭ كۆڭلى ياپراپ كەتتى.

كۆپلىگەن ئىرادىلىك ۋەتەنپەرۋەرلەر پادىشاھنىڭ بۇ خىل رەزىل قىلمىشىدىن ئۆز ئىشەنچىنى يوقاتتى. پىرۇسسىيە گېنېرالى گىرولمان پىرۇسسىيە ئارمىيەسىدىن ئايرىلىپ ئاۋستىرىيە ئارمىيەسىگە قاتناشتى؛ گىنېسناۋ ئەنگىلىيەگە كېتىشكە تەييارلاندى؛ كىلاۋسېۋىزمۇ پىرۇسسىيە ئارمىيەسىدىن ئايرىلىش قارارىغا كەلدى. ئۇ مارىغا خەت يېزىپ مۇنۇلارنى ئېيتتى: «مەن ئاۋستىرىيە ئارمىيەسىگە بېرىپ ھەربىي خىزمەت ئۆتەش قارارىغا كەلدىم.» ئۇ گىنېسناۋنىڭ تونۇشتۇرۇشى بىلەن گېنسبۇرگتا تۇرۇشلۇق ئاۋستىرىيەلىك پولكوۋنىڭ سىتېگېنتس بىلەن ئالاقلاشتى. پولكوۋنىڭ ئۇنى كىنەز كارل ۋە گېنرال ۋىمپېنغا تونۇشتۇرۇشقا قوشۇلدى ھەمدە ئۇنى ئىشتابتا خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرماقچى بولدى.

كىلاۋسېۋىز مارىغا يازغان خېتىدە مۇنداق دەيدۇ: «مەن ئۈچ ھەپتىدىن كېيىن جاۋابقا ئېرىشتىم. ئاندىن دەرھال بۇ يەردىن ئايرىلىپ ئاۋستىرىيەگە باردىم. ئۇ يەرگە بارغۇچە ئەلۋەتتە بېرلىندىن ئۆتمەن. قەدىرلىك مارى، مەن ئۆز ئىشىم ئۈچۈن تەلىمىمنىڭ ئوڭدىن كەلگەنلىكىدىن تولمۇ خۇشالمەن، سىزنىڭمۇ مېنىڭ بۇ خۇشاللىقىمىدىن تەڭ بەھرىمەن بولۇشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن... مەن ئاخىر يەنە ئاشۇ رەھىمسىز ئوقلارنىڭ ھاكاۋۇر، نومۇسسىز فىرانسىيەلىكلەرگە ئېتىلغانلىقىنى كۆرۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولغانلىقىمىدىن قەۋەتلا خۇشال بولۇۋاتىمەن.»

1809 - يىلى 7 - ئايدا فىرانسىيە ئارمىيەسى بىلەن ئاۋستىرىيە ئارمىيەسى ۋاگرامدا زور ھەل قىلغۇچ جەڭ قىلدى. بۇ چاغدا كىلاۋسېۋىزنىڭ ئاۋستىرىيە قوشۇنىغا قاتنىشىش پىلانى تېخى ئەمەلگە ئاشمىغانىدى. 1809 - يىلى 10 - ئايدا كىلاۋسېۋىز ساۋېنھۇست بىلەن بىللە بېرلىنغا قايتتى.

ئاۋستىرىيە ئارمىيەسى بۇ قېتىمقى ئۇرۇشتا مەغلۇپ بولدى. ناپولېئون يەنە ئومۇميۈزلۈك غەلبە قىلدى. لېكىن، ئۇنىڭ ئارمىيەسىدىكى خىللانغان قىسىملار قالمىغانىدى، يېڭىدىن تولۇقلانغان ياش ئەسكەرلەرنىڭ زور كۆپچىلىكى بۇيىسۇندۇرۇلغان دۆلەتلەردىن كەلگەن بولۇپ، ئۇلار ئۇرۇشقا زورلۇق بىلەن قاتناشتۇرۇلغانىدى.

بۇ مەزگىلدە ئىسپانىيەدىكى تاجاۋۇزچىلىققا قارشى ئۇرۇش ئارقا - ئارقىدىن غەلبە قازاندى. گېنېرال دۇپۇنت قوماندانلىق قىلغان 18 مىڭ فىرانسىيە ئەسكىرى ئىسپانىيەنىڭ جەنۇبىي قىسمىدىكى كىچىك شەھەر بائېلوندا ئىسپانىيە قوشۇنىغا تەسلىم بولدى. بۇ چاغدا خەلق ئاممىسى بۇ پاكىتنەك كورسكالىق^① ئۈستىدىن تامامەن غەلبە قىلالايدىغانلىقىغا تېخىمۇ بەك ئىشىنىدىغان بولدى.

① كورسكالىق — ناپولېئون I نى كۆرسىتىدۇ، كورسكا ئارىلى ناپولېئون تۇغۇلغان

جاي.

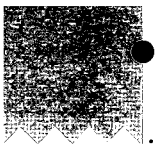

11. كۆڭلىدىكى كىشى بىلەن ئائىلە قۇرۇش

داۋالغۇپ تۇرغان ئاشۇ يىللاردا كىلاۋسپۇز بىلەن مارىنىڭ مۇھەببىتى تۈرلۈك سىناقلارغا بەرداشلىق بەردى.

مارىنىڭ كىلاۋسپۇز بىلەن بولغان قويۇق بېرىش - كېلىشى مارىنىڭ ئانىسىنىڭ دىققىتىنى قوزغاپ قويدى. ئۇ ئۇلارنىڭ باردى - كەلدىسىگە يول قويمىدى. كىلاۋسپۇزنىڭ مارىنىڭ يېنىدا يوقلۇقىدىن پايدىلىنىپ قەتئىي پوزىتسىيە بىلەن قىزىغا قايتا - قايتا نەسىھەت قىلىپ، ئۇنى «بىكارچى، تەقدىرگە تايىنىپ جان باقىدىغان تەۋەككۈلچى» نى تاشلىۋېتىشكە ئۈندىدى، مارىنىڭ ئانىسى كىلاۋسپۇزنى شۇنداق ئاتايتتى.

مارىنىڭ ئانىسى كىلاۋسپۇزنى پوچى، ئادەمگەرچىلىكى يوق، دەپ قارايتتى. ئۇلارنىڭ مۇھەببىتىنى قۇرۇقتىن - قۇرۇق مۇھەببەت دەپ زاڭلىق قىلاتتى. ئۇ يەنە باشقىلارغا كىلاۋسپۇزنىڭ نۇرغۇن يامان گېپىنى قىلىپ بەردى. ئۇ قىزىنى ئۆزىگە ئەڭ مۇۋاپىق كېلىدۇ دەپ قارايدىغان، مارىنىۋېردىكى مالىيە ئىدارىسىنىڭ باشلىقى گىرافى ئالېكساندر دوناغا ياتلىق قىلىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ قويغانىدى. شۇڭا قىزىنى كىلاۋسپۇز بىلەن قىلىشقان توي ۋەدىسىنى بىكار قىلىپ، دەرھال دوناغا ياتلىق بولۇشقا قىستىدى ھەمدە بىرنەچچە ھەپتىگىچە ئۇنىڭ دوناغا ياتلىق بولۇشنىڭ پايدىسىنى ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي

سۆزلەپ يۈردى. ئۆزىنىڭ ياخشى دوستى سىتېيننى تونۇشتۇرغۇچى قىلدى. ئەمما، قىزىنىڭ كىلاۋسپۇز بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى ناھايىتى ئۈستىلىق بىلەن يوشۇردى. سىتېين ھەقىقىي ئەھۋالنى بىلمىگەچكە، ئۇنىڭ تەلىپىنى خۇرسەنلىك بىلەن قوبۇل قىلدى. كىلاۋسپۇز ئويلىمىغان يەردىن مارىنىڭ ئانىسى تەرەپتىن بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپتى. شۇنىڭ بىلەن تەڭ دېگۈدەكلا مارىدىنمۇ خەت كەلدى. مارى خېتىدە ئانىسىنىڭ ئۇنى دونىا بىلەن توي قىلىشقا مەجبۇرلاۋاتقانلىقىنى ھەمدە ئۆزىنىڭ بۇ جەھەتتىكى دەردىنى ئېيتقاندى.

كىلاۋسپۇز دەرھال ئۇنىڭغا جاۋاب خەت يېزىپ مۇنۇلارنى ئېيتتى: «قەدىرلىك مارى، سىز تارتىۋاتقان ئازاب - ئوقۇبەت مېنى تولىمۇ ئازابلاۋاتىدۇ... بەزىلەر مېنى ئادەمگەرچىلىكى يوق دەپ قارايدۇ ھەمدە ھەمىشە مېنى ئەيىبلەيدۇ، لېكىن ناۋادا مۇشۇ بىر نۇقتا مېنى ئەيىبلەشنىڭ ھەقىقىي سەۋەبى قىلىنىدىغان بولسا، ئۇنداقتا بۇ ئىللەت ماڭا زورمۇزور تېڭىپ قويۇلغانلىق بولىدۇ. مەيلى ئۇنىڭ سۆزىدە قەستەنلىك بولسۇن ياكى بولمىسۇن، ئۇنىڭ ھەقىقىي كۆزدە تۇتۇۋاتقىنى ئائىلە نەسەبى، ئورۇن ۋە مال - مۈلۈكتىن ئىبارەت...» ئۇ مارىغا سىتېيندىن رەنجىمەسلىكىنى، چۈنكى ئۇنىڭ تونۇشتۇرغۇچى بولۇشقا ماقۇل بولۇشمۇ ئانىسىنىڭ دوستلۇقى ۋە مارىغا بولغان ياخشى كۆڭلى ئىكەنلىكىنى، ھەتتا ئۆزىنىڭمۇ مارىنىڭ ئانىسىدىن ئاغرىنىمايدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ مېنىڭ ئەيىبلىگۈدەك ھېچقانداق يېرىم يوق دەپ قارىشىمۇ مۇقەررەركى مارىنى تويىدىن كېيىن بەختلىك، گۈزەل تۇرمۇشقا ئىگە قىلىش ئىكەنلىكىنى ئېيتتى.

كىلاۋسپۇز خېتىدە مۇنداق دەپ يازدى: «بىزنىڭ مۇھەببىتىمىز ھەرقايسى دۆلەت خەلقلرىنىڭ تەقدىرى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك، ئۇ نۇرغۇن جاپا - مۇشەققەتلەرنى بېشىدىن

كەچۈردى... بىز ئاللىقاچان توي قىلىشنى بېكىتىپ بولدۇق، ئۆلۈمدىن باشقا ھېچقانداق نەرسە بىزنىڭ توي قىلىش ۋەدىمىزنى بۇزالمىدۇ؛ مەن سىزنى پۇشايمان يەپ قالارمۇ دەپ ئەندىشە قىلمايمەن، مەن سىزنىڭ ئىدراكىي جەھەتتە توي ۋەدىسىنى ئۆزگەرتىدىغانلىقىڭىزغا ئىشىنىمەن، چۈنكى ھەرقانداق بىر ئادەم ھەرگىزمۇ ئۆز ۋىجدانىنى ساتمايدۇ. ئىدراكىي جەھەتتىكى بىردىنبىر تەلەپ: تاللاشتىن بۇرۇن چوڭقۇر ئويلىنىش، تاللاپ بولغاندىن كېيىن باشتىن - ئاخىر ئېغىشماسلىقتىن ئىبارەت.»

مارىنىڭ ئانىسىنىڭ ئۇنى دونغا ياتلىق قىلىش جەھەتتىكى تىرىشچانلىقلىرىنىڭ ھەممىسى بىكارغا كەتتى. مارىنىڭ كىلاۋسېۋىز بىلەن بولغان مۇھەببىتى سەمىمىي ۋە مۇستەھكەم ئىدى، ئۇنىڭ ئىرادىسىدىن يانمايدىغانلىقىنى كۆپچىلىك ئوبدان بىلەتتى، ھەتتا مارىنىڭ ئانىسى مارىنى ماقۇل قىلىشقا ياردەمگە چاقىرغان فون بېرگېر خانىمۇ تەپسىلىي ئەھۋالنى چۈشەنگەندىن كېيىن بۇ ئىككىلەننىڭ مۇھەببىتىگە ئىنتايىن ھېسداشلىق قىلدى. كېيىن مارىنىڭ ئانىسى ئۇنى دونغا بىلەن توي قىلىشقا مەجبۇرلىمىغان بولسىمۇ، لېكىن كىلاۋسېۋىز بىلەن يەنىلا خۇشى يوق ئىدى.

بىر قېتىم خانىش لۇئىس^①نىڭ ئوردىسىدىكى بىر كەچلىك زىياپەتتە پادىشاھنىڭ ھەربىي ئاتاشىسى كۆپچىلىككە سىتېيننىڭ مارى بىلەن دوننانى تېپىشتۇرماقچى بولغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى. كىلاۋسېۋىز كىشىلەر بۇرۇنلا ئۇنتۇپ كېتىشكە تېگىشلىك بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئولتۇرالمىي قالدى، ئىچىدە ئۇنىڭغا بەكمۇ ئاچچىقى كەلدى. لېكىن، ئۇ كىشىلەرنىڭ مارىغا ئايرىن ئوقۇغان تەلەپپۇزدا قىلىشقان سۆزلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىنلا كۆڭلى جايىغا چۈشتى.

① پىروۇسىيە پادىشاھى فرىدرىخ ۋىللىئام III نىڭ خوتۇنى.

مارىنى تولۇق چۈشىنىدىغان گېنېرال كېرروئوز يېرمولىك يېنىدا ئولتۇرغان كىلاۋسېۋىزغا قارىۋېتىپ، بىر ئادەمنىڭ مۇشۇنداق خوتۇنى بولسا ئۇ ئەڭ بەختلىك بولىدۇ دېدى. گەپنى ئاڭلاپ كىلاۋسېۋىز يۈزلىرى قىزىرىپ، ئىزا تارتىپ كەتتى. ئۇ كۆڭلىدە گېنېرالنىڭ ئۇنىڭ مارى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى بىرنەچچە قېتىم پەم ئېتىپ قالغانلىقىنى چۈشەندى ھەمدە مارىنىڭ كۆڭلىدىكى ئادىمى ئىكەنلىكىدىن بەختلىك ھېس قىلدى. 1810 - يىلى يازدا كىلاۋسېۋىز باش ئىشتابقا مايورلۇققا ئۆستۈرۈلدى. ئۇ بىلىمى ئەتراپلىق، ئۇنىڭ ئۈستىگە تەربىيەلەش ئىقتىدارىغا ئىگە بولغاچقا، بېرلىندىكى يېڭىدىن قۇرۇلغان ئوفىتسېرلار مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىلىقىغا تەيىنلەندى، ئۇ تاكتىكا ۋە ئىستراتېگىيە دەرسى ئۆتتى. شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇ يەنە قوشۇمچە 15 ياشلىق شاھزادىگە دەرس بېرىش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالدى.

كىلاۋسېۋىز ئاخىر يەتتە يىل دەردىنى تارتقان سۆيگىنى مارى بىلەن توي قىلدى. ئۇلارنىڭ توي مۇراسىمى ئۆتكۈزىدىغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەر تارقالغاندىن كېيىن، كۆپلىگەن كىشىلەر ھەيران قېلىشتى. چۈنكى، ئوردا ئىچى ۋە ئاقسۆڭەكلەر دائىرىسى ئىچىدە كىشىلەرنىڭ دائىم دېيىشىپ يۈرىدىغىنى سىتېين ئوتتۇرىغا چىقىپ كېلىشتۈرمەكچى بولغان ھېلىقى توي ئىدى. كىشىلەر مارىنىڭ گېپىنى قىلىشقاندا، كىلاۋسېۋىز زادىلا ئېغىز ئاچمىدى، ئۇلار مارىنى گىراق دونغا ياتلىق قىلماقچى بولغان ئىشلارنى سۆزلەشسىمۇ، مەيلى كىم بولسۇن، مارىنى ئالالغان ئادەمنىڭ ئامىتى كېلىدۇ دېيىشىسىمۇ ئۇ پەقەت تىنىمىدى. ئەمما، مارى ناھايىتى ئازابلاندى: ئۇ ئىلگىرى ئۆزىنىڭ كىلاۋسېۋىز بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى توغرىسىدا زادىلا ئېغىز ئاچالمايتتى.

مانا ئەمدى بۇ ئاشىق - مەشۇقلارنىڭ ئارزۇسى ئاخىر ئەمەلگە ئاشتى. ئۇلار ئەمدى ئارام تاپتى. بۇ كۈننى ئۇلار ئۇزۇندىن بېرى كۈتۈپ كەلگەنىدى. 30 ياشقا كىرىپ قالغان، گۈزەل يىللار ئۆتۈپ كەتكەن بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ مۇھەببىتى كۈچلۈك ۋە سەمىمىي، مەڭگۈلۈك مۇھەببەت ئىدى.

1810 - يىلى 12 - ئاينىڭ 11 - كۈنى، كىلاۋسېۋىز بىلەن مارى بېرلىندىكى مارى چېركاۋىدا بىر دوستىنىڭ رىياسەتچىلىك قىلىشى بىلەن توي مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى. ئاندىن ئۇلار مېكلىنبۇرگتىكى بىر دوستىنىڭ يېنىدا شېرىن ئاي ئۆتكۈزۈشكە ماڭدى.

ئۇلار زېرىكىشلىك قىش كۈنلىرىدە خىلۋەت يېزىدا بەختلىك مىنۇتلارنى ئۆتكۈزۈلدى. ئۇلار كۈندۈزى ئاپئاق قار بىلەن قاپلانغان ئورمانلىق ۋە دالالارنى سەيلە قىلدى؛ كەچتە ئوت يورۇقىدا تام مەشكە يېقىن ئولتۇرۇپ پاراڭلاشتى. تۇرمۇش بەختلىك ھەم گۈزەل، ئۇ شېئىرىي ھېسسىياتقا باي كېلىدۇ. ئۇلارنىڭ مۇھەببىتىدىن ئاخىر شېرىن خۇلاسى چىقتى.

1811 - يىلى 8 - ئايدا كىلاۋسېۋىز ئايالى بىلەن سىلېزىيەدىكى كۈربېۋۇ ئارشىڭغا داۋالانغۇچ دەم ئېلىشقا باردى. ئۇ بۇ چاغدا ئەمدىلا 31 ياشقا كىرگەن بولۇپ، ئېغىر رېماتىزم كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ قالغانىدى. بۇنى ئۇنىڭ بالىلىق چاغلىرىدىكى دالادا يېتىپ - قويۇپ ئۆتكۈزگەن تۇرمۇشى ۋە ئۇرۇش جەريانىدا تارتقان جاپا - مۇشەققەتلىرى كەلتۈرۈپ چىقارغان بولسا كېرەك. كىلاۋسېۋىز ئۇ يەردە ۋاقىت بولسىلا مارى بىلەن تاغلارنى سەيلە قىلدى. ئۇلار خېلى بۇرۇنلا سىرتلارغا چىقىپ تاغ - دەريالارنى سەيلە قىلىشنى، تەبىئەتنىڭ گۈزەللىكىنىڭ پەيزىنى سۈرۈشنى ئويلىغانىدى، بۇ ئارزۇسى

ئاخىر ئەمەلگە ئاشتى.

بۇ يىل ئۇ ئىككىيلەنگە نىسبەتەن خاتىرجەم، تىنچ ئۆتكەن بىر يىل، شۇنداقلا ئارامخۇدا جەم بولغان بىر يىل بولدى. بۇ بىر يىلنى ئۇلارنىڭ ھاياتىدىكى ئەڭ بەختلىك بىر يىل دېيىشكىمۇ بولىدۇ.

12. رۇسىيەگە سەپەر

ئاۋستىرىيەدىكى ناپولىئونغا قارشى ئۇرۇشنىڭ مەغلۇپ بولۇشى پىرۇسسىيەگە پاسسىپ تەسىر كۆرسەتتى، سەزگۈر ناپولىئون بۇنىڭدىن مۇنۇلارنى سېزىۋالدى: پىرۇسسىيەدىكى ئىسلاھاتچىلار پىرۇسسىيە ئارمىيەسىگە يوشۇرۇنغان، فىرانسىيە خەلققە تايىنىپ ئىنقىلاب قىلىدۇ، ئەمما پىرۇسسىيە ھەربىي قىسمىغا تايىنىپ ئىنقىلاب قىلىدۇ. پىرۇسسىيەدىكى ۋەتەنپەرۋەرلىك كەپپىياتىنىڭ كۈندىن - كۈنگە ئۇلغىيىپ بېرىشىنى كۈتۈپ تۇرۇشقا بولمايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە پىرۇسسىيەدىكى ئاقسۆڭەكلەر گۇرۇھىمۇ ئۆز ئىمتىيازىدىن مەھرۇم بولۇپ قېلىشنى خالىمايدۇ.

1809 - يىلىنىڭ بېشىدا ستېپېن ۋەزېپسىدىن قالدۇرۇلغاندىن كېيىن ئاۋستىرىيەگە باردى؛ يازدا گىنېسناۋ ۋەزېپسىدىن ئىستېپا بېرىپ ئەنگىلىيە ۋە رۇسىيەلەرنى ئايلاندى. ئۇزۇن ئۆتمەي ناپولىئوننىڭ تەلىپىگە ئاساسەن، ساۋېنھۇستىنىڭ ھەربىي سىياسىي بۆلۈمىنىڭ باشلىقلىق ۋەزىپىسى ئېلىپ تاشلاندى. شۇنىڭ بىلەن ئارمىيەنى ئىسلاھ قىلىش ئىشى توختاپ قالدى.

ۋەزىر فون ھاردېنبۇرگ ستېپېننىڭ خىزمىتىنى ئۆتكۈزۈۋالدى. ئۇ ئىلگىرى باش ۋەزىر بولغان، ناپولىئوننىڭ بېسىم ئىشلىتىشى بىلەن 1807 - يىلى ۋەزېپسىدىن ئايرىلغان.

بۇ قېتىم پادىشاھ ئۇنى يېڭىباشتىن ئىشقا قويغاچقا، ئۇ ئۇرۇش چىقىمىنى تۆلەشكە ئامال تېپىشقا ئاسانلا ماقۇل بولدى. ھاردېنبۇرگ بىر تەرەپتىن فىرانسىيەنىڭ تۈرلۈك تەلەپلىرىنى قاندۇرۇپ، ناپولىئوننىڭ پىرۇسسىيەگە ئىغۋاگەرچىلىك قىلىشى ئۈچۈن ھېچقانداق سەۋەب قالدۇرمىدى. يەنە بىر تەرەپتىن ئىلگىرىكى سىياسەتلەرنى داۋاملىق يۈرگۈزدى. ساۋېنھۇستىنىڭ يوشۇرۇن رەھبەرلىك قىلىشى بىلەن پىرۇسسىيەدە ئۇرۇشقا تەييارلىق قىلىش خىزمىتى پائال ئىشلەندى. ھاردېنبۇرگقا ئۇرۇشقا تەييارلىق قىلىش پائالىيىتىنى بارلىق كۈچى بىلەن قوللىدى. بېرلىن ۋە تەنپەرۋەر زاتلار يوشۇرۇن پائالىيەت ئېلىپ بارىدىغان مەركەزگە ئايلاندى.

1810 - يىلى 6 - ئايدا گىنېسناۋ چەت ئەلدىن قايتىپ كەلدى. بۇ چاغدا پېتېربۇرگ بىلەن پارىژدىن كىشىنى چۆچۈتىدىغان بىر خەۋەر، يەنى ناپولىئوننىڭ رۇسىيەگە تاجاۋۇز قىلغانلىق خەۋىرى تارقالدى. خەلقئارا ۋەزىيەتنىڭ ئۆزگىرىشى ۋە تەنپەرۋەرلەرنى كەلگۈسىگە نىسبەتەن ئۈمىدكە ئىگە قىلدى. ئۇلار پۇرسەت كەلدى دەپ قاراپ، ئۇرۇش پارتلىغان ھامان ناپولىئونغا قارشى ھۇجۇم باشلىماقچى بولسا، مۇقەررەرلىكى ناپولىئون پىرۇسسىيەنى ئۆزىنىڭ مۇستەملىكىسى قىلىۋاتاتتى. شۇڭا، خەلق ئارقا - ئارقىدىن پادىشاھتىن رۇسىيە بىلەن ئىتتىپاق تۈزۈپ، تاجاۋۇزچىغا بىرلىكتە قارشى تۇرۇشنى تەلەپ قىلدى.

گىنېسناۋ ئۆزى تۈزۈپ چىققان «خەلق قوزغىلىڭىنىڭ تەييارلىق پىلانى» نى پادىشاھقا سۈندى، بۇ پىلان ئىسپانىيەنىڭ پارتىزانلىق ئۇرۇشىدىكى تەجرىبىسىگە ئاساسەن تۈزۈلگەنىدى. پادىشاھ باش ۋەزىر ھاردېنبۇرگقا بۇ پىلانى سۆزلەپ بېرىپ مۇنداق دېدى: «كالىسى قىزىپ غالجىرلاشقان ئادەملەرلا

مۇشۇنداق تەلۋىلەرچە ھەرىكەت پىلاننى ئويلاپ تاپىدۇ، مەن ئۇنى كۆرۈپ بېشىم ئايلنىپ كەتتى. «گىنېسناۋ بېرلىندا پادىشاھقا بېسىم ئىشلىتىۋاتقاندا، ساۋېنھۇست پودپولكوۋنىڭ تىدماڭغا ھەمراھ بولۇپ، كىچىك ئەمەلدار سىياقىدا ياسىنىپ، بىر تۈرلۈك مەخپىي مۇھىم دىپلوماتىيە ۋەزىپىسى بىلەن، دېھقانلارنىڭ ئات ھارۋىسىغا ئولتۇرۇپ رۇسىيەنىڭ پېتربۇرگ شەھىرىگە باردى.

ئۇنىڭ بۇ قېتىمقى تەۋەككۈلچىلىك بىلەن قىلغان سەپىرى تولۇق مۇۋەپپەقىيەتلىك بولدى. ئۇ چار پادىشاھنى پىرۇسسىيە بىلەن ئىتتىپاق تۈزۈشنىڭ زۆرۈرلۈكىگە ھەقىقىي ئىشەندۈردى. رۇسىيە - پىرۇسسىيە ئىتتىپاقى شەرتنامىسىنىڭ لايىھەسى تۈزۈلگەندىن كېيىن، ساۋېنھۇست شۇ ئان بېرلىنغا قايتتى. ئارقىدىنلا باش ۋەزىر ھاردېنبۇرگ ئۇنى يەنە ئوخشاش مەخپىي ۋەزىپە بىلەن ۋېناغا ئەۋەتتى. ئاۋستىرىيە باش ۋەزىرى مېتتېرنىخنىڭ پىرۇسسىيە بىلەن بەكلا خۇشى يوق ئىدى. ئۇ يالغاندىن يېقىنچىلىق قىلىۋاتقاندا مۇرىسىنى چىقىرىپ قويۇپ، ساۋېنھۇستقا: «ھازىر ئاۋستىرىيەنىڭ ھېچقانداق ھەرىكەت قوللىنىش ئىقتىدارى يوق» دېدى.

ساۋېنھۇستنىڭ ۋېنادا ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىغانلىق خەۋىرى تارقالغاندىن كېيىن، فىرىدرىخ ۋىللىئام قورقۇپ كېتىپ، نېمە قىلارنى بىلەلمەي ھاپىلا - شاپىلا رۇسىيە بىلەن ئىتتىپاق تۈزۈش شەرتنامىسىنى رەت قىلدى.

شۇنىڭ بىلەن بىللە فىرىدرىخ ۋىللىئام ناپولېئوننىڭ مەجبۇرلىشى ئارقىسىدا فىرانسىيە بىلەن ئىتتىپاق تۈزۈشكە قوشۇلدى ھەمدە 20 مىڭ كىشىلىك پىرۇسسىيە ئارمىيەسىنى رۇسىيەگە ھۇجۇم قىلىشقا قاتناشتۇرۇش، فىرانسىيە ئارمىيەسىنى رۇسىيەگە ھۇجۇم قىلىشقا قاتناشتۇرۇش، فىرانسىيە ئارمىيەسىنى زور مىقداردا ئاشلىق بىلەن تەمىنلەش

ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالدى. فىرانسىيە ئارمىيەسىنىڭ پىرۇسىيە زېمىنىدىن ئەرەب ئۆتۈشىگە يول قويدى. شۇنىڭدەك فىرانسىيە ئارمىيەسىنىڭ گېنېرال ۋە مارشاللىرىنىڭ پىرۇسىيەنىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا ئارىلىشىشقا ھوقۇقلۇق ئىكەنلىكىنى، فىرانسىيە ئارمىيەسى باش ئىشتابىنىڭ تەستىقسىز ئىشتابىنىڭ ئەسكەرلىرىنى يىغىش ۋە يۆتكەش ھوقۇقى يوقلۇقىنى ئېتراپ قىلدى.

كىلاۋسپۇت پىرۇسىيە گېنېراللىرىنىڭ ناپولېئون بىلەن بىللە ئۆز دۆلىتىنى ھالاك قىلىش ئۈچۈن ئۇرۇش قىلىۋاتقىنىنى ئويلىغىنىدا، بۇ خىل نومۇسىز قىلمىشقا چىدىيالماي قالدى. 1808 - يىلى ئىسپانىيەدە فىرانسىيەگە قارشى خەلق ئۇرۇشى پارتلىغاندا، ئۇ ئاشۇ يەرگە بېرىپ ئۇرۇشقا قاتناشماقچى بولدى. 1809 - يىلى ئاۋستىرىيە فىرانسىيەگە ئۇرۇش ئېلان قىلغاندا، ئۇ يەنە ئاۋستىرىيە ئارمىيەسىنىڭ باش ئىشتابى بىلەن ئالاقىلىشىپ، ئۇ يەرگە بېرىپ ئۇرۇشقا قاتنىشىشقا تەييارلىق كۆردى، ئاخىرىدا پۇرسەتنى ئۆتكۈزۈۋەتتى. ھازىر ئۇ فىرانسىيەنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن ئارمىيەدە داۋاملىق تۇرۇشنى خالىمىدى، شۇڭا ئۇ پىرۇسىيە ئارمىيەسىدىن ئايرىلىپ، رۇسىيەگە بېرىپ فىرانسىيەگە قارشى ئۇرۇشقا قاتنىشىش قارارىغا كەلدى.

كىلاۋسپۇت قىسمىدا تۇرغان 20 يىلدا ھەربىيلەرنىڭ مەجبۇرىيىتىگە قاتتىق ئەمەل قىلدى. ئۇنىڭغا نىسبەتەن ئېيتقاندا بۇ قەدەمنى بېسىش ئوڭاي ئەمەس. ئوفىتسېر بولغان ئادەم خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىش كېرەك. ھۆكۈمران مۇبادا خەلقىدىن ئايرىلىپ قالسا، ئۇنىڭ خەلقىدىن ئۆزىگە سادىق بولۇشنى تەلەپ قىلىش ھوقۇقى بولمايدۇ، دوستلىرى بىلەن ئۇنىڭ پىكرى تامامەن ئوخشاش چىقتى، ساۋېنھۇست، گىنېسناۋ قاتارلىقلار ئۇنىڭ بىلەن بىللە ۋەزىپىسىدىن ئىستېپا بەردى.

كىلاۋسېۋىز ئۆزىنىڭ سىياسىي ئېتىقادى ۋە ۋەتەندىن ئايرىلىش سەۋەبىنى شەرھلەش، ئۆز ھەرىكىتىنىڭ ھەققانىي ھەرىكەت ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن، 1812 - يىلى 2 - ئايدا داڭلىق ھۆججەت «ئۈچ ئەقىدە»نى يېزىپ چىقتى. بۇ ھۆججەت تىلى جانلىق، ئېتىقادى مۇستەھكەم، دەلىللىرى تولۇق بولۇپ، ئۇنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك ھېسسىياتى بىلەن تولغان.

كىلاۋسېۋىز «ئۈچ ئەقىدە»دە دۆلەتنىڭ ۋەزىيىتىنى تەھلىل قىلىپ، دۆلەتنى قۇتقۇزۇش ئىستراتېگىيەسىنى ئوتتۇرىغا قويغان، يەنە خەلق ئۇرۇشىغا دائىر نەزەرىيەنى شەرھلىگەن، شۇنىڭدەك خەلق ئۇرۇشىنىڭ ناپولىئونغا قارشى كۈرەشتىكى رولىنى كۆرسىتىپ بەرگەن. ئۇ مۇنداق دەپ يازىدۇ:

«مېنىڭ ۋاز كېچىدىغىنىم:

سېزىمنى يوقاتقان ھالدا كەلگۈسىنى كۈتۈش...
دۆلەت ۋە خەلقنىڭ بارلىق شان - شەرىپىنى، كىشىلىك غۇرۇر ۋە ئىنسانىي غۇرۇرنى نۇمۇسسۇزلارچە قۇربان قىلىش.
مېنىڭ قەتئىي ئىشەنچ باغلايدىغىنىم:
بىر مىللەت ئۆزىنىڭ ياشاش جەھەتتىكى غۇرۇر ۋە ئەركىنلىكىنى چوقۇم ھەممىدىن ئۈستۈن قويۇشى كېرەك؛
ئەركىنلىك ئۈچۈن جەسۇرانە كۈرەش قىلغان مىللەتلەرنىڭ كۆپىنچىسى يېڭىلمەستۇر؛

شەرەپلىك قانلىق ئۇرۇش ئەركىنلىكتىن مەھرۇم قىلغان تەقدىردىمۇ، ھاياتلىق ئۇرۇقى تۇپراقتا مۇستەھكەم يىلتىز تارتىدۇ، شۇڭا مىللەتنىڭ قايتا گۈللىنىشىدىن ئۈمىد بار.
مەن دۇنيا خەلقىگە شۇنداق خىتاب قىلىمەن:

ۋەتەننىڭ ئەركىنلىكى ۋە قەدىر - قىممىتى ئۈچۈن شەرەپلىك ھالدا كۈرەش قىلىپ جان پىدا قىلىشنى مەن ئەڭ زور بەخت دەپ ھېسابلايمەن.»

كىلاۋسېۋىزنىڭ خوتۇنى مارى ئۇنى بەك چۈشىنىدۇ ۋە قوللايدۇ. ئۇ كىلاۋسېۋىزغا يازغان خېتىدە مۇنداق دەيدۇ: «سىز ئۆزىڭىزنىڭ كەلگۈسى پىلانىنى تۈزگەندە مېنى دەپ ئىرادىڭىزگە تەسىر يېتىپ قالمىسۇن، سىزنىڭ مۇھەببىتىڭىز مەن ئۈچۈن بىباھا گۆھەر، لېكىن مۇبادا سىز مېنى دەپ، مېنىڭ پىكرىمنى ۋە ئارزۇيۇمنى دەپ ئۆزىڭىزنى پۇشايماقنىڭ قۇربانى قىلىشىڭىز مەن تولىمۇ ئازابلىنىمەن؛ سىز ئۆز ئىستىقبالىڭىزنى ئويلىشىڭىز، بۇ ئىشقا مېنى چېتىۋالماسلىقىڭىز كېرەك. خۇددى «ھېپورئان»دىكى تىئوتېما ئېيتقاندا، «ھەرىكەت قىلىڭ، مەن ھەممىگە چىدايمەن!»»

كىلاۋسېۋىز ساياھەت ھارۋىسىغا ئولتۇرۇپ كېچىلەپ رۇسىيەگە قىلغان ئۇزۇن سەپىرىنى باشلىدى. ئۇ ناپولىئوندىن بۇرۇن رۇسىيەگە يېتىپ بېرىش ئۈچۈن بۇ ئات ھارۋىسىنى سېتىۋالغانىدى. پولشا تەۋەلىكىدىكى ئىككى يېقى قاراڭغۇ ئورمان بىلەن قاپلانغان يولدا، يولنى ئاۋۇتۇش ئۈچۈن كېچە - كۈندۈزلەپ يول ماڭدى. ئۆزىنى قوغداش ئۈچۈن تاپانچا ئېلىۋالدى. ئۇ ئارام ئالالمىغاچقا، باش ئاغرىقى ۋە رېماتىزم ئۇنى يولبويى ئازابلىدى. ھاۋا خېلى ئىللىپ قالغان بولسىمۇ، ئۇ پەلتو كىيىۋالغان تۇرۇقلۇق، توڭلىغىنىدىن تىتىرەپ تۇراتتى.

كىلاۋسېۋىز كىچىك بازار تورگېن ئارقىلىق رۇسىيە تەۋەسىگە كىردى، بىر كازاك ئاتلىق ئەسكەر پولكوۋنىكى ئۇنى دوستلارچە كۈتۈۋالدى ھەمدە ئۇنى ئۆيىگە ئېلىپ بېرىپ مېھمان قىلدى. كىلاۋسېۋىز رۇسچىنى، ھېلىقى پولكوۋنىك فرانسۇزچىنى ۋە نېمىسچىنى بىلمىسىمۇ، ئۇلار قول ئىشارىسى ياكى بىرنەچچە تاق سۆزلەر ئارقىلىق ئۆزئارا چۈشىنىش ھاسىل قىلىشتى. كىلاۋسېۋىز ئۇ يەردە بىر كۈن تۇرۇپ قالدى. سەپەرگە چىقىدىغان چاغدا پولكوۋنىك بىلەن ئۇنىڭ ئايالى كىلاۋسېۋىزنى سەمىمىيلىك بىلەن ئۆزىتىپ قويدى.

13. قورال ئېلىپ ئالدىنقى سەپكە ئاتلىنىش

چار پادىشاھنىڭ قوماندانلىق ئىشتابى ۋېلنا^① دا ئىدى. كىلاۋسېۋىز ئۇ يەردە گىنىپسناۋ ۋە ئىلگىرى بېرلىن گارنىزونىنىڭ قوماندانى بولغان شاسو بىلەن ئۇچراشتى. كىلاۋسېۋىز ئۇ يەردە ئۇچىسىدىكى پىرۇسسىيە ماپۇرىنىڭ قىزىل يوللۇق يېشىل فورمىسىنى سېلىپ تاشلاپ، رۇسىيە ئارمىيەسى پودپولكوۋنىكىنىڭ يېشىل گىرۋەكلىك قارا كىيىمىنى كىيىدى ھەمدە ۋاقىتنىچە فائۇرېغا ئادىۋتانت بولىدى.

فائۇرې چار پادىشاھ ئالىپكساندرنىڭ ھەربىي مەسلىھەتچىسى ئىدى، ئۇ پىرۇسسىيە ئارمىيەسىدە پولكوۋنىك بولغان، يېنا ۋە ئورشتېيت ھەل قىلغۇچ جېڭىدىن كېيىن پىرۇسسىيەدىن ئايرىلىپ رۇسىيە ئارمىيەسى تەۋەلىكىگە كىرگەن. ئۇ چار پادىشاھقا ھەربىي ئىشلار دەرسى ئۆتكەن. ئالىپكساندر ئۆزگىچە خاسلىققا ئىگە، ئاسان ھاياجانلىنىدىغان بۇ ئاجايىپ ئادەمنىڭ تالانتىغا قول قويدى. فائۇرې بىلىم دائىرىسى كەڭ، ئەمەلىيەتتىن پۈتۈنلەي ئايرىلغان نەزەرىيەچى بولۇپ، ئۇ ناپولېئوننىڭ ھۇجۇمىنى توسۇش ئۈچۈن دىرىسامدا قورغان ياساش پىلانىنى تۈزۈپ چىقتى. چار پادىشاھ رۇسىيەنىڭ ئىككى بىرلەشمە ئارمىيەسىنىڭ قوماندانلىرى باركلاي بىلەن باگرادىئانىڭ پىكرىنى ئالماي تۇرۇپلا فائۇرېنىڭ پىلانىنى تەستىقلىدى.

① ھازىرقى لىتۋانىڭ پايتەختى ۋېلنوس.

ئىلگىرى رۇسىيەگە كەلگەن گىنېسناۋ كىلاۋسېۋىزنى چار پادىشاھقا تونۇشتۇرۇپ: «ئۇ ئەڭ مۇنەۋۋەر ئىختىساسلىق خادىملارنىڭ بىرى، ئۇنىڭ ھەربىي ئىشلار سەنئىتى جەھەتتىكى بىلىمى ناھايىتى چوڭقۇر» دېدى ھەمدە ئۇ يازغان «ئوفىتسېرلار دىققىتىگە» دېگەن كىتابنى تىلغا ئېلىپ: «ئۇ مۇشۇ خىلدىكى باشقا كىتابلارنىڭ ھەممىسىنى بېسىپ چۈشىدۇ، رۇسچىغا تەرجىمە قىلىش قىممىتىگە ئىگە» دېدى.

بۇ چاغدا چار پادىشاھ دەل رۇسىيە ئارمىيەسى ئىچىدە غۇلغۇلا بولۇۋاتقان قىيىن مەسىلىگە دۇچ كەلگەنىدى، شۇڭا ئۇ: «پاھ! شۇنداقمۇ؟ ئۇنداقتا سېنىڭ دىرىسسادا قورغان ياساشقا قارىتا قارىشىڭ قانداق؟» دېدى.

بۇنىڭدىن ئىلگىرى كىلاۋسېۋىز دىرىسسا قورغىنىنى كۆزەتكەنىدى، شۇڭا چار پادىشاھ بۇ مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويۇشى بىلەنلا، ئۇ دەرھال جاۋاب بېرىپ مۇنداق دېدى: «ئۇرۇشنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە روھى كۆتۈرەڭگۈ، ئەمەلىي كۈچى رۇسىيە ئارمىيەسىدىن نەچچە ھەسسە كۈچلۈك بولغان فىرانسىيە ئارمىيەسىنى ئۈنۈملۈك توسۇش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس. ئەگەر بازار تاشلىۋېتىلمىسە، ئەسكەرلەر 90 مىڭ، ھەتتا 120 مىڭ بولغان تەقدىردىمۇ، رۇسىيە ئارمىيەسى ئارقا تەرەپتىن ھۇجۇمغا ئۇچرايدۇ، ئەسكەرلەر بۇ يېرىم چەمبەر شەكىللىك ئىستېھكامغا كىرىۋالسا، ئاخىرىدا تەسلىم بولماي ئامال يوق.»

كىلاۋسېۋىز ئارقىدىن يەنە مۇنداق دېدى: «ئۇرۇشنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە فىرانسىيە ئارمىيەسى بىلەن ئۇرۇش قىلىشتىن ساقلىنىش كېرەك، دۈشمەننى ئالداپ ئىچكىرى كىرگۈزۈپ، خەلققە تايىنىپ ئۇلارنىڭ ئۇزۇنغا سوزۇلغان تەمىنات لىنىيەسىنى ئۈزۈپ تاشلاپ، دۈشمەننىڭ كۈچى ئاجىزلىغاندىن كېيىن، ئاندىن زەربە بېرىش كېرەك.»

كىلاۋسېۋىزنىڭ تەھلىلى ناھايىتى سىستېمىلىق ئىدى، بۇنى ئاڭلاپ چار پادىشاھ زۇۋان سۈرمىدى.

1812 - يىلى 6 - ئاينىڭ 24 - كۈنى، فىرانسىيە ئۇرۇش ئېلان قىلمايلا نېمان دەرياسىدىن ئۆتتى. ناپولېئون 16 دۆلەتنىڭ 500 نەچچە مىڭ كىشىلىك ئارمىيەسىگە قوماندانلىق قىلىپ، رۇسىيەگە ئومۇميۈزلۈك ھۇجۇم قوزغىدى.

كېيىن ئالىېكساندر رىياسەتچىلىك قىلىپ ئاچقان بىر قېتىملىق ھەربىي ئىشلار يىغىنىدا فائۇرېدىن باشقا ئوفىتسېرلار بىردەك دىرىسسا قورغىنىنى ئىشلىتىشكە قارشى تۇردى. 1 - بىرلەشمە ئارمىيەنىڭ قوماندانى مارشال باركلايىمۇ كىلاۋسېۋىزغا ئوخشاش تەكلىپنى ئوتتۇرىغا قويدى. نەتىجىدە چار پادىشاھ فائۇرې پىلانىنى قويۇپ تۇرۇپ، باركلانى ئۆز پىلانى بويىچە ئىش قىلىشقا يول قويدى.

رۇسىيەنىڭ 1 - كورپۇسىدىكى 118 مىڭ كىشى ئىچكى جايلاردا ئۇرۇش قىلىش ئۈچۈن چېكىندى. فىرانسىيە ئارمىيەسى ئۇزۇن مۇساپىلەرنى بېسىپ، رۇسىيەنىڭ ئىچكى قىسمىغا ئىچكىرىلەپ كىردى.

بۇ چاغدا رۇسىيە ئارمىيەسىنىڭ ئوفىتسېرلىرى ئىقتىدارسىز فائۇرېدىن تېخىمۇ نارازى بولۇشتى. كىلاۋسېۋىز مۇبادا بۇ خىل ھالەت ئۆزگەرتىلمىسە، ئارمىيەگە قوماندانلىق قىلىش جەھەتتە ئاشكارا بۆلۈنۈش كېلىپ چىقىدىغانلىقىنى تونۇپ يېتىپ، ئۆز پىكرىنى فائۇرېغا ئېيتتى ھەمدە ئۇنىڭغا پادىشاھقا باركلانىنى باش قوماندانلىققا تەيىنلەش، شۇ ئارقىلىق ئارمىيەگە بىرتۇتاش قوماندانلىق قىلىش لازىملىقىنى ئىلتىماس قىلىش توغرىسىدا تەكلىپ بەردى.

ئالىېكساندر ئۆز ئارزۇسىغا ئۇيغۇن كېلىدىغان بۇ تەكلىپنى تەستىقلىدى، نەتىجىدە باركلانى باش قوماندانلىققا تەيىنلەندى.

كىلاۋسېۋىز مۇ ئاتلىق ئەسكەرلەر گېنېرالى گىراف پاھلېن بىلەن بىللە ھىماتچى قوشۇن دىۋىزىيەسىدە تەمىنات ئەمەلدارى بولۇپ ئىشلىدى.

7 - ئاينىڭ 25 - ، 26 - ۋە 27 - كۈنلىرى چېكىنىۋاتقان باركلاینىڭ بىرلەشمە ئارمىيەسى ۋىتېبىسكىي (بېلارۇسىيەنىڭ 2 - چوڭ شەھىرى، بۇ شەھەر غەربىي دىۋىنا دەرياسى بويىغا جايلاشقان) غا يېقىن جايدا بىرنەچچە قېتىم جەڭ قىلىپ، فىرانسىيە ئارمىيەسىنى ئېغىر زىيانغا ئۇچراتتى. بۇ بىرلەشمە ئارمىيەنىڭ ھىماتچى قوشۇنىدا ۋەزىپە ئۆتەۋاتقان كىلاۋسېۋىز بۇ بىرنەچچە قېتىملىق ئۇرۇشقا قاتناشتى.

ئوسترونوف كەنتى ئەتراپىدا فىرانسىيە ئارمىيەسى بىلەن رۇسىيە ئارمىيەسىنىڭ ھىماتچى قوشۇنى توقۇنۇشۇپ قالدى، رۇسىيە ئارمىيەسىنىڭ ھىماتچى قوشۇنى كەنتكە يېقىن ئورمانلىقتا قاتتىق مۇداپىئە كۆردى. فىرانسىيە ئارمىيەسىنىڭ قۇدرەتلىك ياردەمچى قوشۇنى كەلگەندىن كېيىنلا، رۇسىيە ئارمىيەسى چېكىندى. كەتسى ئورمانلىقتا يەنە ئۇرۇش بولدى. كىلاۋسېۋىز تۇرۇۋاتقان پاھلېن دىۋىزىيەسى قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتۈپ، فىرانسىيە ئارمىيەسىنى چېكىندۈردى.

كىلاۋسېۋىز رۇسچىنى بىلىمگەچكە، ئۇرۇشتا قىسىمغا بىۋاسىتە، تېز بۇيرۇق چۈشۈرۈشكە ئامالسىز ئىدى. شۇڭا، ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ ئورۇندا تۇرۇشنىڭ ئارتۇقچە ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ، قولىغا قورال ئېلىپ ئالدىنقى سەپكە ئاتلاندى.

7 - ئاينىڭ 28 - كۈنى سەھەردە، فىرانسىيە ئارمىيەسى رۇسىيە ئارمىيەسىگە ھۇجۇم قىلدى، ناپولېئون يەنە بىر قېتىم ئاۋستېرلىتستىكىگە ئوخشاش غەلىبىلىك ئۇرۇش قىلىشنى ئويلايتتى. جەڭ بىر كۈن داۋاملاشتى، فىرانسىيە ئارمىيەسى رۇسىيە ئارمىيەسى پاھلېن دىۋىزىيەسىنىڭ قاتتىق قارشىلىقىغا

ئۇچرىدى، نەتىجىدە ناپولېئون ئەمەلىي كۈچىنى ساقلاپ قېلىپ، ئەتىسى ئەتىگەن سائەت بەشتە رۇسىيە ئارمىيەسىگە قايتا ھۇجۇم قىلىشقا تەييارلىق كۆرۈش ئۈچۈن ھۇجۇمنى توختىتىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى. كىم بىلسۇن، ئەتىسى ئەتىگەندە رۇسىيە ئارمىيەسىنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمىدى. ناپولېئون تۈزگەن تېز ئۇرۇش قىلىپ، تېز غەلبە قىلىش پىلانى بەربات بولدى.

فىرانسىيە ئارمىيەسى پايانسىز كەتكەن رۇسىيە زېمىنىغا ئىچكىرىلەپ كىردى. قىيىنچىلىق بارغانسېرى ئېغىرلاشتى، تەمىنات ئىشلىرى يېتىشىپ ماڭالمىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە كېسەل تارقالدى، قېچىپ كېتىدىغان ئەسكەرلەر كۈندىن - كۈنگە كۆپەيدى. ئوفىتسېر - ئەسكەرلەر ئىستىقبالىدىن تولۇمۇ ئەنسىرەشتى، لېكىن ئۇلاردا رۇسىيە ئارمىيەسىنىڭ كەينىدىن ئىچكىرىلەپ كىرىشتىن باشقا ھېچقانداق تاللاش يوق ئىدى.

ناچار ھاۋا شارائىتىدا، ئۇزۇن ھەم مۈشكۈل سەپەر ئارقىلىق رۇسىيەنىڭ ئىككى كۈرپۇسىدىكى تەخمىنەن 150 مىڭ ئادەم سىمولىنسىكىدا ئۇچراشتى. رۇسىيە ئارمىيەسىدىكى ئەسكەرلەرنىڭ ھەممىسى ئۆز دۆلىتىنىڭ ئادەملىرى بولۇپ، كۆپىنچىسى يانچىلارنىڭ پەرزەنتلىرى ئىدى، ئۇلارنىڭ قەلبى ۋەتەنپەرۋەرلىك قىزغىنلىقى بىلەن تولغان ئىدى، 16 دۆلەت ئەسكەرلىرىدىن تەشكىللەنگەن ناپولېئون ئارمىيەسى بىلەن سېلىشتۇرغاندا، رۇسىيە ئارمىيەسى روھىي جەھەتتە ئۈستۈنلۈككە ئىگە ئىدى. گەرچە ئۇلار چېكىنىۋاتقان بولسىمۇ، ئۆزلىرىنىڭ ۋەتەن ئۈچۈن ئۇرۇش قىلىۋاتقىنىنى بىلگەچكە، روھى تولۇمۇ كۆتۈرەڭگۈ ئىدى.

ناپولېئون رۇسىيە ئارمىيەسىنى يوقىتىش ئۈچۈن دەرھال سىمولىنسىكىغا ھۇجۇم قىلىش قارارىغا كەلدى ھەمدە سىمولىنسىكىنى ئۇدا 13 سائەت زەمبىرەك بىلەن بومباردىمان

قىلدى، شەھەر ئىچى ئوت دېڭىزغا ئايلاندى. كىلاۋسېۋىز بۇ قېتىمقى جەڭگە قاتناشتى. باركلاي ئۆز قىسمىنىڭ مۇتلەق ئۈستۈنلۈككە ئىگە فىرانسىيە ئارمىيەسى تەرىپىدىن يوقىتىۋېتىلدىغانلىقىنى پەملەپ، سىمولىنىسكىنى تاشلاپ داۋاملىق شەرققە چېكىنىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى.

رۇسىيە ئارمىيەسى ئۇرۇش قىلغاچ چېكىنىپ بىرنەچچە ھەپتىنى ئۆتكۈزدى. كىلاۋسېۋىز كۆپلىگەن رۇسىيە ئەسكەرلىرىگە ئوخشاش، كىيىملىرىنى سېلىۋېتىپ خاتىرجەم ئارام ئېلىپ باقمىدى، ئۇ خېتىدە ئۆزىنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالىنى مۇنداق بايان قىلدۇ:

«بىز فىرانسىيە ئارمىيەسى بىلەن كۆپ قېتىم شىددەتلىك ئۇرۇش قىلدۇق، لېكىن تېخى ھەل قىلغۇچ جەڭ قىلىپ باقمىدۇق... توققۇز ھەپتىدىن بېرى مەن كىيىمنى يۇيۇپ باقمىدىم. ھاۋا بەك ئىسسىق، چاڭ - توزان كۆپ، سۇ تېپىپ ئىچىش ئىنتايىن تەس، يەنە كېلىپ دائىم دېگۈدەك ئاچلىق ئازابىنى تارتىمىز... كۈنىمىز مۇشۇنداق جاپالىق بولسىمۇ، مېنىڭ سالامەتلىكىم بىرلىنىدىكىدىن ياخشى، پەقەت رېماتىزىملا مېنى ئازابلاۋاتىدۇ، چىشىم توختىماي ئاغرىپ تۇرىدۇ، چېچىممۇ چۈشۈپ كەتتى... ناۋادا بۇ قېتىمقى ئۇرۇش بىر قېتىملىق ھەل قىلغۇچ جەڭ بولىدىغان بولسا، كېلەر قېتىملىق ھەل قىلغۇچ جەڭدە تېخىمۇ زور رول ئوينايمەن دەيدىغان ئۈمىدىم بار، چۈنكى مەن قىشتىن ئېتىبارەن رۇس تىلى ئۆگىنىشنى باشلىدىم؛ رۇس تىلىنى ئۆگەنگەندىن كېيىن خېلى ئازادلىك ھېس قىلىدىغان بولۇپ قالدىم، مەن شۇنى ئېتىراپ قىلىمەنكى، ھازىر مەن تولىمۇ ئازابلىنىۋاتىمەن.»

ئۇزۇن ئۆتمەي گېنېرال پاھلىپ كېسەل بولۇپ قالغاچقا، دېۋىزىيە تارقىتىۋېتىلدى. كىلاۋسېۋىز ئۇۋاروفنىڭ ئاتلىق ئەسكەرلەر كورپۇسىدا ئىشتاب باشلىقى بولۇشقا ئەۋەتىلدى.

14. بورودىنو ھەل قىلغۇچ جېڭى

باركلاينىڭ يولغا قويغىنى دۈشمەننى ئالداپ ئىچكىرى كىرگۈزۈش تەكتىكىسى بولغاچقا، قوشۇن ئۇرۇش قىلغاچ چېكىندى. رۇسىيەدىكى ئاقسۆڭەكلەر ۋە كۆپلىگەن ئوفىتسېرلار ۋاقىتلىق چېكىنىشنىڭ مۇھىم ئەھمىيىتىنى چۈشەنمەي ئۇنى قاتتىق ئەيىبلىدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە باركلايغا يۈز تۇرانە قارشى چىققىنى باتۇرلۇقتا نام چىقارغان 2 - بىرلەشمە ئارمىيەسىنىڭ قوماندانى باگرادىئان ئىدى. ئۇ ھەتتا باركلاينى بۇيرۇقنى ئىجرا قىلىشنى رەت قىلدى. نەتىجىدە ئالىپكساندر باركلاينىڭ قوماندانلىق ۋەزىپىسىنى ئېلىۋېتىشكە مەجبۇر بولدى، 67 ياشلىق ماركىز كوتوزوف ئۇنىڭ ۋەزىپىسىنى ئۆتتى.

كوتوزوف بىلىملىك، بىرنەچچە دۆلەتنىڭ تىلىنى پىششىق بىلىدىغان ئادەم ئىدى. ئۇ رۇسىيە تۇپرىقىدا ئۇرۇش قىلىش جەريانىدا بىرنەچچە قېتىم ئېغىر يارىلانغان، بىر كۆزى قۇيۇلۇپ كەتكەن. ئۇ باتۇر، تەمكىن، ئاق كۆڭۈل، تۈز ئادەم بولۇپ، خۇشامەتچىلىكنى ياقتۇرمايتتى، شۇڭا چار پادىشاھ ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكىلەر ئۇنىڭغا ئۆچ ئىدى. چار پادىشاھ: «خەلق ئۇنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشىنى ئۈمىد قىلغاچقا، مەن ئۇنى ۋەزىپىگە تەيىنلىدىم. بۇنىڭدا مېنىڭ شەخسىي مۇددىئايىم يوق» دېگەندى. كىلاۋسېۋىز بىر خەۋەردە مۇنداق دەپ يازىدۇ: «قوشۇندىكىلەر باش قومانداننى ئالماشتۇرۇش ئىشىدىن بەك خۇشال بولۇشتى،

لېكىن كوتوزوفنىڭ رۇسىيە ئارمىيەسى ئىچىدىكى ئابىرۇيى يۇقىرى ئەمەس ئىدى. بىراق، بىر نۇقتىغا نىسبەتەن كۆپچىلىكنىڭ قارشى بىردەك ئىدى، ئۇ بولسىمۇ ئۇلار رۇسىيەلىك ھامان چەت ئەللىكتىن كۈچلۈك دەپ ھېسابلايدۇ. ئەمەلىيەتتە باركلاي چەت ئەللىك ئەمەس، ئۇنىڭ دادىسى لېفلىندا^① تۇغۇلغان ھەمدە شۇ يەردە دىن تارقاتقۇچى بولغان، باركلاي بالىلىق چاغلىرىدىن تارتىپلا رۇسىيە ئارمىيەسىدە ھەربىي خىزمەت ئۆتگەن. ئۇنىڭدا فامىلىسىدىن باشقا چەت ئەللىككە خاس ھېچنەرسە يوق. دەرۋەقە ئۇنىڭ تەلەپپۇزىدا بىر ئاز پەرق بار، ئۇنىڭ رۇسچە تەلەپپۇزى توغرا بولمىغاچقا، ئۇ دائىم رۇسچە سۆزلىمەي نېمىسچە سۆزلەيدۇ. مۇشۇنىڭغا ئاساسەن بەزىلەر ئۇنى چەت ئەللىك دەپ تونۇيدۇ.»

كوتوزوف باش قوماندان بولغاندىن كېيىن، ئۇ باركلاينى يەنە 1 - بىرلەشمە ئارمىيەنىڭ قوماندانلىقىغا تەيىنلىدى. ئەمەلىيەتتەمۇ كوتوزوف بىلەن باركلاينىڭ ئىستراتېگىيەلىك قاراشلىرى ئوخشاش ئىدى. ئۇنىڭ جىيەنى ئۇنىڭدىن:

— تاغا، سىز ناپولېئوننى يېڭەلمەيسىز؟ — دەپ سورىغاندا، ئۇ:

— يېڭەلمەيسىز؟ ياق، مەن ئۇنى يەڭمەكچى ئەمەسمەن، لېكىن مەن ئەقىل ئىشلىتىپ ئۇنىڭ ئۈستىدىن غالىب كەلمەكچىمەن! — دەپ جاۋاب بەردى. بىراق ئۇ ئۇرۇش قىلمايلا پۈتۈن مەملىكەت خەلقى قىزغىن سۆيىدىغان موسكۋانى فىرانسىيەلىكلەرگە بېرىشكە قەتئىي بولمايدىغانلىقىنى بىلەتتى. ئەينى چاغدا پۈتۈن ئارمىيەدىكى يۇقىرىدىن تۆۋەنگىچە ھەممەيلەن دۈشمەن بىلەن بىر مەيدان يېڭىش - يېڭىلىشنى

① بۇ جاي رېگا قولتۇقىغا جايلاشقان بولۇپ، ئېستونىيە بىلەن لاتۋىيەگە تەۋە.

بەلگىلەيدىغان ئۇرۇش قىلىش ئىرادىسىگە كەلگەندى، شۇڭا كوتوزوف موسكۋانىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا ئۇرۇش قىلىش قارارىغا كەلدى.

1812 - يىلى 9 - ئاينىڭ 7 - كۈنى، فىرانسىيە ئارمىيەسى بورودىنو كەنتىگە يېقىن جايدا كەڭ كۆلەملىك ھەل قىلغۇچ جەڭ قىلدى. كىلاۋسېۋىز بۇ قېتىمقى جەڭگە قاتناشتى. ئۇ كېيىن مۇنداق دەپ يازدى: «كوتوزوف بۇ قېتىمقى جەڭدە غەلىبە قىلالمايدىغانلىقىنى بۇرۇنلا قىياس قىلغانىدى، ئۇ ئوردىنىڭ، ئارمىيەنىڭ، شۇنىڭدەك مەملىكەت بويىچە ئېقىپ يۈرگەن سۆز - چۆچەكلەرنىڭ بېسىمى بولمىغان بولسا، بورودىنو جېڭىنى قىلمىغان بولاتتى. ئۇ بۇ قېتىمقى ھەل قىلغۇچ جەڭنى بىر قېتىملىق بەختسىز ۋەقە دەپ قارىدى، ئۇ رۇسىيەلىكلەرنى چۈشىنىدۇ، ئۇلارغا قانداق مۇئامىلە قىلىشنى بىلىدۇ.»

ئەينى چاغدا ناپولېئون ئۇرۇشقا قاتناشتۇرغان ئەسكەر 130 مىڭ، زەمبىرەك 587 ئىدى. روسىيە ئارمىيەسىنىڭ ئىككى بىرلەشمە ئارمىيەسىنىڭ ئەسكىرى 112 مىڭ ئىدى. بۇنىڭدىن باشقا يەنە موسكۋا مىللىي ئارمىيەسىدە 10 مىڭ ئادەم بار ئىدى. كازاك ئاتلىق ئەسكىرى 7000 ئىدى. ئاشۇ كۈنى ئەتىگەندە ناپولېئون بورودىنوغا ھۇجۇم قىلىپ، ھەل قىلغۇچ جەڭنىڭ مۇقەددىمىسىنى باشلىدى. ئۇرۇش ئىنتايىن كەسكىن بولدى، فىرانسىيە ئارمىيەسىنىڭ نېي، داۋۇ ۋە ميۇرالار قوماندانلىق قىلغان قىسمى داۋاملىق رۇسىيە ئارمىيەسىنىڭ بازىلىرىغا زەربە بەردى، پەقەت ميۇرالا ئۈچ ئاتلىق كورپۇس قاتناشتۇردى. رۇسىيە ئارمىيەسى ئۈستۈنلۈككە ئىگە دۈشمەن ئارمىيەسىنىڭ زەربىسىدە چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى. لېكىن، ئۇلار كۈنلەرنىڭ بىرىدە ياردەمگە ئېرىشسە، دەرھال قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتۈپ بازىنى قايتۇرۇۋالاتتى. سول قاناتتىكى تار كىچىك رايوندا

فىرانسىيە ئارمىيەسىنىڭ 400 زەمبىرىكى، رۇسىيە ئارمىيەسىنىڭ 300 زەمبىرىكى بىر - بىرىگە بەتلەكلىك تۇراتتى. ئۇرۇش مەيدانى جەسەت بىلەن تولغان بولۇپ، ھەر ئىككى تەرەپ ئېغىر زىيان تارتتى.

رۇسىيە ئارمىيەسى ئېغىر - بېسىقلىق بىلەن مەزمۇت تۇراتتى، پىيادە ئەسكەرلەر سېپى توپ ئوتى ئىچىدە پولات ئىستىھكامدەك قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى. رايۇنلارنىڭ توپچى ئەسكەرلەر بازىسى فىرانسىيە ئارمىيەسى تەرىپىدىن ئىشغال قىلىنغاندا، بازىنى ساقلاۋاتقان نۇرغۇن ئوفىتسېر - ئەسكەرلەر ھاياتىدىن ئايرىلغانىدى. ھايات قالغانلار تەسلىم بولماي تاكى قۇربان بولغۇچە ئۇرۇش قىلدى.

ناپولېئون ئۆزىگە ئېغىر تەھدىت سېلىۋاتقان رايۇنلارنىڭ توپچى ئەسكەرلەر بازىسىغا كۈچلۈك ھۇجۇم قىلىش بۇيرۇقى چۈشۈرگەندە، كوتوزوف دەرھال جەڭ مەيدانىنىڭ ئوڭ قانىتىغا ئورۇنلاشتى، كىلاۋسېۋىز تۇرۇشلۇق گېنېرال ئۇۋاروف قوماندانلىقىدىكى 1 - ئاتلىق ئەسكەرلەر كورپۇس ۋە گېنېرال پولاتوف قوماندانلىقىدىكى كازاك ئاتلىق ئەسكەرلەر كورپۇسى ئۇرۇشقا قاتناشتى.

كىلاۋسېۋىز ئاشۇ قېتىمقى ئۇرۇش مەنزىرىسىنى، يەنى پەقەت سانسىزلىغان ئاتلارنىڭ تار كەتكەن بەلباغدا گۈلدۈرمامىلىق يامغۇردەك دۈپۈرلىشىپ ئۇرۇش مەيدانىنى بىر ئالغان كۆرۈنۈشىنى مەڭگۈ ئۇنتۇمايدۇ. بۇ قېتىمقى شىددەتلىك جەڭدىن كېيىن ئۇزۇن ئۆتمەي، فىرانسىيەنىڭ ئاتلىق ئەسكەرلىرى رۇسىيە ئارمىيەسىنىڭ ھۇجۇمىنى توسىيالماي قېچىشقا باشلىدى. لېكىن، فىرانسىيە ئارمىيەسىنىڭ پىيادە ئەسكەرلىرى ۋە توپچى ئەسكەرلىرىنىڭ كۈچلۈك ئوت كۈچى رۇسىيە ئارمىيەسىنىڭ

ئاتلىق ئەسكەرلىرىنى ئېغىر زىيانغا ئۇچراتتى. كازاك ئاتلىق ئەسكەرلىرى چېكىندۈرۈلدى، ئۇۋاروفمۇ چېكىنىش بۇيرۇقى تاپشۇرۇۋالدى.

فىرانسىيە ئارمىيەسى رۇسىيە ئارمىيەسىنىڭ مەركىزىي قىسمىغا ئۈزۈكسىز يېڭى ھۇجۇم باشلىدى، لېكىن رۇسىيە ئارمىيەسى چېكىنمەي، توپچى ئەسكەرلەر ئۈزۈكسىز زەربە بەردى، پىيادە ئەسكەرلەر سېپى ئورنىدا مۇستەھكەم تۇردى.

فىرانسىيە ئارمىيەسى پىيادە ئەسكەرلىرىنىڭ ئاساسىي كۈچى بىرنەچچە قېتىم يېڭىدىن ھۇجۇم قوزغىدى. يېقىن ئارىلىقتىكى قورقۇنچلۇق جەڭ بىردەم ئەۋجىگە چىقىپ، بىردەم پەسىيىپ تۇردى. جەڭ مەيدانىدا جەڭنىڭ تەرەققىيات ئەھۋالىنى كۆزىتىۋاتقان ناپولېئون بىر ئىزدە تۇرالماي قالدى، ھۇجۇم نەتىجىلىك بولمىغاچقا، ئۇ تولىمۇ تاقەتسىزلىك ئىچىدە قالغانىدى.

كەچكى شەپەق غايىب بولاي دېگەندە، ناپولېئون ئۇرۇشنى توختىتىپ، ئەسكەرلەرنى يىغىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى. بۇ چاغدا رۇسىيە ئارمىيەسىنىڭ ئوق - دورىلىرى تۈگىگەنىدى. زاپاس قوشۇنمۇ ئىشقا سېلىنىپ بولغانىدى. ئۇلارمۇ جەڭ مەيدانىدىن ئايرىلىپ، موسكۋا تەرەپكە چېكىنمەكتە ئىدى.

ناپولېئون ئۆمرىدە بېشىدىن كەچۈرگەن بۇ قېتىمقى ئەڭ ئېچىنىشلىق جەڭدە، ئۇنىڭ 50 نەچچە مىڭ ئوفىتسېر - ئەسكىرى ئۆلدى، نۇرغۇن مۇنەۋۋەر گېنېرال قۇربان بولدى. ئارمىيەنىڭ روھىي كەيپىياتى بارغانسېرى تۆۋەنلەپ كەتتى، ئۇلار ۋەھىمە ئىچىدە قالدى، قىسىم داۋاملىق موسكۋاغا قاراپ ئىلگىرىلىدى.

بۇ قېتىمقى ھەل قىلغۇچ جەڭدە رۇسىيەنىڭ 58 مىڭ ئادىمى ئۆلگەن، جەڭدىن كېيىن داۋاملىق شەرققە چېكىنگەن

بولسىمۇ، لېكىن رۇسىيەدىكى ئارمىيە ۋە خەلق ئۆزلىرىنى
يېڭىلدۇق دەپ قارىماي، جەڭدە غەلبە قازاندۇق دېيىشتى. بۇ
ئەينى چاغدا ھەقىقەتەن چۈشىنىش قىيىن بولغان مەسىلە ئىدى،
بىراق كېيىنكى نۇرغۇن پاكىتلار بورودىنو ھەل قىلغۇچ جېڭىدە
ھەقىقەتەن رۇسىيەنىڭ غەلبە قىلغانلىقىنى ئىسپاتلىدى.

15. ناپولېئونغا قوغلاپ زەربە بېرىش

رۇسىيە ئارمىيەسى داۋاملىق چېكىندى. تۆت كۈندىن كېيىن كىلاۋسېۋىز قىسىم بىلەن بىللە موسكۋادىن ئۆتتى. بالايىئاپەتتىن قورقۇپ قېچىۋاتقانلار موسكۋانىڭ شەرق تەرىپىدىكى دەرۋازىلاردىن سىرتقا قاراپ ئاقماقتا ئىدى. ئۇلار ئانچە - مۇنچە نەرسە - كېرەك كۆتۈرۈۋالغانىدى. ھارۋىلىقلارمۇ، پىيادىلەرمۇ بار بولۇپ، ئۇزۇنغا سوزۇلغان ئادەم ئېقىمىنىڭ بېشىنى كۆرگىلى بولمايتتى.

بىرنەچچە كۈن بۇرۇنقى جەڭ مەيدانىدىن ئېلىپ كېلىنگەن نۇرغۇنلىغان يارىدارلار كوچىلاردا ياتاتتى، شۇ تاپتا ئۇلارنى ئېلىپ مېڭىشقا ئامال يوق ئىدى. كىلاۋسېۋىز بۇ ئېچىنىشلىق مەنزىرىنى كۆرۈپ ئىنتايىن ئازابلاندى.

چۈشتىن كېيىن رۇسىيە ئارمىيەسىنىڭ ھىماتچى قىسمى بۇ قۇرۇق شەھەردىن ئايرىلغاندا، فىرانسىيە ئارمىيەسىنىڭ ئالدىن يۈرەر قىسمى ئېھتىيات بىلەن شەھەرنىڭ غەربىدىن شەھەرگە كىردى. كەچقۇرۇن ناپولېئونمۇ قىسمىنىڭ كەينىدىن كېچە - كۈندۈز تەشنا بولغان موسكۋاغا كەلدى.

شۇ كۈنى كېچىدە تاجاۋۇزچى ئارمىيەنىڭ ئوفىتسېر - ئەسكەرلىرى ھېچبىر تەپ تارتماستىنلا بۇلاڭچىلىقنى باشلىۋەتتى. بۇ چاغدا موسكۋا شەھىرىدە لاۋۇلداپ ئوت كۆيۈۋاتاتتى، بوران ئوتنى ھەممە يەرگە تۇتاشتۇرۇۋەتكەنىدى،

كۆپلىگەن ياغاچ قۇرۇلمىلىق ئۆيلەر كۆيۈپ كۈلگە ئايلاندى. ئىسسىق ئېقىم ئادەمگە گۈپۈلدەپ ئۇرۇلاتتى، كېچە بىلەن كۈندۈزنى پەرق ئەتكىلى بولمايتتى. ئۇلۇغ ئوت بىرنەچچە كۈنگىچە كۆيدى. تاشتىن سېلىنغان كىرىمىل سارىيىدىن باشقا ئىمارەتلەرنىڭ ھەممىسى كۈلگە ئايلانغانىدى.

بۇ چاغدا، رۇسىيە ئارمىيەسىنىڭ ھىماتىچى قىسمى چېكىنىپ رىيانزانغا كەلدى، كىلاۋسېۋىز مۇشۇ يەردە تۇرۇپ موسكۋادىكى ئاسمان پەلەك كۆيۈۋاتقان ئۇلۇغ ئوتنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆردى. ئۇ خوتۇنىغا يازغان خېتىدە مۇنداق دەيدۇ: «موسكۋادىن چېكىنىپ چىققان ئاخشىمى شەھەرنىڭ ھەممە يېرىدە ئوت كۆيۈۋاتقانلىقىنى كۆردۈم. بىز كۈندۈزدە شەھەر ئىچىدىكى كوچىلاردىن ئۆتۈۋاتقاندا كوچىنىڭ يارىدارلار بىلەن تولۇپ كەتكەنلىكىنى كۆردۈق، 26 مىڭدىن كۆپرەك يارىدارنىڭ كۆپىنچىسى ئوتتا كۆيۈپ ئۆلگەن بولۇشى مۇمكىن، بۇلارنى ئويلىسام بەكمۇ قورققۇم كېلىدۇ.»

ئارمىيە موسكۋادىن ئايرىلىپ ئىككى - ئۈچ كۈندىن كېيىن گېنېرال مىلورادوۋىچ مەزكۇر كورپۇسنىڭ ھىماتىچى قىسمىدىن يۆتكىلىپ كەتتى، شۇنىڭ بىلەن كىلاۋسېۋىز مۇ قوماندانلىق ئىشتابىغا قايتىپ بىرەر ئىشقا قويۇشنى كۈتۈپ تۇردى.

ئۇ قوماندانلىق ئىشتابىغا بېرىپ تىزىمغا ئالدۇرغاندا گېنېرال بېنىكس ئۇنىڭغا چار پادىشاھنىڭ بىرنەچچە ھەپتە ئىلگىرى ئۇنى رېگا قورغىنىنىڭ مەسلىھەتچىلىكىگە تەيىنلاش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈرگەنلىكىنى دەپ بەردى. بۇ ۋەزىپىنى ئىلگىرى ئۇنىڭ سىرداش دوستى پودپولكوۋنىڭ تىدىمان ئۆتىگەندى، ئۇلار ئىككىسى ئوفىتسېرلار مەكتىپىنى ئەلا نەتىجە بىلەن پۈتكۈزگەنىدى. تىدىمان بىر قېتىملىق ھۇجۇمدا

يېنىك ئاتلىق ئەسكەرلەرنىڭ تاپانچىسىنىڭ ئوقى كۆكرىكىگە تېگىپ قۇربان بولغانىدى.

9 - ئاينىڭ ئاخىرىدا كىلاۋسېۋىز قوماندانلىق ئىشتابىدىن پېتېربۇرگقا ماڭدى. لېكىن، ئۇ ئەمدىلا سېرىپۇخوفقا كېلىشى بىلەن خەلق ئەسكەرلىرى ئۇنى جاسۇسمىكىن دەپ توسۇۋالدى. ئۇ پاسپورت، تونۇشتۇرۇش خېتى، ۋەزىپىگە يۆتكەش بۇيرۇقى قاتارلىقلارنى كۆرسەتسىمۇ خەلق ئەسكەرلىرى ئۇنىڭغا ئىشەنمىدى. ئۇلار بىر گېرمانىيەلىكنىڭ بىرلا پولشالىق مالاينى ئېلىپ يولغا چىقىشى تولىمۇ گۇمانلىق، پاسپورتىنى ياسىۋالغانمۇ، ئۇنى كىم بىلسۇن؟ دەپ ئويلاشتى. كېيىن رۇسىيەلىك بىر ئالاقىچى ئەمەلدار ئۇنى پېتېربۇرگقا ئاپىرىپ قويدى.

ناپولېئون خۇددى گۈندىپايدەك قۇرۇق شەھەر موسكۋانى بەش ھەپتە ساقلاپ ياتتى. قىش كېلەي دەپ قالدى. رۇسىيەلىكلەر ئۇ ئوتتۇرىغا قويغان سۈلھى تۈزۈش ياكى ئۇرۇش توختىتىش تەكلىپىگە پىسەنتمۇ قىلمىدى. ئاخىرىدا ئۇ نائىلاج چېكىنىش قارارىغا كەلدى.

رۇسىيەلىكلەرنىڭ ئىنتىقام ئالىدىغان ۋاقتى يېتىپ كەلدى، ئۇلار پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇپ قوغلاپ زەربە بەردى، بۇ چاغدا مۇنتىزىم ئارمىيەدىن باشقا، تېخىمۇ كۆپ دېھقانلار فىرانسىيەگە قارشى كۈرەشكە ئاتلاندى. قەھرىتان سوغۇق چۈشۈپ شۇنرغان چىقىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە تەمىناتمۇ ئۈزۈلۈپ قالدى، نەتىجىدە ناپولېئوننىڭ ئارمىيەسى قەھرىتان سوغۇق ۋە ئاچلىق ئازابىدىن ھالىدىن كەتتى، ئۇلار ماڭغان يولنىڭ ئىككى تەرىپىگە قورال - ياراغ، ئادەملەرنىڭ جەستى ۋە ھايۋانلارنىڭ تاپلىرى دۆۋىلىنىپ كەتتى.

كىلاۋسېۋىز پېتېربۇرگقا يېتىپ بارغاندا، ماركىز فون لۇچس

گېنېرال فون ئېسسىپنىڭ رېگا قورغىنىنىڭ قوماندانلىق ۋەزىپىسىنى ئۆتكۈزۈۋالغانىدى. كىلاۋسېۋىز ئىچىدە: غەلىتە سىجەزلىك بۇ ئەبلەخنىڭ يېنىغا خىزمەت قىلىشقا ئەۋەتىلدىم، تولىمۇ بىزار قىلىدىغان بولدى - دە، دېگەنلەرنى ئويلىدى. ئەمما، فىرانسىيە ئارمىيەسى چېكىنىپ كەتكەچكە، رېگا ئۇرۇش مەيدانىنىڭ سىرتىدا قالغانىدى. شۇڭا، ئۇ ۋىتگېنشتېيننىڭ قىسمىغا بېرىپ خىزمەت قىلىشنى تەلەپ قىلدى. چار پادىشاھ ئۇنىڭ تەلىپىنى تەستىقلىدى.

شۇنداق قىلىپ ناپولېئوننىڭ چوڭ ئارمىيەسى چېكىنىپ بېرىپ دەرياسى بويىغا كەلگەندە، كىلاۋسېۋىز يەنە ئالدىنقى سەپكە قايتىپ كەلدى. مارشال ۋىتگېنشتېين بۇيرۇققا بىنائەن شىمالدىن جەنۇبقا قاراپ يۈرۈش قىلىپ، دېڭىز ئارمىيەسى گېنېرالى چېچاگوفقا ماسلىشىپ، ناپولېئونغا قىستاپ زەربە بەردى. باش قوماندان كوتوزوف ئاساسلىق قىسمىنى باشلاپ ناپولېئوننى كەينىدىن قوغلىدى.

مەغلۇپ بولغان ناپولېئون قىيىن ئەھۋالدىمۇ يەنە ئىستراتېگىيە جەھەتتىكى ئاجايىپ تالانتىنى نامايان قىلدى. ئۇ مارشال ئوۋدېنوتنى ئۇكولودا سازلىقىغا بېرىپ، يالغاندىن كۆۋرۈك سېلىپ چېچاگوفنى ئالداپ ئۆتكۈزۈشكە ئەۋەتتى. ئەسلىدە ناپولېئوننى ئەسىر ئېلىش ناھايىتى مۇقىملىشىپ قالغانىدى. ئۇ ئۆزى باشچىلىق قىلىۋاتقان قالدۇق قىسمىنى باشلاپ، چېچاگوف تاشلىۋەتكەن سىشىدېنكا سارلىقى ئارقىلىق مېڭىپ، دەرياغا كۆۋرۈك سېلىپ ئۆتۈپ كەتتى.

ھەممە ئىش كوتوزوف ئويلانغاندەك بولۇپ چىقتى. چار پادىشاھمۇ كوتوزوفقا:

— سەن رۇسىيەنىلا ئەمەس، پۈتكۈل ياۋروپانى قۇتقۇزۇپ

قالدىڭ، — دېدى.

بىراق، ناپولىئوننىڭ رۇسىيەدىن قوغلاپ چىقىرىلىشى ناپولىئونغا قارشى ئۇرۇشنىڭ ئاياغلاشقانلىقىدىن دېرەك بەرمەيتتى. ناپولىئون رۇسىيەدە ئېغىر زەربىگە ئۇچرىغان بىلەن، ياۋروپانىڭ باشقا جايلىرىدا تۇرغۇزغان خېلى كۆپ قوشۇن بار ئىدى.

كىلاۋسېۋىز بۇ قېتىمقى ئۇرۇشنىڭ قاتناشقۇچىسى سۈپىتىدە، سىمولىنىسكىي ۋە موسكۋانى تاشلىۋېتىشتىن، موسكۋا شەھىرىدە كۆيگەن ئۇلۇغ ئوتتىن قەلبى قاتتىق ئۆچمەنلىككە تولغان مىللەتنىڭ تەنتەنىلىك تاللىشىنى كۆردى، ئۇ ۋەزىپىسىنىڭ بىرقانچە قېتىم ئۆزگىرىشى نەتىجىسىدە ئوخشاش بولمىغان تەرەپلەردىن بۇ قېتىمقى ئۇلۇغ، تارىخىي ئەھمىيەتكە ئىگە ئۇرۇشنى بېشىدىن كەچۈردى. ئۇ بۇ جەرياندا يالغۇز ئومۇمىي ئىستراتېگىيەلىك تەدبىرلەرنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالىنى ۋە ئۇرۇش جەريانىدىكى كونكرېت قوماندانلىقنى كۆزىتىپلا قالماستىن، بەلكى ئۇرۇشقا قاتناشقان ھەرقايسى تەرەپلەرنىڭ مەيدانىنى چۈشەندى. بۇ تەجرىبىلەر ئۇنىڭ ھەربىي ئىشلارغا دائىر ئىدىيەسىنىڭ شەكىللىنىشىدە مۇھىم رول ئوينىدى. بۇ مەنىدىن ئېيتقاندا، 1812 - يىلى ئۇ ئەڭ كۆپ نەتىجىگە ئېرىشكەن بىر يىل بولدى.

16. «تاۋروگېن كېلىشىمى» تۈزۈش ئىشنى ئىلگىرى سۈرۈش

ناپولېئون مەغلۇپ بولدى، كەڭ كۆلەمدە ھېسابات قىلىدىغان ۋاقىت يېتىپ كەلدى. گېرمانىيەدىكى ۋەتەنپەرۋەرلەر بىزنىڭ رۇسىيەدىن كۈتكەن ئۈمىدىمىز ئەمەلگە ئاشتى، چېگراغا يېقىنلاپ كەلگەن رۇسىيە ئارمىيەسى بىلەن ھەمكارلىشىپ ئۇرۇش قىلىپ، دۆلىتىمىزنى ئازاد قىلىشنىڭ پۇرسىتى يېتىپ كەلدى، دەپ قاراشتى.

ناپولېئوننىڭ مەغلۇپ بولغانلىق خەۋىرى پىرۇسسىيە ئارمىيەسى تۇرۇشلۇق جاي مېتايغىمۇ يېتىپ كەلدى. گېنېرال يورك قوماندانلىق قىلىۋاتقان پىرۇسسىيەنىڭ بۇ ياردەمچى قىسمى فرانسىيە مارشالى ماك دونالدنىڭ قوماندانلىقىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. گېنېرال يورك مۇنداق دەيدۇ: «چۈنكى، مەن پادىشاھنىڭ ئىرادىسى مۇقەددەستۇر، ئۇنىڭغا شەرتسىز بويسۇنۇش كېرەك دەپ قارىغانلىقىم ئۈچۈنلا، ئۆز ھېسسىياتىمغا خىلاپ ھالدا جەڭگاھقا بېرىپ ئۇرۇشقا قاتنىشىشقا مەجبۇر بولدۇم. شۇڭا، بۇ كورپۇس ئومۇمەن ئۇرۇشتىن ساقلىنىپ قالدى.»

بۇ چاغدا پىرۇسسىيە قوشۇنى دەل لىتۋادىن تىلزىتقا چېكىنىۋاتاتتى. 20 مىڭ كىشىلىك بۇ قىسىم ناپولېئون ئارمىيەسىنىڭ تېخىچە ئۇرۇش قىلىش ئىقتىدارىنى ساقلاپ قالغان بىردىنبىر قىسمى بولغاچقا، ئۇ پىرۇسسىيە

ئارمىيەسىنىڭ ھىمايىسىدە فىرانسىيە ئارمىيەسىنىڭ قالدۇق قىسىملىرىنى چېكىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدى.

پىرۇسىيە ئارمىيەسى بىلەن فىرانسىيە ئارمىيەسى تەخمىنەن ئىككى كۈنلۈك ئارىلىق قالدۇرۇپ ماڭغاچقا، كىلاۋسېۋىز تۇرۇشلۇق قىسمىنى گېنېرال مايور دىبىچ 1500 ئەسكەرنى ۋە باشقا بىرنەچچە قوشۇننى باشلاپ كېلىپ، مېمېل دەرياسى^① بويىدا ئۇلارغا يېتىشىۋېلىپ، كەينىدىن مېڭىۋاتقان پىرۇسىيە ئارمىيەسىنىڭ ئارقا يولىنى ئۈزۈپ تاشلىدى. رۇسىيە ئارمىيەسى ئوفىتسېرى پىرۇسىيە ئارمىيەسىنى دۈشمەن دەپ قارىماي، ئۇلار بىلەن سۆھبەتلىشىش، ياخشىسى ئۇلار بىلەن دوستلۇق كېلىشىمى ئىمزالاش توغرىسىدا يوليورۇق تاپشۇرۇۋالدى.

ئەمەلىيەتتە، يورك بۇ چاغدا ئەسكىرىي كۈچى ئاجىز ھەم ئاز بولغان رۇسىيە ئارمىيەسىنىڭ مۇھاسىرىسىنى تامامەن بۆسۈپ چىقىپ كېتەلەيتتى، لېكىن ئۇ ئۆز ئارمىيەسى بىلەن فىرانسىيە ئارمىيەسىنىڭ چېكىنىشىنى ھىمايە قىلىشنى خالىمىدى. رۇسىيە ئارمىيەسى ئۈچ ئاي ئىلگىرى يوركنىڭ قوشۇنى بىلەن ئۇچراشقاندا، ئۆز ئىچىدىن ئۆزىگە قارشى چىقماسلىق توغرىسىدا نەسىھەت قىلغانىدى. لېكىن، بۇنىڭدىن نەتىجە چىقمىغانىدى، مانا ئەمدى يورك رۇسىيە ئارمىيەسى بىلەن داۋاملىق سۆھبەتلىشىشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

تۇنجى قېتىملىق سۆھبەت 1812 - يىلى 12 - ئاينىڭ 25 - كۈنى كەچتە ئۆتكۈزۈلدى. يورك ۋە كىلاۋسېۋىزنىڭ ھەمراھلىقىدىكى دىبىچ ئىككى ئارمىيەنىڭ ئالدىنقى قاراۋۇل سېپى ئارىلىقىدا ئۇچراشتى. دىبىچ يوركقا بىتەرەپلىك شەرتنامىسى تۈزۈش تەكلىپىنى بەردى، شۇنىڭ بىلەن بىللە بۇ

① لىتۋا تەۋەسىدە.

ئىشنىڭ مۇھىم ئەھمىيىتىنى شەرھلىدى.

يۈرك ئەزەلدىن پادىشاھنىڭ سادىق ئىتائەتچىسى ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆز مەيلىچە ئىش كۆرۈشتىن قورقتى، شۇڭا ئۇ ئىككىلىنىپ بىر قارارغا كېلەلمىدى. ئەمما، ئىككى تەرەپ داۋاملىق سۆھبەتلىشىشكە قوشۇلدى. دىبىچ يۈركنىڭ ئىلتىماسىغا ئاساسەن كىلاۋسېۋىز بىلەن يۈركنى سۆھبەتكە ئەۋەتىشنى بېكىتتى.

ئەتىسى ئەتىگەندە دىبىچ بىلەن يۈرك يەنە بىر قېتىم سۆھبەتلەشتى.

12 - ئاينىڭ 28 - كۈنى يۈرك ئۆز قىسمىنى باشلاپ تورگېنغا يېقىن باردى. كىلاۋسېۋىز يەنە ئۇنى يوقلاپ باردى، تاكى كېچىگىچە سوزۇلغان سۆھبەتتە، ئۇ يۈركنى رۇسىيە ئارمىيەسى بىلەن ھەمكارلىشىش قارارىغا كېلىشكە ئۈندىدى.

يۈرك ئارمىيەنىڭ كونا تۈزۈلمىسى ئاستىدا يېتىشىپ چىققان ئوفىتسېر بولۇپ، پادىشاھقا ۋە ۋەزىپىسىگە قاتتىق سادىق بولۇش ئىدىيەسىگە ئىگە ئىدى، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇ يەنە ۋەتەنپەرۋەرلىك روھى ئىنتايىن كۈچلۈك ئادەم بولۇپ، فىرانسىيەلىكلەرگە ناھايىتى ئۆچ، ئۇ ئاشۇ پادىشاھقا يالاقچىلىق قىلىدىغان ھىيلىگەر، خۇشامەتچى ۋەزىرلەرگە ھەرگىز ئوخشىمايدۇ. ھازىر ئۇنى ۋەزىيەت ياكى داۋاملىق ئۆز دۆلەت خەلقىنى ئېزىۋاتقان دۈشمەنلەر ئۈچۈن جېنىنى سېلىپ بېرىش ياكى پادىشاھنىڭ بۇيرۇقىغا خىلاپلىق قىلىش توغرىسىدا ھۆكۈم چىقىرىشقا قىستاۋاتاتتى.

12 - ئاينىڭ 29 - كۈنى، يۈرك پۈتۈن ئارمىيەنىڭ ئارام ئېلىشى توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى. ئەتىگەندە ئۇ بېرىلگەن يوليورۇق سوراقتا ئەۋەتكەن ئادىۋاتنى قايتىپ كەلدى. فىرىدىرخ ۋىللىئام رۇسىيە ئارمىيەسىنىڭ تەكلىپىنى رەت قىلغانىدى. ئۇ

خېتىدە مۇنداق دەپ يازغانىدى: «مەن فرانسىيە پادىشاھى بىلەن پايدا - زىياننى تەڭ كۆرىمەن، مەڭگۈ يېقىن ئۆتمەن.»

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۇ مارشال ماك دونالدنىڭ ئۇنىڭ قىسمىنى باشلاپ دەرھال تىلزىتقا بېرىپ قىسمىغا قوشۇلۇپ، ئۆزىگە يېقىن مېڭىشى كېرەكلىكى توغرىسىدىكى بۇيرۇقنى تاپشۇرۇۋالدى. ئۇ بۇ بۇيرۇقنى ئىجرا قىلىشنى رەت قىلسا ھېچقانداق سەۋەب كۆرسىتەلمەيتتى. قەتئىي نىيەتكە كېلىدىغان ۋاقىت يېتىپ كەلدى.

12 - ئاينىڭ 29 - كۈنى چۈشتە، كىلاۋسېۋىز يەنە بىر قېتىم يورك بىلەن سۆھبەتلىشىشكە باردى. ئۇ گۇگۇم چۈشكەندە تورگېنغا يېتىپ باردى. يورك ئىنتايىن تىت - تىت بولغاندەك كۆرۈنەتتى. كىلاۋسېۋىز ھالقىلىق پەيتنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى پەملىدى. نۆۋەتتىكى مۇھىم ئىش يوركنىڭ رۇسىيەلىكلەر بىلەن كېلىشىم تۈزۈشنى خالايدىغان ياكى خالمايدىغانلىقىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈش ئىدى. مۇبادا شۇ تاپتا يورك قەتئىي نىيەتكە كېلىشكە ئۈندەلمىسە، كېيىن ئۇ قەتئىي نىيەتكە كېلىپ بولغۇچە ۋاقىت ئۆتۈپ كېتەتتى. لېكىن، ئۇ كېلىشىمگە قول قويسىلا، بۇ كېلىشىم ئوق - دورا ئامبىرىغا ئوت تۇتاشتۇرىدىغان پىلىككە ئايلىناتتى. بۇنىڭ بىلەن ئىشتاب سەپەرۋەرلىككە كېلەتتى، پۈتكۈل ياۋروپا قوزغىلىپ رۇسىيە ئارمىيەسى بىلەن بىرلىكتە ئازادلىقنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن كۈرەشكە ئاتلىناتتى. پودپولكوۋنىڭ فون كىلاۋسېۋىزنىڭ ئورۇندىماقچى بولغىنى مانا مۇشۇنداق مۇھىم تارىخىي ئەھمىيەتكە ئىگە ۋەزىپە ئىدى.

كىلاۋسېۋىز كېيىن ئۆزىنىڭ «1812 - يىلىدىكى رۇسىيەدىكى ئۇرۇش ۋەزىيىتى» دېگەن كىتابىدا ئاشۇ قېتىمقى سۆھبەت ئۈستىدە توختىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «مەن ئاشۇ قېتىم

ئەڭ ئاخىرقى ۋاسىتە دەپ ھېسابلانغان ئىككى پارچە خەتنى ئېلىپ گېنېرال يورك بىلەن كۆرۈشكىلى بارغانىدىم. بىر پارچە خەتنى ۋىتگېنشتېين بىرلەشمە ئارمىيەسىنىڭ ئىشتاب باشلىقى گېنېرال دىبىچقا يېزىپ بەرگەنىدى، ئىشتاب باشلىقى خېتىدە بىرلەشمە ئارمىيەنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇش ئەھۋالىنى ئۇنىڭغا ئۇقتۇرۇپ، رۇسىيە ئارمىيەسىنىڭ ئاساسلىق قىسمى جىددىي يۈرۈش قىلىپ تىلزىتنىڭ جەنۇبىدىكى رايونغا يېتىپ بارغانلىقىنى، گېنېرال يوركنىڭ ئىككى تەرەپتىن ھۇجۇمغا ئۇچراش خەۋىپىگە دۇچ كېلىدىغانلىقىنى، مۇبادا ئۇ داۋاملىق سۇس پوزىتسىيەدە بولىدىغان بولسا دۈشمەنگە ئوخشاش مۇئامىلىگە ئۇچرايدىغانلىقىنى يازغانىدى؛ يەنە بىر پارچىسى كازاتلار تۇتۇۋالغان ماك دونالد فىرانسىيەنىڭ تاشقى ئىشلار ۋەزىرىگە يېزىپ بەرگەن خەت بولۇپ، خەتتە ھېچبىر يوشۇرماستىنلا يورققا ھەرگىز ئىشىنىشكە بولمايدىغانلىقى يېزىلغان.»

يورك خەتنى ئوقۇپ بولۇپ ئويلانغان ھالدا:

— كىلاۋسپۇتس، سىز پىرۇسسىيەلىك، سىز رۇس ئارمىيەسىنىڭ خېتى ئىشەنچلىك دەپ قارامسىز؟ ۋىتگېنشتېيننىڭ قىسمى راستتىنلا 31 - چېسلا ئۇ دېگەن يەرگە يېتىپ بارالارمۇ؟ بۇنىڭ ئۈچۈن سىز ماڭا قەسەم قىلىپ بېرەلمەيسىز؟ — دېدى.

كىلاۋسپۇتس جاۋاب بېرىپ مۇنداق دېدى:

— مەن ئېرىشكەن مەلۇماتقا ئاساسلانغاندا، مەن ئىنسانىي قەدىر - قىممىتىم بىلەن ئالىيلىرىغا بۇ خەتنىڭ ئىشەنچلىكلىكى توغرىسىدا كاپالەت بېرىمەن. دەرۋەقە بۇ ئورۇنلاشتۇرۇش پىلانىنىڭ پۈتۈنلەي ئىشقا ئېچىشىغا كاپالەت بېرەلەيمەن، چۈنكى ئالىيلىرىغا مەلۇمكى، ئۇرۇشتا ھەرقانداق ئادەمنىڭ ھېچقانداق نۇقسانسىز ھالدا پىلان بويىچە ھەربىي

يۈرۈش قىلالىشى مۇمكىن ئەمەس.

گېنېرال ئەستايىدىل ئويلانغاندىن كېيىن كىلاۋسېۋىزغا قولىنى ئۇزىتىپ:

— مەن سىلەرنىڭ گېپىڭلارغا ماقۇل بولاي، گېنېرال دىيىپقا يەتكۈزۈپ قويۇڭ، بىز ئەتە ئەتىگەندە بوسېروندىكى تۈگمەندە سۆھبەتلىشەيلى، شۇ تاپتا مەن فىرانسىيەلىكلەر بىلەن ئادا — جۇدا بولۇش قارارىغا كېلىپ بولدۇم، — دېدى. گەپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە ئۇ بىر ئوفىتسېرنى چاقىرىپ، ئۇنىڭدىن:

— سىلەرنىڭ پولكىلىرىڭلار بۇنىڭغا قانداق قارايدۇ؟ — دەپ سورىدى، — فىرانسىيەلىكلەر بىلەن ئادا — جۇدا بولۇش توغرىسىدىكى گەپنى ئاڭلاپ ھېلىقى ئوفىتسېرنىڭ خۇشلۇقىدىن ئاغزى قۇلىقىغا يەتتى ھەمدە، — بالدۇرراق مۇشۇنداق قىلىش كېرەك ئىدى، — دېدى. يورك:

— سىلەر ياشلار — زە، گەپ قىلىشنىلا بىلىسىلەر، سىلەر دېگەن گەپنى مەن دېسەم مەندەك قېرىنىڭ كاللىسىنى ساقلاپ قالغىلى بولماسلىقى مۇمكىن، — دېدى.

شۇ كۈنى كىلاۋسېۋىز گازارىمغا قايتىپ كېلىشىگە گېنېرال دىيىپ ئۇنىڭدىن:

— خۇش خەۋەر بارمۇ؟ — دەپ سورىدى تاقەتسىزلىك بىلەن.

كىلاۋسېۋىز ھاياجىنىنى باسالمايغان ھالدا ۋەزىپىنى ئورۇندىغانلىقىنى دوكلات قىلدى. دىيىپ ئۇنى ھاياجان بىلەن قۇچاقلىدى، خۇشاللىقىدىن كۆزلىرىدىن تاراملاپ ياش تۆكۈلدى. ئەتىسى ئەتىگەندە كىلاۋسېۋىز بىلەن دىيىپ ئاتلىق ئالدىن بەلگىلەنگەن نۇقتىغا بېرىپ يورك بىلەن كۆرۈشتى، ئىككى تەرەپ كېلىشىمگە ئىمزا قويدى.

كېلىشىم تۈزۈلگەنلىك خەۋىرى ئېلان قىلىنغاندىن كېيىنكى پىرۇسسىيە ئارمىيەسى ئىچىدىكى خۇشاللىق مەنزىرىسىنى تەسۋىرلەش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. 12 - ئاينىڭ 30 - كۈنى ئارمىيە بايرىمى قىلىندى.

يوركنىڭ بۇ ھەرىكىتى خۇددى قار كۆچكەندەك پۈتكۈل ياۋروپادا غايەت زور تەسىر پەيدا قىلدى، شۇنىڭدەك ياۋروپانىڭ سىياسىي ۋەزىيىتىنى يېڭى بىر باسقۇچقا ئېلىپ كىردى.

17. شەرەپ بىلەن بېرىلىنغان قايتىش

پىرۇسسىيە پادىشاھى فرىدرىخ ۋىللىئام III تورگېن كېلىشىمى تۈزۈلگەنلىك خەۋىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن قاتتىق ساراسىمگە چۈشكەن ھالدا:

— بۇ خۇددى ھاۋا ئوچۇق تۇرۇپ چاقماق چاققانداك ئىش بولمىدۇ! — دېدى ھەمدە ھاردېنبۇرگنى فىرانسىيە ئەلچىسىگە ئۆزىنىڭ فىرانسىيەگە بولغان ساداقىتىنى بىلدۈرۈشكە ئەۋەتتى، شۇنىڭ بىلەن بىللە گېنېرال يوركنى قانۇن بويىچە جازالاش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى. ئۇ تورگېن كېلىشىمىنى تەستىقلاشنى رەت قىلدى ھەمدە بۇ كېلىشىم قانۇنسىز دەپ جاكارلىدى.

1813 - يىلى 1 - ئاينىڭ 5 - كۈنى، فىرانسىيە قوشۇنى ئالدىراپ - تېنەپ كونسېۋرگىدىن چېكىنگەندىن كېيىن، ۋىتگېنشتېين قوشۇنى مەزكۇر شەھەرگە كىردى. رۇسىيە ئارمىيەسى ئاھالىلەرنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتى. كونسېۋرگ دائىرىلىرى كاتتا تەبرىكلەش پائالىيىتى ئۆتكۈزدى، كىلاۋسېۋىز ۋىتگېنشتېين بىلەن بىللە تەبرىكلەش پائالىيىتىگە قاتناشتى.

1 - ئاينىڭ 22 - كۈنى بارون فون ستېيىن كونسېۋرگقا كېلىپ، پىرۇسسىيەدە ناپولىئونغا قارشى قوزغىلاڭ تەشكىللەشكە تۇتۇش قىلدى. يورك شەرقىي پىرۇسسىيەدە تېز

ئەسكەر بولۇش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى ھەمدە قوشۇن تەشكىللەشكە تۇتۇش قىلدى، ئۆلكە ئاھالىسى بۇنىڭغا ئاكتىپ ئاۋاز قوشتى ھەمدە بەس - بەس بىلەن ئارمىيەگە قاتناشتى.

شەرقىي پىرۇسسىيە پارلامېنتى ناپولىئونغا زەربە بېرىش ئۈچۈن، خەلقنى قوراللىنىدۇرۇش پىلانىنى ماقۇللىدى. «مىللىي ئارمىيە ۋە خەلق ئەسكەرلىرى تەشكىلاتىغا دائىر مۇھىم نۇقتىلار» دېگەن بۇ پىلانىنى سىتېين ئوتتۇرىغا قويدى، كىلاۋسبۇرگ يېزىپ چىقتى. بۇ پىلاندا ساۋېنھۇستنىڭ تاكتىكا جەھەتتىكى ئىدىيەسى تولۇق گەۋدىلەندۈرۈلگەن.

شەرقىي پىرۇسسىيەدىكى ھەممە ئۆلكە ھەرىكەتكە كەلگەن ۋاقىتتا، بىرلىن تېخىچە بىر خىل روھسىز كەيپىياتنىڭ ئىسكەنجىسىدە تۇراتتى. كوتوزوف ۋىتگېنشتېيننى قىسمىنى باشلاپ بىرلىنغا قاراپ ئىلگىرىلەشكە بۇيرۇدى.

بۇ چاغدا يۈرگ قىسمىدىكى ئەسكەر 50 مىڭدىن ئاشتى ھەمدە ئۇلار 2 - ئاينىڭ 6 - كۈنى بىرلىنغا قاراپ يولغا چىقتى. گىلاۋدېنتز قورغىنىنىڭ قوماندانى يۈركنىڭ ھەرىكىتىگە قاتنىشىش - قاتناشماسلىق توغرىسىدا بىر قارارغا كېلەلمەي پادىشاھتىن يوليورۇق سورىماقچى بولغاندا، يۈرك ئۇنىڭغا:

— بىز ھەرىكەتچان دەۋردە ياشاۋاتىمىز، بۇ يوليورۇق سورايدىغان دەۋر ئەمەس، ھەققانىيەتنىڭ يېتەكچىلىكىدە ئىش قىلغانىكەنمىز، ھېچقانداق ئادەمدىن قورقماسلىقىمىز كېرەك! — دېدى.

پۈتكۈل پىرۇسسىيە ھەرىكەتكە كەلدى. ئارمىيەدىكى كۆپلىگەن قوماندانلار يۈركنى قوللىدى، ھەتتا ئىلگىرى ئىسلاھاتقا جېنىنىڭ بارىچە قارشى تۇرغان گېنېرال فون بېرستېلمۇ بايانات ئېلان قىلىپ يۈركنىڭ ھەرىكىتىنى قوللىدى، ھەمدە پادىشاھتىن فرانسىيەلىكلەر بىلەن ئادا - جۇدا بولۇپ،

خەلقنى قولغا قورال ئېلىشقا چاقىرىشنى ئۆتۈندى. بىرلەن خەلقى غەزەپكە كەلدى، ھەممىلا يەردە ئاممىۋى يىغىلىشلار ئۆتكۈزۈلۈپ، فىرانسىيەگە قارشى ئۇرۇش ئېلان قىلىش تەلەپ قىلىندى. بىر قىسىم فىرانسىيە ژاندارمىلىرى ئوردا ئالدىدىكى مەيداندا غەزەپكە كەلگەن ئاممىنى ئۆلتۈردى.

باش ۋەزىر ۋە ئۇنىڭ دوستىنىڭ نەسىھەت قىلىشى بىلەن، پادىشاھ ئاخىر بىرلىشىدىن ئايرىلىپ، 1 - ئاينىڭ ئاخىرىدا ئىشغالىيەت سىرتىدىكى شەھەر بىرېسلاۋغا يېتىپ باردى. مۇبادا ئۇ داۋاملىق بىرلىشىدا تۇرۇۋەرسە، ئۇنىڭ ئۈستىگە فىرانسىيەلىكلەرگە ھېچقانداق ھەرىكەت قوللانمىسا، خەلق ئۇنى بوش قويۇۋەتمەيتتى. ئەسلىدە تىپتىنچ ئۆلكە مەركىزى بىرېسلاۋ بىردىنلا پىرۇسسىيەنىڭ سىياسىي مەركىزىگە ئايلاندى.

پادىشاھ يەنىلا ئارىسالدىلىق ئىچىدە تۇرۇۋاتاتتى. باش ۋەزىر ھاردېنبۇرگ ئۇنىڭغا ئارمىيە - خەلقنىڭ كەيپىياتىنىڭ تولىمۇ كۆتۈرەنگۈ ئىكەنلىكىنى مەلۇم قىلدى ھەمدە مۇبادا خەلقنى باسسا زور قالايمىقانچىلىق كېلىپ چىقىدىغانلىقىنى ئوتتۇرىغا قويدى، پادىشاھنىڭ پوزىتسىيەسى ئاخىر ئۆزگەردى. ساۋېنھۇست قايتىدىن ھەربىي - سىياسىي ئىشلار بۆلۈمىنىڭ باشلىقى بولدى. 1813 - يىلى 2 - ئاينىڭ 3 - كۈنى، پادىشاھ پىدائىي ئوۋچى ئەسكەرلەر قوشۇنى قۇرۇشنى تەستىقلىدى. چاقىرىق چىقىرىلغان كۈنىلا بىرېسلاۋ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ نەچچە يۈز ئوقۇغۇچىسى قەلەمنى تاشلاپ ئەلەمگە ئاتلاندى، نۇرغۇنلىغان ياشلار پىرۇسسىيەنىڭ جاي - جايلىرىدىن بىرېسلاۋغا كېلىپ، بەس - بەس بىلەن ئوۋچى ئەسكەرلەر قوشۇنىغا قاتنىشىشقا تىزىملاشتى.

2 - ئاينىڭ 25 - كۈنى سىتېين پادىشاھ بىلەن ھاردېنبۇرگقا پىرۇسسىيە بىلەن رۇسىيەنىڭ ئىتتىپاقداش دۆلەت

بولۇشى توغرىسىدا تەكلىپ بەردى ھەمدە ساۋېنھۇستنى چار پادىشاھنىڭ قوماندانلىق ئىشتابىغا بېرىپ سۆھبەتلىشىشكە كۆرسەتتى. ئۇنىڭ تىرىشچانلىقى نەتىجىسىدە پىرۇسسىيە پادىشاھى ئاخىر رۇسىيە بىلەن ئىتتىپاق تۈزۈش قارارىغا كەلدى. ساۋېنھۇست كالىسقا بارغاندىن كېيىن ناھايىتى تېزلا رۇسىيە بىلەن چۈشىنىش ھاسىل قىلدى.

2 - ئاينىڭ 27 - كۈنى رۇسىيە - پىرۇسسىيە ئىتتىپاقى ئەھدىنامىسىگە ھاردېنبۇرگ بىرېسلاۋدا ئىمزا قويدى. 28 - كۈنى كوتوزوفى كالىستا ئىمزا قويدى. شۇنىڭدىن باشلاپ رۇسىيە - پىرۇسسىيە دۆلەتلىرىنىڭ بىرلىكتە ئازادلىق ئۇرۇشى ئېلىپ بېرىشى ئۈچۈن ئاساس سېلىندى.

3 - ئاينىڭ 4 - كۈنى كېچىدە رۇسىيە ئارمىيەسى يېقىنلىشىپ قالغاچقا، فىرانسىيە ئارمىيەسى بېرىلىندىن ئايرىلدى. ئەتىسى ئەتىگەندە ۋىتگېنشتېيننىڭ ئالدىنقى مۇھاپىزەتچى قىسمى پايتەختكە كىردى، ئۇلار شەھەر ئاھالىسىنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتى.

ئىككى - ئۈچ كۈندىن كېيىن ۋىتگېنشتېين كورپۇسنىڭ ئاساسىي قىسمى بېرىلىنغا يېتىپ كەلدى، كىلاۋسېۋىز ئانقا مىنىپ ئىشتابتىكى ئوفىتسېرلار بىلەن بىللە قوشۇننىڭ ئالدىدا كېلىۋاتاتتى. كىشىلەر شەھەرنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا يولنىڭ ئىككى تەرىپىدە تۇرۇپ ئۇلارنى قارشى ئالدى ھەمدە شەھەرگە كىرگەن رۇس ئوفىتسېر - ئەسكەرلىرىگە گۈل ۋە سوۋغات تەقدىم قىلدى. ئامما ئۇلارغا ئۈزۈكسىز ئېھتىرام بىلدۈردى. «ياخشۇن!»، «ياخشۇن!» دېگەن ئالقىش سادالىرى ھەممە يەرنى بىر ئالدى.

كىلاۋسېۋىز مانا مۇشۇنداق ئالقىش سادالىرى ئىچىدە بېرىلىنغا، ئۆز ئائىلىسىگە قايتىپ كەلدى. ئۇنىڭ يېشىل

گىرۋەكىلىك قارا ھەربىي فورمىسىغا رۇسىيەنىڭ مېدالى
 تاقالغانىدى، بېلىگە «باتۇر ئەزىمەت» دېگەن خەت چۈشۈرۈلگەن
 ئالتۇن خەنجەر ئېسىۋالغانىدى، ئۇنى چار پادىشاھ ئۇنىڭغا
 بورودىنو ئۇرۇشىدىن كېيىن بەرگەنىدى.
 ئۇ ئات ئۈستىدە سۆيۈملۈك خوتۇنىنى ئەسلەۋاتقىنىدا،
 تۇيۇقسىز «كارل» دېگەن يېقىملىق ئاۋاز ئاڭلاندى.
 بۇ مارىغۇ! كىلاۋسېۋىز ئاتتىن چۈشۈپ يۈگۈرگەن پېتى
 مارىنىڭ ئالدىغا باردى. ئىككىيلەن مەھكەم قۇچاقلاشتى.
 رۇسىيە ئارمىيەسى شەھەرگە كىرىپ ئۇزۇن ئۆتمەي يوركمۇ
 قوشۇن باشلاپ بېرلىنغا يېتىپ كەلدى.

18. ئازادلىق ئۇرۇشىغا قاتنىشىش

1813 - يىلى 3 - ئاينىڭ 16 - كۈنى، پىرۇسسىيە ئاخىر فىرانسىيەگە رەسمىي ئۇرۇش ئېلان قىلدى. ئارقىدىنلا مەخپىي ئىشلار مەسلىھەتچىسى ھېپېر پادىشاھ نامىدا يازغان «پۇقرالىرىمغا چىقىرىلغان يارلىق» ئېلان قىلىندى. «پۇقرالىرىمغا چىقىرىلغان يارلىق» ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن 1813 - يىلى 3 - ئاينىڭ 17 - كۈنى، ساۋېنھۇست تۈزۈپ چىققان «زاپاس قوشۇن تەشكىللەش دەستۇرى» ۋە مىللىي ئارمىيە تەشكىل قىلىش نىزامى ئېلان قىلىندى.

بىر مەزگىل پىرۇسسىيەدە ئومۇمىي خەلق ئەسكەر بولۇش ۋەزىيىتى بارلىققا كەلدى. بىرپىلاۋدا كىشىلەر بەس - بەس بىلەن ھەربىي سەپكە قاتناشتى، پىرۇسسىيە پادىشاھى بۇ تەسىرلىك مەنزىرىنى كۆرۈپ ھاياجىنىنى باسالماي يىغلىۋەتتى. كىلاۋسېۋىز ئېيتقان. «رەزىل پۇل ئۇرۇش ۋە دۆلەتنىڭ ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچى بولالمايدۇ» دېگەن سۆز مانا ئەمدى ئىسپاتلانغانىدى.

پىرۇسسىيە خەلقىنىڭ سەپەرۋەرلىككە كېلىشىنى ساۋېنھۇستتىن ئايرىپ قاراشقا بولمايدۇ، چۈنكى ئۇ تېز ئەسكەر بولۇش تۈزۈمىنى ئورناتتى، زاپاس قوشۇن تەشكىللەش ئۈچۈن ياخشى تەييارلىق قىلدى.

پىرۇسسىيەدە ئومۇمىي خەلقنى سەپەرۋەر قىلىش ئىشى يولغا قويۇلغاندا، ناپولېئونمۇ پائال تۈردە ئۇرۇشقا تەييارلىق

قىلدى. ئۇ بىر بۇيرۇق بىلەن 350 مىڭ يېڭى ئەسكەر ئالدى. ئۇ ياۋروپانىڭ بەزى رايونلىرىدىكى قوشۇنلىرىنى يىغدى. پىرۇسسىيە رۇسىيەدىن مەغلۇپ بولۇپ چېكىنگەن فىرانسىيە ئارمىيەسىگە ھېچقانداق ھەرىكەت قوللانمىغاچقا، ئۇرۇش قىلىش تەجرىبىسىگە ئىگە 2700 نەپەر فىرانسىيە ئارمىيەسى ئوفىتسېرى فىرانسىيەگە قايتىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولغانىدى. ئۇلار يېڭىدىن تەشكىللەنگەن ئارمىيەنىڭ تايانچلىرى بولۇپ قالدى. شۇنداق قىلىپ ناپولىئون ئالاھىدە تەشكىللەش ئىقتىدارىنى ئىشقا سېلىپ، قىسقىغىنا ۋاقىت ئىچىدە، زور بىر ئارمىيە بەرپا قىلدى، بۇ ئارمىيە سان جەھەتتە مۇتلەق ئۈستۈنلۈككە ئىگە ئىدى.

رۇسىيە - پىرۇسسىيە بىرلەشمە ئارمىيەسى تەشكىل قىلغاندىن كېيىن، كوتوزوف بىرلەشمە ئارمىيەنىڭ باش قوماندانى بولدى، پىرۇسسىيە تەرەپ ئىككى بىرلەشمە ئارمىيەنىڭ بىرىنىڭ قوماندانلىق ھوقۇقىغا ئىگە بولدى. ساۋېنھۇست مەزكۇر بىرلەشمە ئارمىيەنىڭ قوماندانلىق ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئېلىشقا تازا باب كېلەتتى، ئۇ پادىشاھنىڭ ئۆزىدىن بەك نارازى، ئىكەنلىكىنى، ئۇنى بۇ ۋەزىپىگە قويمايدىغانلىقىنى بىلەتتى، شۇڭا ئۇ بۇ ۋەزىپىنى ئۈتەشكە بىرۈشپىلىنى كۆرسەتتى.

بىرۈشپىل بوۋاينىڭ بىلىمى ئانچە كۆپ بولمىسىمۇ، لېكىن ئۇ ئۆزىنىڭ جەسۇرلۇقى بىلەن داڭق چىقارغانىدى، ئۇ دۇرۇس ئادەم بولۇپ، ھەرقانداق بىر ئورۇندا ئىشلىسە غەيرىتى يېتەرلىك ئىدى، ئۇنىڭ يېشى 70 كە يېقىنلاپ قالغان بولسىمۇ، كۆپلىگەن قېرى ئوفىتسېرلارغا ئوخشاش قېرىلىقنى پەش قىلىدىغان، ئۆز گېپىنىلا يورغىلىتىدىغانلاردىن ئەمەس ئىدى.

ساۋېنھۇست بىر قالتىس ھەربىي ئىدى. ھېچكىم ئۇنىڭدەك نەزەرىيە بىلەن ئەمەلىيەتنى بىرلەشتۈرۈشكە ماھىر ئەمەس ئىدى.

تەقدىر ئۇنى باشتىن - ئاخىر بىر بىرلەشمە ئارمىيەگە مۇستەقىل قوماندانلىق قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلمىدى. ئۇ بىرۋىشلىقنىڭ باش مەسلىھەتچىلىكىگە تەيىنلەندى.

ئەنگىلىيەدىن ۋەتەنگە قايتىپ كەلگەن گىنېسناۋ مەزكۇر كورپۇسنىڭ ھەربىي لازىمەتلىكلەر باش مۇپەتتىشى بولدى. بۇ چاغدا يەنە بىر نەپەر ئىشخانا مۇدىرىنىڭ ئورنى بوش ئىدى. ساۋېنھۇست كىلاۋسېۋىزغا مۇنداق بىر پارچە خەت يازدى: «مەن ئۆزۈمدىن بۇيان سىز بىلەن بىللە خىزمەت قىلىشنى ئارزۇ قىلىپ كېلىۋاتىمەن، سىزنىڭ ئىقتىدارىڭىزغا ئەزەلدىن تولىمۇ قايىلمەن،... ئىككىمىز پىكىر قىلىش تالانتى جەھەتتە قويۇق مۇناسىۋەتتە بولۇپ، يوشۇرۇن ھالدا بىردەك ھەمكارلىشىدىغانلا بولساق، بېكىتىلگەن نىشانغا مۇھىم قەدەم بىلەن ئالغا ئىلگىرىلىيەلەيمىز.» دەسلەپتە ئۇلار ئۈچەيلەن بىرلىكتە تىرىشش ئارقىلىق پىرۇسسىيەنىڭ يېڭى تىپتىكى ئارمىيەسىنىڭ شەكىللىنىشىگە ئاساس سالغانىدى.

4 - ئاينىڭ بېشىدا كىلاۋسېۋىز دىرېسېندىدا تۇرۇۋاتقان بىرۋىش بىرلەشمە ئارمىيەسىگە يېتىپ باردى، ئۇنى ساۋېن-ھۇست، گىنېسناۋ قاتارلىق قەدىناس دوستلىرى قىزغىن كۈتۈۋالدى، ئۇنىڭ سابىق باشلىقى شاھزادە ئاۋگۇستۇس ئۇنىڭغا دوستانە مۇئامىلە قىلدى، باشقىلار يەنىلا سوغۇق مۇئامىلە قىلدى. كېيىن ئۇ ساۋېنھۇستتىن پادىشاھنىڭ ئەينى يىللاردا رۇسىيە ئارمىيەسىگە قاتناشقانلارغا تولىمۇ نەپرەتلىنىدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ پىرۇسسىيە ئارمىيەسىدىكى تەۋەلىك ئورنىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئىشىنى مەنسىتمەسلىك، كەمسىتىش تەلەپ-پۈزىدا رەت قىلغانلىقىنى ئاڭلىدى.

كىلاۋسېۋىز كىشىلەرنىڭ ئۆزىگە سوغۇق مۇئامىلە قىلغانلىقىدىن ئاغرىنىپمۇ كەتمىدى. ئۇ دوستلىرى بىلەن جەم

بولغانلىقى، ئۇلار بىلەن بىللە خىزمەت قىلغانلىقى ئۈچۈن ناھايىتى خۇشال بولدى، كەيپىياتىمۇ باشتىن - ئاخىر ياخشى بولدى.

كىلاۋسېۋىز ماريغا يازغان خېتىدە مۇنداق دەيدۇ: «ۋەتەن ئۈچۈن خىزمەت قىلىش مېنىڭ پەخرىم، خورلۇق ئىچىدە ۋەتەن ئۈچۈن خىزمەت قىلىسام ھەسسىلەپ پەخىرلىنىمەن... مېنىڭ ھاقارەت ۋە كەمسىتىشلەرگە قارىماي پىرۇسسىيە ئارمىيەسىگە قايتىپ ۋەزىپە ئۆتىشىم، بەزى كىشىلەرنىڭ سوغۇق مۇئامىلىسىگە ئۇچرىشىم زادى كىم ئۈچۈن؟ نەتىجەنىڭ كۆرۈنەرلىك، ئىپادەنىڭ گەۋدىلىك بولۇشى زادى كىم ئۈچۈن؟ بۇلارنىڭ ھەممىسى ۋەتەننىڭ ئازادلىق ئىشلىرى ئۈچۈن، بۇلار ھەرگىزمۇ پىرۇسسىيە ئوفىتسېرلىرىنىڭ مانداتى ئۈچۈن ئەمەس - تە... بىرۈشپىل، ساۋېنھۇست ۋە گىنېسناۋلار ماڭا قەۋەتلا يېقىنچىلىق قىلىدۇ، بۇنداق بىر نىيەت - بىر مەقسەتتە بولۇشنى، قەدىرلەشنى ۋە دوستانىلىكنى كىشىلەر پەقەت ئارزۇ قىلىدۇ، ئەمما ئۇنىڭغا ئېرىشەلمەيدۇ...»

ئەينى چاغدا ناپولىئون 180 مىڭ كىشىلىك زور قوشۇننى باشلاپ لېئىپزىگقا يۈرۈش قىلدى. ئۇرۇشنىڭ پارتىلىشى قاش بىلەن كىرىپك ئارىلىقىدا قالغانىدى. 4 - ئاينىڭ 4 - كۈنى بىرۈشپىلنىڭ بىرلەشمە ئارمىيەسى دۈشمەنگە تاقابىل تۇردى.

كىلاۋسېۋىز دوستلىرى بىلەن مۇرىنى - مۇرىگە تىرەپ ئازادلىق ئۇرۇشقا قاتناشتى، بۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن كۈتۈلمىگەن خۇشاللىق ئىدى.

19. يېقىن دوستىدىن ھەسرەت ئىچىدە ئايرىلىش

رۇسىيە - پىرۇسسىيە بىرلەشمە ئارمىيەسى ناپولېئون ئارمىيەسى بىلەن لۇتېننىڭ جەنۇبىدىكى چوڭ گىرسېن كەنتىدە ئۇچراشتى.

رۇسىيە - پىرۇسسىيە بىرلەشمە ئارمىيەسى دۈشمەنگە ھۇجۇم قوزغىدى. چوڭ گىرسېننى تالىشىش جەريانىدا كىچىك گىرسېن قاتارلىق كەنتلەردە ئۇرۇشنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمىدى. كەنت ئەتراپىدا خەندەكلەر ئۇ تەرەپتىن - بۇ تەرەپكە تۇتىشىپ كەتكەن، چاتقالار بولۇق ئۆسۈپ كەتكەن بولغاچقا، بىرلەشمە ئارمىيەسىنىڭ ئۈستۈنلۈككە ئىگە ئاتلىق ئەسكەرلىرىنىڭ ھەيۋىتىنى جارى قىلدۇرغىلى بولمىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە قىسم ھەربىي يۈرۈشتە كىچىكپ قالغاچقا، تەخمىنەن تۆتتىن بىر قىسىم ئەسكەر ئۇرۇشقا قاتنىشالمىدى، نەتىجىدە ناپولېئون ئەسكەرى كۈچ جەھەتتە روشەن ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلىدى.

لېكىن، جەڭدە پىرۇسسىيە ئارمىيەسىنىڭ ئەسكەرلىرى مىسلىسىز باتۇرلۇق كۆرسەتتى. ئالتە يىلدىن بۇيان خەلق تارتقان ئازاب - ئوقۇبەت ۋە ئۇچرىغان ھاقارەتلەر ئۈچۈن ئىنتىقام ئېلىش، ناپولېئوننىڭ ھاكىمىيەتلىق ھۆكۈمرانلىقىدىن قۇتۇلۇش روھىنى ئۇرغۇتتى، ئەسكەرلەر قۇربان بېرىشتىن قورقماي، باتۇرلۇق بىلەن ئالدىدا مېڭىشنى تالاشتى.

جەڭنىڭ 2 - كۈنى ساۋېنھۇست بىر ئاخبارات خەۋىرىدە مۇنداق دەپ يازدى: «كىشىلەر جەڭ مەيدانىدا ئوفىتسېرلارنىڭمۇ خۇددى پىرۇسسىيە ئەسكەرلىرىدەك ئۇرۇش قىلىۋاتقانلىقىنى، يارىدار مىدىرلىيالىسىلا، قولىدىكى قورالنى مەھكەم تۇتۇپ تۇرغانلىقىنى كۆردى. جەسەتلەرنىڭ كىيىمىنى سالدۇرۇۋالغانلارنى كۆرگىلى بولمايتتى. جەڭچىلەرنىڭ قەلبى ئۇرۇش ئىپتىخارلىقى بىلەن تولغانىدى.»

بىرنەچچە سائەتلىك تۇتۇشۇشقا قاتناشقان كىلاۋسېۋىز كېيىن مۇنداق دەپ يازىدۇ: «بۇ يەردە ئۆز كارامىتىنى كۆرسىتىش ناھايىتى تەس ئىدى. مەن قولۇمغا قىلىچ ئېلىپ دۈشمەن قوشۇنى ئارىسىغا كىرىپ باتۇرلۇق بىلەن ئۇلارنىڭ كالىسىنى ئالدىم. مۇبادا بۇ ئىلگىرىكى ۋاقىتلار بولىدىغان بولسا، ئالىي دەرىجىلىك بىر ئوفىتسېرلارنىڭ بۇنداق قىلىشى قېلىپتىن چىقىپ كەتكەنلىك بولاتتى، لېكىن ھازىر كۆپچىلىكنىڭ ھەممىسى شۇنداق قىلدى...»

پېشقەدەم گېنېرال بىرۇشېل قوشۇننىڭ ئالدىدا مېڭىپ، سول قاناتتىكى ئاتلىق ئەسكەرلەرنى باشلاپ ھۇجۇمغا ئۆتتى. ئۇ مۇشتىكىنى تەمكىنلىك بىلەن بىر شوربۇالدى - دە، ئات چاپتۇرۇپ جەڭ مەيدانىغا كىرىپ كەتتى. ئۇنىڭ جەڭ مەيدانىدا ئۆلۈمگە پىسەنت قىلماسلىقتەك ئىپادىسى ئەسكەرلەرنىڭ غەيرىتىنى ھەسسىلەپ ئاشۇردى. ساۋېنھۇستنىڭمۇ كۈرەش قىلىش ئىرادىسى ئىنتايىن ئۈستۈن ئىدى، ئۇ قىلىچىنى پۇلاڭلاتقان پېتى پىيادە ئەسكەرلەر ۋە ئاتلىق ئەسكەرلەرنىڭ ئالدىدا ئۇياقتىن - بۇياققا يۈگۈرۈپ، قىسمىغا باشلامچىلىق قىلىپ دۈشمەنگە ھۇجۇم قوزغىدى، شۇنىڭ بىلەن بىللە يۇقىرى ئاۋازدا ۋارقىراپ ئەسكەرلەرگە مەدەت بەردى. كەچتە ئۇ ئېغىر يارىلاندى، شۇ چاغدىلا كىشىلەر ئۇنى جەڭ مەيدانىدىن ئېلىپ

چىقىپ كەتتى.

ناپولېئوننىڭ ئەسكېرىي كۈچى بىرلەشمە ئارمىيەنىڭ ئەسكېرىي كۈچىدىن كۆپ بولغاچقا، كەچ كىرگەندە بىرلەشمە ئارمىيە تەشەببۇسكارلىق بىلەن چېكىندى.

20 كۈندىن كېيىن رۇسىيە - پىرۇسسىيە بىرلەشمە ئارمىيەسى بىلەن ناپولېئون قوشۇنى ھەل قىلغۇچ جەڭ قىلدى. بىرلەشمە ئارمىيەنىڭ ئەسكېرىي كۈچى 96 مىڭ، ناپولېئوننىڭ ئەسكېرىي كۈچى 163 مىڭ ئىدى. ئەسكېرىي كۈچ جەھەتتىكى پەرق بەك زور بولغاچقا، شىددەتلىك جەڭدىن كېيىن بىرلەشمە ئارمىيە تەشەببۇسكارلىق بىلەن چېكىندى.

ساۋېنھۇست چوڭ گىرسېندىكى ھەل قىلغۇچ جەڭدە يارىلانغاندىن كېيىن ۋاقتىدا داۋالانمىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ كېچە - كۈندۈز زاپاس قوشۇن تەشكىللەش مەسلىسىنى ئىگىلەش جەھەتتە تەتقىقات ئېلىپ باردى. ئۇ ئاۋستىرىيەنىڭ ئىتتىپاققا كىرىشىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، 5 - ئاينىڭ باشلىرىدا قىزىتمىسى ئۆرلەپ كەتكەن تۇرۇقلۇق ۋېناغا باردى. ئۇ كېسەل كارىۋىتىدا كېسەل بىلەن ئېلىشقاچ ئاۋستىرىيە ئارمىيەسىنىڭ باش قوماندانى رېدېسنىسكىي قاتارلىقلار بىلەن سۆھبەتلەشتى، ئۇلار ئاۋستىرىيەنىڭ ئەسكەر ئەۋەتىپ بىرلەشمە ئارمىيەگە ياردەملىشىپ ئۇرۇش قىلىشىغا قوشۇلدى. ئىتتىپاق ئاخىر مۇۋەپپەقىيەت قازاندى.

ساۋېنھۇست كېسەل كارىۋىتىدا يېتىپمۇ بەزى يېڭى ئۇرۇش پىلانلىرىنى تۈزدى. گىرولمان ئۇنى يوقلاپ بېرىپ ئۇنىڭغا ئاۋستىرىيە تەرەپنىڭ ئۇ تۈزگەن ئۇرۇش پىلاننى قوللىغانلىقىنى ئېيتقاندا، ئۇنىڭ كۆز چانقى ياش بىلەن نەملەندى، ئۇنىڭ ئەڭ ئاخىرىدىمۇ ئېسىدىن چىقارمىغىنى خوتۇنى فىرىدىرخ گېنسلىر بىلەن ۋەتىنى ئىدى.

ئۇنىڭ جاراھىتى يامانلىشىپ كەتكەچكە، 6 - ئاينىڭ 28 - كۈنى سائەت 11دە، كىلاۋسېۋىزنىڭ «ھاياتىدىكى ئەڭ يېقىن ئادىمى، باشقا ئادەم ئورنىنى باسالمايدىغان دوستى» ساۋېنھۇست پىراگادا ئالەمدىن ئۆتتى.

ئۇنىڭ ئۆلۈمى كىلاۋسېۋىزنى ئىنتايىن قايغۇغا قويدى. ئۇ گىنېسناۋ بىلەن بىللە مەرھۇم دوستىغا تەزىيەنامە يازدى، تەزىيەنامىدە مۇنداق يېزىلغانىدى: «ئۇ زامانىمىزدىكى ئەڭ مەشھۇر شەخسلەرنىڭ بىرى، ئۇنىڭ نىشانى ئېنىق، ئىرادىسى مۇستەھكەم، بىلىملىك ئىدى، ئەنئەنىۋى بىر تەرەپلىملىك قاراشلاردىن خالىي ئىدى، ئۇ قۇرۇق شۆھرەتپەرەسلىككە زادىلا قىزىقمايتتى. ئۇنىڭ گۈزەل ئەخلاق - پەزىلىتى ۋە قابىلىيىتىنى گېرمانىيە مەڭگۈ شەرەپ دەپ بىلىدۇ، بۇ ھال ساۋېنھۇستنى كىشىنىڭ دىققىتىنى ئەڭ تارتىدىغان سىياسىيون ۋە ھەربىيگە ئايلاندۇردى.

ئۇ كىشىلەرگە بەك ئىللىق مۇئامىلە قىلاتتى، تۇرمۇشتىكى باردى - كەلىدە ناھايىتى سەمىمىي ۋە ساداقەتمەن ئىدى، ھېسسىيات جەھەتتە مېھرىبان ۋە ئالىجاناب ئىدى، بۇ ھال ئۇنى ئىجتىمائىي ئالاقە ئىشلىرىغا ھۆسن قوشقۇچى سۆيۈملۈك شەخسكە ئايلاندۇردى.»

كىلاۋسېۋىز بىلەن ساۋېنھۇست ئىدىيە جەھەتتە زادىلا ئايرىلمايدۇ. كىلاۋسېۋىز ساۋېنھۇستنىڭ تەسىرى ۋە ئىلھامى بىلەن كېيىن ھەربىي ئىشلار نەزەرىيەسىگە دائىر زور تەسىرگە ئىگە ئەسەر يېزىپ چىقتى. كىلاۋسېۋىز كېيىن مۇنداق دەپ يازىدۇ: «ئۇنىڭغا يۈز مىڭ رەھمەت ئېيتىدىغانلار، ئۇنى ھۆرمەتلەيدىغانلار ئىچىدە، ھېچكىم ئۇنىڭ شەپقىتىگە مەندەك چوڭقۇر ئېرىشەلمىگەن.»

20. رۇسىيە - گېرمانىيە بىرلەشمە ئارمىيەسىدە ئىشتاب باشلىقى بولۇش

ساۋېنھۇست ۋاپات بولغاندىن كېيىن گىنېسناۋ ئۇنىڭ ۋەزىپىسىنى ئۆتكۈزۈۋالدى. كىلاۋسېۋىز ئىلگىرىكى ۋەزىپىسىدە تۇرۇۋەردى.

1813 - يىلى 6 - ئاينىڭ 4 - كۈنى، ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر بىلەن ناپولېئون بويىسۇۋىزدا ئۇرۇش توختىتىش كېلىشىمى ئىمزالىدى. كۆپلىگەن كىشىلەر بۇ پادىشاھنىڭ ناپولېئونغا باش ئەگەنلىكىنىڭ نەتىجىسى دەپ قاراپ، بۇ كېلىشىمنىڭ ئىمزالىنىشىغا قاتتىق نارازىلىق بىلدۈردى.

كىلاۋسېۋىز قىسمىدىكى ئوفىتسېر - ئەسكەرلەر ۋە خەلققە ئەينى چاغدىكى ۋەزىيەتنى چۈشەندۈرۈش ئۈچۈن، «1813 - يىلى ئۇرۇش توختاشتىن ئىلگىرىكى ئۇرۇش ۋەزىيىتى» دېگەن تېمىدا بىر بىرۈشىۋرا يېزىپ، بۇ قېتىمقى ئۇرۇش توختىتىشنىڭ ھەربىي ئىشلار جەھەتتىكى پايدىسىنى ئىزاھلىدى ھەمدە ئۇنىڭ ئىتتىپاقداش دۆلەتلەرنىڭ ئەسكەرىي كۈچىنى ئاشۇرۇشتا ئىنتايىن زۆرۈر ئىكەنلىكىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئۇ يەنە مۇنۇلارنى ئوتتۇرىغا قويدى: كىشىلەر شۇنى ئېتىراپ قىلىشى كېرەككى، دۈشمەن تەرەپ بىلەن بىزنىڭ ئەسكەرىي كۈچىمىز تەڭ بولغان بولسا، چوڭ گىرسېن ۋە بائۇتسېن ھەل قىلغۇچ چېڭى ئىتتىپاقداش ئارمىيەنىڭ غەلىبىسى بىلەن ئاخىرلاشقان بولاتتى.

بۇ كارامەت ياخشى ئەسەر بولۇپ، ناھايىتى كۆپ مىقداردا تارقىتىلدى؛ بۇ بىروشيۋرا كىلاۋسېۋىزنىڭ ھەربىي ئىشلار جەھەتتىكى ئىدىيەسىنىڭ تەرەققىي قىلىپ مۇئەييەن يۈكسەكلىككە يەتكەنلىكىنى، ئۇنىڭ ئاجايىپ نەتىجىلەرگە ئېرىشكەن ھەربىي ئىشلار نەزەرىيىچىسى ۋە مۇتەپپەككۈرى ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

گېنېسناۋ پادىشاھقا كىلاۋسېۋىزنى مۇدىر ئىشتاب باشلىقلىقىغا تەيىنلەپ ئۆزىگە ياردەمچى قىلىش تەكلىپىنى بەرگەندە، فىرىدرىخ ۋىللېئام:

«مەن فون كىلاۋسېۋىزنى ساڭا ئەۋەتىپ بېرەلمەيمەن، چۈنكى ئۇ ھازىر رۇس ئىمپېرىيەسى ئارمىيەسىدە ھەربىي خىزمەت ئۆتەۋاتىدۇ - دە...» دەپ جاۋاب بەردى.

گېنېسناۋ كىلاۋسېۋىزنىڭ پىرۇسسىيە قوشۇنىدىكى تەۋەلىك ئورنىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش يولىدا ھارماي - تالماي تىرىشچانلىق كۆرسەتتى. ئۇ پادىشاھتىن يەنە بىر قېتىم ئۆتۈنگەندە پادىشاھ يەنە بىر قېتىم كەسكىن رەت قىلدى. گېنېسناۋ كىلاۋسېۋىزنىڭ چوڭ گىرسېن ھەل قىلغۇچ جېڭىدىكى ئىپادىسىنىڭ گەۋدىلىك بولغانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۇنىڭغا كىرپىست شەكىللىك ئوردىن بېرىش تەكلىپىنى ئوتتۇرىغا قويغاندا، پادىشاھ «چەت ئەللىك» كە ئوردىن بېرىشكە بولمايدۇ، دەپ رەددىيە بەردى.

بۇ چاغدا رۇسىيە - گېرمانىيە بىرلەشمە ئارمىيەسى تەشكىل قىلىنىپ بولۇندى، بۇ بىرلەشمە ئارمىيەنىڭ ئەسكىرىي كۈچى 28 مىڭ بولۇپ، بىرنەچچە دۆلەت ئارمىيەسىدىن تەركىب تاپتى، بۇ ئارمىيە مېكلىنبۇرگقا ئورۇنلاشتى. بۇ بىرلەشمە ئارمىيەگە ئاۋستىرىيە گېنېرالى ۋارمۇدىن قوماندانلىق قىلدى، ئۇ شىمالىي بىرلەشمە ئارمىيە ئىشتاب باشلىقلىقىغا تەيىنلىدى.

كىلاۋسېۋىز 8 - ئاينىڭ 8 - كۈنى ۋەزىپىگە ئولتۇردى. ئىككى - ئۈچ كۈندىن كېيىن ئۇرۇش يەنە بىر قېتىم پارتلىدى. مەزكۇر بىرلەشمە ئارمىيەنىڭ ۋەزىپىسى پەقەت شىمالىي بىرلەشمە ئارمىيەنىڭ ئوڭ قانىتىنى فىرانسىيە ئارمىيەسى بىلەن دانىيە ئارمىيەسىنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچراتماسلىققا كاپالەتلىك قىلىش ئىدى. شۇڭا، ئوفىتسېرلارنى سۈبىيېكتىپ ھەرىكەتچانلىقىنى جارى قىلدۇرۇش ناھايىتى تەسكە چۈشەتتى.

بۇ بىرلەشمە ئارمىيە گېردېدا فىرانسىيە گېنېرالى پېيىسېن قوماندانلىقىدىكى بىر دىۋىزىيە بىلەن جەڭ قىلدى. جەڭدە فىرانسىيە ئارمىيەسى ئېغىر زەربىگە ئۇچرىدى. 3000 دىن ئارتۇق ئادەمى يوقىتىلدى، ئاران 2000 دىن ئارتۇق ئادەمى ئېلىپا دەرياسىدىن ئۆتۈپ قېچىپ كەتتى. بۇ قېتىمقى جەڭنىڭ غەلىبە قازىنىشىنى ئىشتاب باشلىقى كىلاۋسېۋىزنىڭ مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇرۇشى ۋە قوماندانلىقىدىن ئايرىپ قاراشقا بولمايدۇ.

كىلاۋسېۋىز خوتۇنىغا يازغان خېتىدە مۇنداق دەيدۇ: «ئەگەر مېنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشۇم ئومۇميۈزلۈك ئەمەلگە ئاشىدىغان بولسا، بىرنەچچە دۈشمەن قوشۇنى قېچىپ قۇتۇلالمىغان بولاتتى. ئەينى چاغدا ئەگەر كەچ كىرىشتىن ئىلگىرى يەنە بىر سائەت قوغلاپ زەربە بېرىش بۇيرۇقى چۈشۈرۈلگەن بولسا، گېنېرال پېيىسېننىمۇ ئەسىر ئالغان بولاتتۇق.»

ئۇرۇش غەلىبە قىلىپ 3 - كۈنى كىلاۋسېۋىز پولىكوۋنىك - لىققا ئۆستۈرۈلدى.

10 - ئاينىڭ 16 - كۈنى بىرلەشمە ئارمىيەنىڭ 300 مىڭ ئادەمى بىلەن ناپولىئوننىڭ 200 مىڭ كىشىلىك زور ئارمىيەسى لېئېزىگدا شىددەتلىك جەڭ قىلدى. بۇ بىر قېتىملىق ھەل قىلغۇچ ئەھمىيەتكە ئىگە جەڭ بولدى.

ئۈچ كۈنلۈك شىددەتلىك جەڭ ئارقىلىق ئىككى تەرەپتىن
ئۆلگەن ۋە يارىدار بولغانلار ھەرقايسىسىنىڭ 40 مىڭدىن 50
مىڭغىچە ئادەم بولدى. جەڭ مەيدانى تاشلاندۇق قورال -
ئۈسكۈنىلەر بىلەن تولدى، نەگىلا قارىسا جەسەت ۋە ئۈزۈلگەن
پۇت - قوللارنى ئۇچراتقىلى بولاتتى. ھەممە يەر قىپقىزىل قانغا
بويالدى، ئۇرۇش ناپولېئوننىڭ مەغلۇبىيىتى بىلەن ئاياغلاشتى.

21. پىرۇسىيە ئارمىيەسىنىڭ 3 - كورپۇسىدا

ئىشتاب باشلىقى بولۇش

لېئىپزىگ ھەل قىلغۇچ جېڭى ئاخىرلىشىپ ئۇزۇن ئۆتمەي، ئىتتىپاقداش دۆلەتلەرنىڭ پادىشاھلىرى خەتەر ئۆتۈپ كەتتى دەپ قاراپ، ئۆز مەنپەئەتى ئۈستىدە چوت سوقۇشقا باشلىدى. ئۇلار ئىشغال قىلىنغان زېمىنلار ئۈستىدە سودىلىشىشقا باشلىدى ھەمدە تېخىمۇ كۆپ ئولجىغا ئېرىشىش مەقسىتىدە سۈيىقەست ۋە ھىيلە - مكىر بىلەن شۇغۇللىنىپ، ھەربىي يۈرۈش قىلىشنى خالىمىدى.

كىلاۋسېۋىز بىلەن گىنېسناۋ ئوخشاشلا ناپولىئوننى ئۈزۈل - كېسىل مەغلۇپ قىلىش ئۈچۈن چوقۇم فىرانسىيە زېمىنىغا بېرىپ ئۇرۇش قىلىش كېرەك، دەپ قارىدى.

كېيىن بىرلەشمە ئارمىيە ئاخىر رېيىن دەرياسىدىن ئۆتۈپ فىرانسىيەگە ھۇجۇم قىلىشنى قارار قىلغاندىلا، كىلاۋسېۋىز تۇرۇۋاتقان ۋارمۇدىنىڭ كورپۇسىمۇ ھەرىكەتكە كەلدى، ئۇلار مۇداپىئەسى مۇستەھكەم ھامبۇرگنى مۇھاسىرىگە ئالدى.

2 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا رۇسىيە - گېرمانىيە بىرلەشمە ئارمىيەسى بۇيرۇققا بىنائەن بېلگىيەگە يۈرۈش قىلدى.

بىرلەشمە ئارمىيە ناپولىئون ئارمىيەسىگە قوغلاپ زەربە بېرىش سەپىرىدە يەنە بىرنەچچە مەيدان قانلىق جەڭ قىلدى. 3 - ئاينىڭ 30 - كۈنى مونماتردىكى (پارىژنىڭ شىمالىدا)

ئېگىزلىكتە بۇ قېتىمقى ئەڭ ئاخىرقى بىر قېتىملىق جەڭ بولدى.

3 - ئاينىڭ 31 - كۈنى بىرلەشمە ئارمىيە پارىژغا كىردى. ناپولېئون مەغلۇپ بولۇپ، ئۇنىڭ تەختىدىن چۈشكەنلىكى جاكارلاندى ھەمدە ئېلىيا ئارىلىغا سۈرگۈن قىلىندى.

1814 - يىلى 4 - ئايدا رۇسىيە - گېرمانىيە بىرلەشمە ئارمىيەسى گېنېرالى ۋە سىتېننىڭ تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى نەتىجىسىدە پىرۇسىيە ئارمىيەسىگە كىردى. كىلاۋسېۋىزنىڭ غۇرۇرى ناھايىتى كۈچلۈك بولغاچقا، ئۇ «پۈتكۈل بىرلەشمە ئارمىيە بىلەن بىللە ئۇن - تىنىسىز ھالدا پىرۇسىيە ئارمىيەسىگە قوشۇلۇپ كېتىش» نى خالىماي، پادىشاھقا ئۆزىنىڭ پىرۇسىيە ئارمىيەسى تەۋەلىكىدىكى ئورنىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش توغرىسىدا ئۇچۇق بۇيرۇق ئېلان قىلىشنى ئىلتىماس قىلدى. 4 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا ئۇ پادىشاھ تارقاتقان پىرۇسىيە پولىكوۋنىكلىق مائىداتىنى تاپشۇرۇۋالدى، ئاخىر ئۇ يوللۇق ھالدا ئۆز ئارمىيەسىگە قايتىپ كەلدى.

بۇ چاغدا ئۇنىڭ سۆيۈملۈك خوتۇنى ماري ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى، ئۇلار گېنېرالى بىلەن بىللە ئاشپىزغا بېرىپ يازنى شۇ يەردە ئۆتكۈزدى. كىلاۋسېۋىز مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ جاھىل رېماتىزم كېسىلىنى داۋالاتماقچى ئىدى. كۈزدە ۋېنا يىغىنى ئېچىلدى.

ۋېنا يىغىنىدا ھەرقايسى ئىتتىپاقداش دۆلەتلەرنىڭ پادىشاھلىرى ۋە سىياسىيونلىرى ئادەمنى يىرگەندۈرىدىغان زېمىن سودىسىنى باشلىۋەتتى، ئۇلارنىڭ مەقسىتى خەلقنى ئالداپ، ناپولېئوننى مەغلۇپ قىلىش ئارقىلىق قولغا كەلگەن غەلىبە مېۋىسىنى بۆلۈشۈۋېلىشتىن ئىبارەت ئىدى.

ۋېنادىكى فېئودال كۈچلەرنىڭ ۋەكىللىرى تانسا ۋە زىياپەتلەردە ھە دەپ كۆڭۈل ئاچماقتا ئىدى، گېرمانىيەدىكى

ۋەتەنپەرۋەر زاتلارنىڭ ۋەتەننى بىرلىككە كەلتۈرۈش ئارزۇسى ئۇلارنىڭ دىپلوماتىيە جەھەتتىكى ھىيلە - مەكرى ۋە كەيپ - ساپالىق تۇرمۇشى تەرىپىدىن نابۇت قىلىندى.

1814 - يىلى 12 - ئاينىڭ 9 - كۈنى، سىياسىيون گېنتىزنىڭ ۋېنادىن بەرگەن خەۋىرىدە مۇنداق دېيىلىدۇ: «پادىشاھ ۋېنادا پۇخادىن چىققۇچە ئوينىۋالدى. يىغىندا قىلچىلىك ئىلگىرىلەش بولمىدى، ئۇلار پەقەتلا تانسا ئويناۋاتىدۇ.»

بۇ چاغدا تانىسخانا ۋە زىياپەت زالىلىرىدا تۇيۇقسىز خۇددى پارتلاتقۇچقا ئوخشاش، ناپولېئون ئېلىيا ئارىلىدىن قېچىپ فىرانسىيەنىڭ گانا ئەتراپىدا قۇرۇقلۇققا چىقىپتۇ، ئۇ ھازىر ئارمىيەنىڭ ھىمايىسىدە پارىژغا كېلىۋېتىپتۇ. ۋېنادا يىغىن ئېچىۋاتقان كۈچلۈك دۆلەتلەر ھاپىلا - شاپىلا يېڭىلاشتىن ئىتتىپاق شەرتنامىسى ئىمزالاپتۇ، يەنە يېڭى ئۇرۇش باشلىنىدىكەن، دېگەن خەۋەر تارقالدى.

كىلاۋسېۋىز پىرۇسسىيە 3 - كورپۇسىنىڭ ئىشتاب باشلىقى سۈپىتىدە بىرۋىشلىق بىرلەشمە ئارمىيەسى بىلەن ئۇرۇشقا ئاتلاندى. مەرى ئېرى بىلەن بىللە تۇرۇش ئۈچۈن قىسمىغا كېلىپ بىر دوستى - گىراف خانىم بىلەن دالا ئۇرۇشى دوختۇرخانىسىدا يارىدارنى كۈتتى.

پىرۇسسىيە ئارمىيەسى گېنېرالى، بىرۋىشلىق قاتارلىق داڭلىق ئوفىتسېرلارنىڭ قوماندانلىقىدا كۆتۈرەڭگۈ روھ بىلەن ئالدىنقى سەپكە ئاتلاندى. 6 - ئاينىڭ 16 - كۈنى ناپولېئون فىرانسىيە ئارمىيەسىنىڭ 125 مىڭ ئەسكىرىنى باشلاپ لىنىغا يېقىن جايدا بىرۋىشلىق بىرلەشمە ئارمىيەسىگە ھۇجۇم قوزغىدى. بۇنىڭدىن مەقسەت، ئىككى بىرلەشمە ئارمىيە ئۇچرىشىشتىن ئىلگىرى ئۇلارنى بىر - بىرلەپ تارمار قىلىشتىن ئىبارەت ئىدى.

چۈشتىن كېيىن سائەت ئۈچلەردە جەڭ باشلاندى. جەڭنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە، ئېگىزلىككە جايلاشقان 3 - كورپۇس تازا زور رول ئوينىيالمىدى. كەچقۇرۇن پىرۇسسىيە ئارمىيەسى ئۈستۈنلۈككە ئىگە دۈشمەن تەرىپىدىن مەغلۇپ بولۇپ چېكىنىشكە باشلىغاندا، بۇ كورپۇس ئاندىن ئۇرۇشقا ئاتلىنىپ دۈشمەن ئارمىيەسىنىڭ ئاتلىق ئەسكەرلىرىنىڭ شىددەتلىك ھۇجۇمىنى توستى. ياشىنىپ قالغان بىرۈشپىل ۋەزىيەتنى ئوڭشاش ئۈچۈن سەپنىڭ ئالدىدا مېڭىپ، ئەڭ ئاخىرقى زاپاس ئەترەتنى باشلاپ جەڭگە ئاتلاندى. كەچ كىرگەندە پىرۇسسىيە ئارمىيەسى كېچىدىن پايدىلىنىپ چېكىندى.

ناپولېئون گېنېرال گىرۇشنى 1 - كورپۇسنى باشلاپ پىرۇسسىيە ئارمىيەسىگە قوغلاپ زەربە بېرىشكە ئەۋەتتى. ئۆزى ئەنگىلىيە ئارمىيەسىنىڭ باش قوماندانى ۋېللىنگتون قوماندانلىقىدىكى ئەنگىلىيە - گوللاندىيە بىرلەشمە ئارمىيەسىگە تاقابىل تۇرماقچى بولدى.

كۆپچىلىك گىنېسناۋ قوشۇنىنى باشلاپ نامۇر ئارقىلىق رېين دەرياسى بويىغا چېكىنىدۇ دەپ قاراشقانىدى. ئويلىمىغان يەردىن ئۇ ۋېللىنگتون بىلەن ئۇچرىشىش ئۈچۈن دادىللىق بىلەن نىشانىنى ئۆزگەرتىپ ۋافېر^① غا قاراپ ئىلگىرىلىدى. ئۇ بۇنداق قىلغاندا گەرچە ئارقا تەرەپ بىلەن ئالاقىلەشكىلى بولمىسىمۇ، لېكىن ۋېللىنگتون بىلەن بىرلىشىپ ناپولېئونغا زەربە بەرگەندىلا ئاندىن غەلىبە قازانغىلى بولىدىغانلىقىنى بىلەتتى.

گىنېسناۋنىڭ بۇ ھەرىكىتى ۋاتېرلۇ ھەل قىلغۇچ جېڭىنىڭ غەلىبە قىلىشىدا ھەل قىلغۇچ رول ئوينىدى. ئۇ تاكى ناپولېئون سان ھېلىنا ئارىلىغا سۈرگۈن قىلىنغانغا قەدەر بۇ ھەرىكەتنى «تالانتىنىڭ چاقنىشى» دەپ ئاتىدى.

① بېلگىيەنىڭ بىر ئابانت ئۆلكىسى.

22. ناپولېئوننى مەغلۇپ قىلىش

6 - ئاينىڭ 18 - كۈنى ناپولېئون ۋاتېرلۇ ئەتراپىدا ۋېللىنگتون قوشۇنىغا ھۇجۇم قوزغىدى. ئەنگلىيە ئارمىيەسى ئەسكەرلەرنىڭ كۆپلەپ يارىلىنىش ۋە ئۆلۈشىگە قارىماي، ئاۋۋالقىدەكلا بىر غېرىچ يەرنىمۇ تارتتۇرۇپ قويماي، كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان جاسارەت بىلەن ئۆزىدىن كۈچلۈك دۈشمەننىڭ كەينى - كەينىدىن قىلغان ھۇجۇمنى چېكىندۈردى. كەچقۇرۇن گىنبىسناۋ قوماندانلىقىدىكى پىرۇسسىيە بىرلەشمە ئارمىيەسى جىددىي يۈرۈش قىلىپ ئۇرۇش مەيدانىغا يېتىپ كەلدى ھەمدە بايلى - ئالىئانس^① ئەتراپىدا فىرانسىيە ئارمىيەسىگە سول تەرەپتىن ھۇجۇم قوزغىدى.

كىلاۋسېۋىز تۇرۇۋاتقان 3 - كورپۇس بۇيرۇققا بىنائەن ئاساسىي قوشۇننىڭ ئارقا تەرىپىدە قېلىپ ۋافېر رايونىنى كۆزەتتى ھەمدە دىل دەرياسىنى ساقلىدى، شۇ ئارقىلىق لىئونغا بارىدىغان تاشيولنى قوغدىدى. پىرۇسسىيە ئارمىيەسىنىڭ ئاساسىي قىسمى پايدىسىز ئەھۋالدا مۇشۇ تاشيولدىن پايدىلىنىپ چېكىنەتتى. دەسلەپتە ۋافېر ئەتراپىدىن تۇيۇقسىز دۈشمەننىڭ كۈچلۈك بىر قوشۇنى چىقىپ قالدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئەسلىي جايىغا قايتىپ كەتتى. ئەتىگەن سائەت تۆتتە ئۇلار دۈشمەن بىلەن

① ۋاتېرلۇنىڭ جەنۇبىدىكى بىر مېھمانخانا، پىرۇسسىيەنىڭ 20 كىلومېتىر شەرقىي جەنۇبىدا، شۇڭا ۋاتېرلۇ ئۇرۇشى بايلى - ئالىئانس ئۇرۇشى دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

تۇتۇشتى. دۈشمەن تار يولدىن زورلۇق بىلەن ئۆتۈشكە ئۇرۇنغان بولسىمۇ، لېكىن پىرۇسسىيە ئارمىيەسى بازىنى مەھكەم ساقلىغاچقا، مەقسىتىگە يېتەلمىدى.

ئەنگىلىيە ئارمىيەسى چارچاپ كەتكەچكە، دۈشمەنگە قوغلاپ زەربە بېرىش ۋەزىپىسىنى پىرۇسسىيە ئارمىيەسى ئۈستىگە ئالدى. گىنېسناۋ قىسمىدىكىلەرگە باشلامچىلىق قىلىپ، قاچقان دۈشمەنلەرگە قوغلاپ زەربە بەردى، دۈشمەن ئارمىيەسىنىڭ يېڭىباشتىن يىغىلىپ قوشۇن بولۇش نىيىتى بىتچىت قىلىندى. ناپولىئوننىڭ ئارمىيەسى ئۈزۈل - كېسىل تارمار قىلىندى.

ھەل قىلغۇچ جەڭ ئاياغلاشقاندىن كېيىن گىنېسناۋ مۇنداق دەپ يازىدۇ: «ۋاتېرلو جېڭى ئالەمشۇمۇل جەڭ بولدى. بىز ئەزەلدىن بۇنداق قالتىس جەڭ قىلىپ باقمىغانىدۇق، ئەزەلدىن دۈشمەننى بۇنداق ئېچىنىشلىق ئەھۋالدا قالدۇرالمىغانىدۇق.

جەڭ ئىنتايىن شىددەتلىك بولدى، ئەتراپىمىزدىن ئۇچۇپ ئۆتۈۋاتقان توپ ئوقلىرىنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيتتى. بەزىلەر ماڭا ئەھۋال مەلۇم قىلغاندا، مەن ھېچنەرسىنى ئاڭلىيالمىتتىم.

بىزنىڭ ئەسكەرلىرىمىز ئۈزۈكسىز كۈچەيتىلگەچكە، ئېھتىيات بىلەن قەدەممۇقەدەم دۈشمەنگە يېقىنلاشتى. ھەرقايسى باتالىيونلارنىڭ چاسا شەكىللىك سەپ تۈزۈپ، ئېگىزلىكتىن چۈشۈۋاتقان مەنزىرىسى ئاجايىپ ھەيۋەتلىك ئىدى. دۈشمەن قاتتىق قارشىلىق كۆرسەتكەن بولسىمۇ، ئاخىرىدا يەنىلا بەربات بولدى.

مەن دۈشمەنگە تېنىۋالغۇدەك پۇرسەت بەرمەي، دەرھال قىسمىنى باشلاپ غەلىبىلىك ھالدا قوغلاپ زەربە بەردىم. ناپولىئون ئەسلىدە گېناپىيدا ئارام ئالماقچى بولغان بولسىمۇ، يېقىنلاپ كېلىۋاتقان توپ ئاۋازىنى ئاڭلاپ تاپانچىنى ئېلىپلا ئالدىراپ - تېنەپ قېچىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئورۇن - كۆرىپىسى،

شۇنىڭدەك بىليارت دەستىلىك خەنجىرى قوللىمىزغا چۈشتى. مەن ناپولېئوننىڭ تامغىسىنى غەنىمەت بۇيۇمى سۈپىتىدە ساقلاپ قويدۇم.

بۇ قېتىمقى ھەل قىلغۇچ جەڭدە بىزمۇ ئاز چىقىم تارتىمىدۇق، ئۈچ كۈنلۈك جەڭدە تەخمىنەن 22 مىڭ ئادەم يارىلاندى ۋە ئۆلدى.»

بىرلەشمە ئارمىيە جىددىي يۈرۈش قىلىپ پارىژغا كىردى. كىلاۋسېۋىز كېيىن مۇنداق دەپ يازىدۇ: «فىرانسىيەگە يۈرۈش قىلغاندا بىزنىڭ بىچارە ئەسكەرلىرىمىز زور بەدەل تۆلىدى. 20 - چېسلادىن باشلاپ ئوزۇق - تۈلۈك يېتىشمىدى، دائىم سىم - سىم يامغۇر يېغىپ تۇردى، بىز ئوچۇقچىلىقتا يېتىپ - قوپۇپ 80 كىلومېتىر ئىلگىرىلىدۇق. ئارمىيەمىز كېچە - كۈندۈز جىددىي يۈرۈش قىلىپ ناھايىتى جاپا چەكتى، ھەتتا بەزىلەر بەرداشلىق بېرەلمەي ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالدى... رېماتىزم كېسىلىم قوزغىلىپ قېلىپ مېنى بەكمۇ ئازابلىدى، مەن ئۇخلاش ئۈچۈن بىر مۇنچە ئەپيۇن يېدىم.»

6 - ئاينىڭ 8 - كۈنى پىرۇسسىيەنىڭ 1 - كورپۇسى پارىژغا كىردى، ئەتىسى كىلاۋسېۋىز 3 - كورپۇس بىلەن بىللە پارىژغا كىردى.

مارشال بىرۈشېل ئۆچ ئېلىش مەقسىتىدە فىرانسىيە خەلقى ئۈستىدىن ۋەھشىيانە ھۆكۈمرانلىق يۈرگۈزدى. كىلاۋسېۋىز بۇنىڭدىن ئىنتايىن ئېچىندى.

ئۇرۇشتىن كېيىن ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر - ئەنگىلىيە، رۇسىيە، ئاۋستىرىيە ۋە پىرۇسسىيەنىڭ ۋەكىللىرى پارىژدا تىنچلىق يىغىنى ئۆتكۈزدى. ناپولېئون جەنۇبىي تىنچ ئوكياندىكى سان ھېلىنا ئارىلىغا پالاندى، خەلق ئۇزۇندىن بۇيان تەشنا بولۇپ كەلگەن تىنچلىق ئاخىر يېتىپ كەلدى. ۋېنا يىغىنىدا چىقىرىلغان

گېرمانىيەنىڭ بۆلۈنۈپ تۇرۇش ھالىتىنى ساقلاپ قېلىش توغرىسىدىكى قارار^① پارىژ يىغىنىدا تەستىقلاندى، گېرمانىيە يەنىلا بىرلىككە كېلەلمىدى.

بۇ خەۋەر تارقالغاندىن كېيىن، ۋەتەننىڭ بىرلىككە كېلىشى ۋە ئازادلىقى ئۈچۈن بارلىقىنى بېغىشلىغان كىشىلەر ئىنتايىن ئۈمىدسىزلەندى. كىلاۋسېۋىزنىڭ تېخىمۇ روھى چۈشۈپ كەتتى. ئۇ غەلىبە ئۈچۈن كۈچ چىقاردى. زالىم پادىشاھ مەغلۇپ قىلىنغان مەنزىرىنى كۆردى. ھازىر غەلىبە مېۋىسىنىڭ باشقىلار تەرىپىدىن سېتىۋېتىلگىنىنىمۇ كۆردى. بۇنىڭدىن ئۇ بەكمۇ ئۈمىدسىز - لەندى.

بۇ چاغدا كىلاۋسېۋىز خوتۇنىنى، تەقدىرى بىر - بىرىگە باغلانغان ھەمراھىنى بەكمۇ سېغىنىدى. 8 - ئايدا گىنېسناۋ ماربغا بىر ھەربىي پاسپورت بېجىرىپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن ماربى فرانسىيەگە باردى. ئاينىڭ ئاخىرىدا كىلاۋسېۋىز ئۇنىڭ ئالدىغا — كومپىگنېغا باردى، ئىككىيلەن شۇ يەردە جەم بولدى.

① 1815 - يىلى 6 - ئاينىڭ 8 - كۈنى، ۋېنا يىغىنىدا بىر پارچە ھۆججەت ئىمزالاندى، گېرمانىيە 39 ئىشتاتتىن قۇراشتۇرۇلغان تارقاق تەشكىلىي شەكىلدىكى دۆلەت قىلىندى ھەمدە «فېدېراتىپ گېرمانىيە» دېگەن نام تارىخ سەھىپىسىگە كىرگۈزۈلدى.

23. ئەڭ ياش گېنېرال

2 - قېتىملىق پارىژ سۈلھى شەرتنامىسىنىڭ تۈزۈلۈشىگە ئەگىشىپ، كىلاۋسېۋىزغا نىسبەتەن تەرەپ - تەرەپتە ئۇرۇش قىلىشتەك خەتەرلىك ۋە جاپالىق كۈنلەر ئاخىر ئۆتۈپ كەتكەندەك بولدى. ئۇ بىر كورپۇسنىڭ ئىشتاب باشلىقىغا تەيىنلەندى. بۇ كورپۇس رېيىن دەرياسى بويىغا ئورۇنلاشتى، گىنېسناۋنىڭ قوماندانلىقىغا تەۋە بولدى. قوماندانلىق ئىشتابى كۈبلىنستا تەسىس قىلىندى. بۇ رېيىن دەرياسىنىڭ ئوتتۇرا ئېقىمىغا جايلاشقان گۈزەل شەھەر بولۇپ، كىلاۋسېۋىز مارى بىلەن ھاياتىدىكى ئەڭ بەختلىك ۋە خاتىرجەم بىرنەچچە يىلنى مۇشۇ يەردە ئۆتكۈزدى. كىلاۋسېۋىز ئۆزىدىن 20 ياش چوڭ گىنېسناۋ بىلەن ئىسلاھات كومىتېتىدا خىزمەت قىلغان چاغدا دوستلۇق ئورناتقاندى. بۇ دوستلۇق كۈبلىنستا تېخىمۇ تەرەققىي قىلىپ، ئۇلار تېخىمۇ يېقىن بولۇپ كەتتى. مېھماندوست گىنېسناۋ ھەمىشە مۇھىتى گۈزەل باغلىق ھويلا شەكلىدىكى تۇرالغۇسىغا دوستلىرىنى چاقىراتتى. كىلاۋسېۋىز بىلەن مارى بۇ جايىنى بەك ياخشى كۆرەتتى، ئۇلار گېنېرالنىڭ قېشىدا نۇرغۇن گۈزەل كېچىلەرنى ئۆتكۈزدى.

گېنېرال گىنېسناۋ ھۆكۈمەت ئىشى بىلەن سىرتقا چىققاندا، كېمە بىلەن رېيىن دەرياسىدا مېڭىشنى، دوستلىرى ۋە

ئۇلارنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىنى بىللە ئېلىۋېلىشنى ياخشى كۆرەتتى. كىلاۋسېۋىز ئەر - خوتۇن ئىككىسى كۆپ قېتىم گېنېرالغا ھەمراھ بولۇپ سىرتقا چىققاندى.

بىر قېتىم گېنېرال سەپەرگە چىققاندا كىلاۋسېۋىز قاتارلىقلار ئۇنىڭغا ھەمراھ بولىدۇ. لېكىن، ئۇلار خوتۇنلىرىنى بىللە ئېلىۋالمىغانىدى. كېمە رىيۇسسېلھېمدا توختاپ ئۇلار بۇ يەردە قوناقچى بولغاندا، گېنېرال ئايدىڭدا دەريا بويىدىكى ئورمانلىق يولىدا ئايلىنىپ كېلىش تەكلىپىنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ. كىلاۋسېۋىز ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى ئويلىمىغان يەردىن ئۇ يەردە خوتۇنلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ قالىدۇ. ھەممەيلەن تولىمۇ ھەيران بولىدۇ. ئەسلىدە بۇنى گېنېرال كۆپچىلىكنى ئويلىمىغان يەردىن ھەم ھەيران قالدۇرۇش، ھەم خۇشال قىلىش ئۈچۈن ئالاھىدە مەقسەتتە يوشۇرۇن ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغانىكەن.

گېنېسناۋ ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكىلەر كۈندە دېگۈدەك ئاشۇنداق خۇشال ئۆتسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى ۋە ئىجتىمائىي ئالاقە پائالىيىتى باشتىن - ئاخىر ناھايىتى ئاددىي ئىدى. ھەممەيلەن روھىي جەھەتتىن ھۇزۇرلىنىشقا بەك ئەھمىيەت بېرەتتى. ئۇلار ئەدەبىيات كېچىلىكى ئۆتكۈزۈپ، ژان پائۇل ۋە گىيوتېننىڭ ئەسەرلىرىنى دىكلاماتسىيە قىلاتتى.

گېنېسناۋ باشقىلارنىڭ ئىشەنچىگە ئېرىشكەچكە، رېيىن ئۆلكىسىدە ئۇنىڭ ئىناۋىتى كۈندىن - كۈنگە ئۆسۈپ باردى. بۇ ھال يەرلىك دائىرىلەرنى ئەنسىرتىپ قويدى. ئۇلار گېنېسناۋنى ئىنقىلابىي پائالىيەت بىلەن شۇغۇللىنىدىكەن دەپ گۇمان قىلىپ، كۆزىتىشكە باشلىدى. گېنېرال بۇنىڭدىن خاپا بولۇپ، خىزمىتىدىن ئىستېپا بېرىپ، سېلىزىيەدىكى قورۇققا بېرىپ، ئۆيىدىكىلەر بىلەن جەم بولۇپ، ئائىلىۋى بەختتىن بەھرىمەن بولىدى.

بۇ مەزگىلدە ئوردا ھاكىمىيەتنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن گېرمانىيەدە ژاندارما ھاكىمىيىتىنى ئورنىتىپ، گېرمانىيەنى بىرلىككە كەلتۈرۈشنى تەشەببۇس قىلغانلارنى شەپقەتسىزلەرچە باستۇردى. گىنبسناۋ ۋەزىپىسىدىن ئايرىلىشتىن ئىلگىرى، سىتېين ئوردىغا قارشى چىقتى دېگەن گۇمان بىلەن سىياسىي تۇرمۇشتىن مەجبۇرىي ئايرىۋېتىلىپ، پەن تەتقىقات بىلەن شۇغۇللىنىشقا قويۇلدى. بىرۋىشېل بەتنام چاپلانغاچقا، ئاچچىقىدا ۋەزىپىسىدىن ئىستىپا بەردى. ئەدەب ئارنىمۇ تەلىيى كاج كېلىپ پىروپىسسورلۇق ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇۋېتىلدى ھەمدە ۋەتەنگە ئاسىيلىق قىلدى دېگەن جىنايەت بىلەن سوتقا تارتىلدى.

گىنبسناۋ بۇ يەردىن كەتكەندىن كېيىن كىلاۋسېۋىز ئەر - خوتۇن ۋە باشقا مەسلەكداش دوستلىرىنىڭ كۈبلىنىشتىكى تۇرمۇشى مەيۋىسلىك ئىچىدە زېرىكىشلىك ئۆتتى.

1818 - يىلى 5 - ئاينىڭ 9 - كۈنى، كىلاۋسېۋىز بېرلىن ئوفىتسېرلار مەكتىپىنىڭ مۇدىرلىقىغا تەيىنلەندى ھەمدە شۇ يىلى 9 - ئايدا گېنېرال مايورلۇققا ئۆستۈرۈلدى. ئەينى چاغدا ئۇ ئاران 38 ياشتا بولۇپ، ھەربىيلەر ئىچىدىكى ئەڭ ياخشى گېنېرال بولۇپ قالدى.

24. پانىي ئالەم بىلەن مەڭگۈ ۋىدالاشش

كىلاۋسېۋىز ئىلگىرى ئۈمىدكە تولغان ھالدا بېرلىنغا كېلىپ، ساۋېنھۇستنىڭ ئوقۇغۇچىسى بولۇپ ھەربىي تۇرمۇشنى باشلىغانىدى. مانا ئەمدى 38 ياشلىق بۇ گېنېرال يەنە ئۆزىنىڭ ئانا مەكتىپىگە قايتىپ كەلدى. گېنېسناۋ ئوبلىنىستىكى ۋاقتىدا، ۋەزىپىسىدىن ئىستىپا بېرىشتىن ئىلگىرى، باشلىقىغا ئۇنى مەكتەپ مۇدىرلىقىغا كۆرسەتكەنىدى، گېنېسناۋ دوستىنىڭ بىلىملىك، ئالاھىدە ئىقتىدارىغا ئىگە ئىكەنلىكىنى، ئوفىتسېرلار مەكتىپىگە رەھبەرلىك قىلىشقا ئەڭ مۇۋاپىق ئىكەنلىكىنى بىلەتتى.

كىلاۋسېۋىز ئەسلىدە كەلگۈسىدە قوماندانلارنى ساۋېنھۇستنىڭ روھى بويىچە تەربىيەلەپ، دۇچ كەلگەن ئۇلۇغۋار ۋەزىپىلەرنى ئورۇندىيالايدىغان قىلىپ يېتىشتۈرۈشنى ئارزۇ قىلغانىدى. لېكىن، بېرلىنغا كەلگەندىن كېيىن ئۇنىڭ بۇ خىل ئارزۇسى پۈتۈنلەي يوققا چىقتى، چۈنكى پادىشاھ ھەربىي مەكتەپتەك مەسئۇلىيىتى ئېغىر ئورۇننى كىلاۋسېۋىزغا ئوخشاش مۇستەقىل پىكىرلىك ئادەملەرگە تاپشۇرۇشنى ھەرگىزمۇ خالىمايتتى، لېكىن ئۇنىڭ بۇ ياش گېنېرالغا ئەمەلىي ھوقۇق بەرگۈسى كەلمەي، قۇرۇق ئۆستەڭگە مىراب قىلىپ قويماقچى بولدى. چۈنكى، ئوفىتسېرلار مەكتىپىنىڭ مۇدىرلىقى نامى بار،

ئەمەلىي ھوقۇقى يوق مەمۇرىي ۋەزىپە ئىدى، ئىلمىي پائالىيەت ۋە ئوقۇتۇش پائالىيەتلىرىگە تەتقىقات كومىتېتى مەسئۇل بولاتتى. شۇڭا، ئۇ ھېچقانداق تەسىر پەيدا قىلالمايتتى.

ئوفىتسېرلار مەكتىپىدە باشقىلار دەرس ئۆتەتتى. كىلاۋسېۋىز ئىشخانىسىدا ئولتۇرۇپ ئومۇمنىڭ ئىشىنى بېجىرەتتى. بۇ يېڭى ۋەزىپە تولىمۇ مەنسىز بولۇپ، كىشىنى بەك چەكلەپ قوياتتى. ئۇششاق - چۈششەك ئىشلار ئۇنى بەكمۇ زېرىكتۈردى، ئۇ خىزمەتتە ئەزەلدىن بۇنداق زېرىكىپ باقمىغانىدى. ئۇ دىپلوماتىيە ساھەسىگە كىرىش جەھەتتىكى تىرىشچانلىقى بىكارغا كەتكەندىن كېيىن رېئاللىققا جىددىي قارايدىغان بولغانىدى.

كىلاۋسېۋىز ئىززەت - ھۆرمىتىنى قاتتىق ساقلايتتى، ئۇ ئەزەلدىن نارازىلىق كەيپىياتىنى ئىپادىلەپ باقمىدى. ئۇ ئۆزىگە تەقسىم قىلىنغان تېتىقسىز ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلىشتىمۇ قىلچىلىك ئاغرىنىمىدى. ئۇ ناگان - ناگاندا كېچىلىرى زىيارەتكە كەلگەن دوستلارنى كۈتۈۋالغاندىن باشقا چاغلاردا ئادەتتە مارى بىلەن بىللە بولاتتى. ئۇلار بالغا شۇنچە تەشنا بولسىمۇ، زادىلا بالا يۈزى كۆرمىدى. مانا ئەمدى ئۇلارنىڭ زېھنىي كۈچى ئۇرغۇپ تۇرىدىغان ۋاقىتلىرى ئۆتۈپ كەتتى، ئىككى چېكىسىگە ئاق سانجىلىدى. لېكىن سەمىمىي مۇھەببەت باشتىن - ئاخىر ئۇلارغا ھەمراھ بولۇپ كەلدى. مانا بۇ ئۇلار ھۇزۇرلىنىپ تۈگىتەلمەيدىغان مەنىۋى بايلىق ئىدى.

زىمىستان قىش كېچىلىرى كىلاۋسېۋىز مارى بىلەن بىللە ئىللىق ئۆيىدە يېقىن ئولتۇرۇپ مۇڭدشاتتى، ئۇنىڭ كالىسىدا بىر تۈرلۈك پىلان، يەنى «ئۇلار مېنىڭ دەرس ئۆتۈشۈمنى توسىيالايدۇ، لېكىن ھېچكىم مېنىڭ كىتاب يېزىشىمنى

توسىيالىمايدۇ. مەن ئۆز ئىدىيەمنى، ئوتتۇرىغا قويماقچى بولغان بارلىق پىكىرلىرىمنى يېزىپ ئەۋلادلارغا قالدۇرۇشۇم كېرەك» دېگەن پىلان پىشىپ يېتىلگەنىدى. مارى ئېرىنىڭ بۇ پىلانىنى پۈتۈن كۈچى بىلەن قوللىدى.

كىلاۋسېۋىز كۈنلەپ - كۈنلەپ ئۈستەل ئالدىدا ئولتۇرۇپ باش چۆكۈرۈپ يېزىقچىلىققا كىرىشىپ كەتتى. مارى ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ ئۇنىڭغا ياردەملەشتى. نەقىللەرنى ۋە ئارگىناللارنى كۆچۈرۈشۈپ بەردى، ئۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە مەسىلىلەرنى مۇھاكىمە قىلدى.

ئىلگىرى ئۇلار ئايرىلىپ تۇرغاندا، ئۇزۇن مۇددەت خەت ئارقىلىق ئالاقىلىشىپ تۇرغانىدى. خەتتە ئۇرۇش، ۋەزىيەت، ھېسسىيات، كۆرگەن - ئاڭلىغان ئىشلار يېزىلغاچقا، مارى روھىي جەھەتتە ئېرى بىلەن بىللە ئاشۇ ئۇرۇشلارغا قاتناشقا - نىدى. ئىسلاھاتچىلار ئېقىمىدىكى مۇھىم شەخس بارون سىتېين مارىنىڭ قەدىناس دوستى ئىدى، گىنېسناۋمۇ ئۇنىڭ يېقىن دوستى ئىدى، بۇ ھال ئۇنى ئېرىنىڭ يېزىقچىلىق بىلەن شۇغۇل - لىنىشى جەھەتتىكى قابىل ياردەمچىسىگە ئايلاندۇردى.

كىلاۋسېۋىز بىلەن مارى تاڭ سەھەردە خىزمەتكە كىرىشىپ كېتەتتى. سائەت توققۇزلار بولغاندا كىلاۋسېۋىز مارىنىڭ ئۆيىنىڭ يېنىدىكى ئىشخانىسىغا بېرىپ ئۆزىگە تەئەللۇق ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلاتتى، ئاندىن تا سائەت 12 گىچە ئىشلەيتتى، ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇ مېھمان كۈتەتتى ياكى سىرتقا چىقىپ مېھمان قوبۇل قىلاتتى. چۈشلۈك تاماقتىن كېيىن داۋاملىق يېزىقچىلىق بىلەن شۇغۇللىناتتى.

كىلاۋسېۋىزنىڭ ئادىۋاتىنى كېيىن مۇنداق دەپ يازىدۇ: «ئۇ ئىلگىرى شۇغۇللانغان پائالىيەتلەرنىڭ ۋەتەننىڭ تەقدىرىگە نىسبەتەن پەيدا قىلغان چوڭقۇر تەسىرىنى بىلىدىغانلار كۆپ

ئەمەس، كېيىن ئۇنىڭ دۇنياغا مەشھۇر ئادەمگە ئايلىنىشىنى، كىشىلەر قەلبىدە مەڭگۈ ساقلىنىدىغانلىقىنى ھېچكىممۇ پەرەز قىلمىغانىدى. كىشىلەرنىڭ ئۇنى كۆرمىكى ناھايىتى تەس ئىدى، شۇڭا بەزىلەر ئۇنىڭ ئۈستىدىن گېنېرالىنىڭ يۈزى قىپقىزىل^① ئىكەن، بۇرنى سۆسۈن رەڭلىك ئىكەن، تاڭ ئېتىشى بىلەن قولىدىن رومكا، ئاغزىدىن ھاراق چۈشمەيدىكەن دېگەندەك تېتىقسىز ئۆسەك سۆزلەرنى توقۇپ چىقىرىشتى، بەزىلەر بۇ سۆزلەرگە ئىشىنىپ قالدى. ئەمەلىيەتتە، ئۇ ئەتىگەندىن - كەچكىچە پىكرىنى ئەڭ مۇھىم ئىشلارغا مەركەزلەشتۈرەتتى.

كىلاۋسېۋىز تەمكىن، ئېھتىياتچان، شۇنداقلا سەل تارتىنچاق ئادەم ئىدى. ئۇ ئۆزى ئىشەنگەن ئادەم بىلەن ئېچىلىپ - يېيىلىپ پاراڭلىشاتتى، ئىشەنمەيدىغان ئادەملەرگە پەرۋاسىز قارايتتى. ئۇنىڭ بېرىلىپ ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللانغانلىقىنى ئۇنىڭ بىرنەچچە يېقىن دوستىدىن باشقا ھېچكىم بىلمەيتتى.

قىش كېچىلىرى تولىمۇ ئۇزۇن ۋە زېرىكىشلىك، لېكىن بۇ بىر جۈپ بەختلىك ئەر - خوتۇنغا نىسبەتەن ئېيتقاندا ئۇنداق ئەمەس. كىلاۋسېۋىز ھەر ئاخشىمى مارىنىڭ ئۆيىدىكى چىرايلىق يېزىق ئۈستىلى ئالدىدا ئولتۇرۇپ، شام يورۇقىدا كىتاب ۋە خەرىتىلەرنى ئېچىپ قويۇپ يېزىقچىلىق قىلاتتى ياكى ئۆيىدە مېڭىپ يۈرۈپ ئېيتىپ بەرسە مارى خاتىرىلەيتتى. ئۇ پات - پات دېرىزە ئالدىغا كېلىپ كېچە ئاسمىنىغا قارىغىنىچە خىيالغا چۆكەتتى.

ئۇ ئوفىتسېرلار مەكتىپىدە 12 يىل ئىشلىدى، بۇنىڭ ئىچىدىكى 10 يىلدىن ئارتۇق ۋاقىتتا ئەسەر يېزىش بىلەن بولدى.

① رۇسىيەدىكى ئۇرۇش مەيدانىدا كىلاۋسېۋىزنىڭ يۈزى ئۇششۇپ قالغان، شۇنىڭدىن كېيىن يۈزى قىزىرىپ قالغان.

دەسلەپتە ئۇ ئۆزىنىڭ ئۇرۇش توغرىسىدىكى پىكىرلىرىنى مەزمۇنى ئېنىق ۋە ئىخچام ماقالە قىلىپ يېزىشنى ئويلىغانىدى، لېكىن تەتقىقات خىزمىتىنىڭ چوڭقۇرلىشىشىغا ئەگىشىپ، ئۇ كۆپ يىللىق پىكىرلىرىنىڭ نەتىجىسىنى ئىككى - ئۈچ يىلدىن كېيىن كىشىلەر ئۇنتۇپ كېتىدىغان كىچىك بىرۈشۈرۈر قىلىپ ئەمەس، بەلكى كىشىلەرنى ئۆزىگە جەلپ قىلالايدىغان، كىشىلەر دائىم ئوقۇيدىغان ئەسەر قىلىپ يېزىپ چىقىش قارارىغا كېلىدۇ. ئۇ مۇنداق دەپ قارايدۇ: ھەربىي ئىشلار سەنئىتى جەھەتتە نەزەرىيە بەرپا قىلىش تولىمۇ قىيىن، لېكىن مۇئەييەن ئىدىيەگە، مەزمۇنغا، سىستېمىغا ئىگە ئۇرۇش نەزەرىيەسى كىتابىنى يېزىپ چىقىش تامامەن مۇمكىن، بۇ خىل نەزەرىيەنىڭ ئىلمىيلىكى ئۇرۇش ھادىسىلىرىنىڭ ماھىيىتى ئۈستىدە ئىزدىنىپ، ئۇرۇش بىلەن ئۇ تەركىب تاپقان ئامىللارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى كۆرسىتىپ بېرىشتە. ئۇ ھەممە ئادەم بىلىدىغان، نەچچە مىڭ قېتىم مۇھاكىمە قىلىنغان، كۆپچىلىك ئاللىقاچان قوبۇل قىلىپ بولغان يۈزەكى نەرسىلەرنى يېزىشنى خالىمايتتى. ئۇ گىنېسناۋغا ئۆز ئەسىرىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن ئۇرۇش نەزەرىيەسى جەھەتتە بىر مەيدان ئىنقىلاب قوزغاش ئېھتىمالىنىڭ بارلىقىنى ئېيتقاندى. ئۇ كەمتەرلىك بىلەن مۇنداق دەيدۇ: «مېنىڭ ئەسىرىمنى تېخى نەزەرىيەسى مۇكەممەل بولغان بىر بىنا دەپ كەتكىلى بولمايدۇ. ئۇنى پەقەت بىنا سېلىشتا پايدىلىنىشقا بولىدىغان ماتېرىيال دېيىشكەلا بولىدۇ.»

ئۇ ئۇرۇشنىڭ ماھىيىتىنى چوڭقۇر شەرھىلەپ بېرىش ئۈچۈن، 1568 — 1815 - يىلىغىچە بولغان ئارىلىقتىكى 130 نەچچە قېتىملىق ئۇرۇشنى سىستېمىلىق، چوڭقۇر تەتقىق قىلىدۇ، مۇشۇ ئاساستا، ئۇ ئۇرۇش تارىخى جەھەتتە بىر تۈركۈم

تەتقىقات نەتىجىلىرىگە ئېرىشىدۇ. ئاندىن ئۇ تارقاق ماتېرىياللارنى بىر يەرگە يىغىپ، يېڭى باب - پاراگرافلارنى كىرگۈزۈپ، ئۇنى بىر پۈتۈن گەۋدىگە ئايلاندۇرىدۇ. ئۇنىڭ ئۇرۇش تەپسىلىي بايان قىلىنغان داڭلىق ئەسىرى «ئۇرۇش توغرىسىدا» مانا مۇشۇنداق مەيدانغا كەلگەن.

1830 - يىلى 8 - ئايدا كىلاۋسېۋىز بىرېسلاۋدا تەسىس قىلىنغان 2 - توپچىلار تەپتىش قىسمىنىڭ توپچى ئەسكەرلەر مۇپەتتىشلىكىگە تەيىنلەندى. كىلاۋسېۋىز ئەزەلدىن توپچىلار قىسمىدا ھەربىي خىزمەت ئۆتەپ باقمىغان بولسىمۇ، قىلچە نارازى بولماستىن، بۇيرۇققا بويسۇندى.

شۇنداق قىلىپ كىلاۋسېۋىزغا نىسبەتەن ئىنتايىن قىممەتلىك بولغان يېزىقچىلىق خىزمىتى ۋاقتىنچە توختاپ قالدى. ئۇ بىرېسلاۋغا مېڭىشتىن ئىلگىرى ماربىنىڭ ئۆيىدە ئولتۇرۇپ ئارىگىناللارنى رەتلىدى. ئۇ 3000 بەتتىن ئاشىدىغان ئىجىر - مىجىر ئارگىنالىنى بىرنەچچە تۈرگە ئايرىپ، ئوبدان باغلاپ ئاندىن ئۈستىگە:

«ئۇرۇشنىڭ خاراكتېرى توغرىسىدا»؛ «ئۇرۇش ئەزەرىيەسى توغرىسىدا»؛ «ئىستراتېگىيە ھەققىدە ئومۇمىي چۈشەنچە»؛ «ئۇرۇش»؛ «ئارمىيە»؛ «مۇداپىئە»؛ «ھۇجۇم» (دەسلەپكى نۇسخا)؛ «ئۇرۇش پىلانى» (دەسلەپكى نۇسخا) دەپ يېزىلغان قەغەزلەرنى چاپلاپ قويدى.

ئۇ يەنە ماربىغا مۇنۇلارنى جېكىلىدى: «مەن ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن، كىشىلەر ئۇرۇش بايان قىلىنغان بۇ قوليازىملارنى بايقىسا خۇددى ھازىرقىغا ئوخشاش ئۇنى ئۇرۇش ئەزەرىيەسى بەرپا قىلىشنىڭ ماتېرىيالى قىلىدۇ. بۇ ماتېرىياللارنىڭ كۆپىنچىسىگە مەن ئانچە رازى ئەمەس. 6 - بۆلۈم تېخى بىر سىناق، كېيىن ئۇ ئۈزۈل - كېسىل ئۆزگەرتىش ۋە باشقىچە بايان قىلىش ئۇسۇلىنى

تېپىش كېرەك... مەن 1 - بۆلۈمنىڭ 1 - بابىنى پۈتۈن كىتاب ئىچىدىكى بىردىنبىر تاماملانغان باب دەپ قارايمەن.» بۇ كىلاۋسېۋىزنىڭ ئۆزىنىڭ بۇ ئەسىرىگە كۆزى قىماسلىق ھېسسىياتىدا بولۇۋاتقانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

1830 - يىلى 11 - ئايدا پولشا خەلقى چار رۇسىيەنىڭ ھۆكۈمرانلىقىدىن قۇتۇلۇپ مۇستەقىل دۆلەت قۇرۇش ئۈچۈن قوزغىلاڭ كۆتۈردى ھەمدە ۋارشاۋانى ئىشغال قىلدى.

پىرۇسىيە ھۆكۈمىتى قوزغىلاڭنىڭ تەسىرىنىڭ پىرۇسىيەدىكى پۈلەكلەر ئولتۇراقلاشقان رايونغا كېڭىيىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ، تۆت كورپۇسنى چېگراغا ئەۋەتتى. مۇشۇنداق جىددىي ۋەزىيەتتە 70 ياشقا كىرىپ قالغان گىنېسناۋ باش قوماندانلىققا، يېشى 50 تىن ھالقىغان كىلاۋسېۋىز ئىشتاب باشلىقلىقىغا تەيىنلەندى. ئىككى نەپەر گېرمانىيەلىك مەشھۇر ئىسلاھاتچى ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا قوشۇنغا قوماندانلىق قىلىپ، ئەركىنلىك ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتقان پولشا خەلقىگە تاقابىل تۇرۇشقا مەجبۇر بولدى. بۇ ھەم دۆلەتنىڭ تىراگېدىيەسى، ھەم بۇ ئىككىيلەننىڭ تىراگېدىيەسى ئىدى.

كىلاۋسېۋىز ئۆزىنىڭ مۇشۇنداق بىر رولىنى ئېلىپ قالغان. لىقىدىن ناھايىتى ئۆكۈندى. چار پادىشاھ ئەۋەتكەن زور قوشۇن پولشا خەلقىنىڭ قوزغىلىڭىنى باستۇرغان مەزگىلدە رۇسىيەدە خولېرا كېسەللىكى تارقالدى، رۇسىيە ئارمىيەسىنىڭ باش قوماندانى دىبىچمۇ شۇ كېسەل بىلەن يۇقۇملىنىپ قازا قىلدى. ئەگەر قاتتىق ئايرىۋېتىش تەدبىر قوللىنىلمىسا، يۇقۇملۇق كېسەل ناھايىتى تېزلا پىرۇسىيە تەۋەسىگىمۇ يېتىپ كېلەتتى.

8 - ئاينىڭ 21 - كۈنى كېچىدە گىنېسناۋغا خولېرا كېسەللىكى يۇقۇپ، 2 - كۈنى ئالەمدىن ئۆتتى.

كىلاۋسېۋىز مارىغا بىرنەچچە پارچە خەت يېزىپ، ئۆزىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى بىر يېقىن دوستىنىڭ ۋاپاتىغا قاتتىق ئېچىنغانلىق ھېسسىياتىنى بىلدۈردى. ئۇ گىنېسناۋنىڭ ۋەزىپىسىنى ئۆتكۈزۈۋالدى.

يەتتە ئايلىق ئۇرۇش ئارقىلىق رۇسىيە ئارمىيەسى قوزغىلاڭچىلارنى مەغلۇپ قىلدى. خولېرا كېسەللىكى تېخىچە تىزگىنلەنمىگەندى.

شۇ يىلى كارل فون كىلاۋسېۋىز 51 ياشقا كىرگەندە، ئۇنىڭ ئىككى چېكىسىگە ئاق سانجىلىق بىرنەچچە يېقىن دوستى ئۇنىڭدىن بۇرۇن ئالەمدىن ئۆتتى، ھازىر پەقەت مارىلا قالغانىدى. بۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن بىردىنبىر تەسەللى ئىدى. ئۇ مارىغا يازغان خېتىدە تۇرمۇشقا بولغان ئۈمىدسىزلىك كەيپىياتىنى ئىپادىلەپ مۇنداق دەيدۇ: «مەن ئۆزۈمنىڭ كىشىلىك دۇنياسىدىن قاچان ئايرىلغانلىقىمنى، كىشىلەرنىڭ ماڭا قانداق باھا بېرىدىغانلىقىنى ئالدىن مۆلچەرلىيەلمەيمەن... مېنى تولىمۇ ئازابلايدىغىنى، ئەمدى سىزنىڭ غېمىڭىزنى يېيەلمەسلىكىمدىن ئىبارەت. ئەمما، بۇ مېنىڭ سەۋەنلىكىم ئەمەس. سۆيۈملۈك پەرىشتەم، بىر ئۆمۈر ماڭا ياردەم بەرگەنلىكىڭىزگە رەھمەت.»

1831 - يىلى 11 - ئاينىڭ 7 - كۈنى، باش قوماندانلىق ئىشتابى ئەمەلدىن قالدۇرۇلغاندىن كېيىن كىلاۋسېۋىز بىرېسلاۋغا قايتىپ كەلدى. مارى ئۇنى شۇ يەردە كۈتۈپ تۇرغانىدى.

11 - ئاينىڭ 16 - كۈنى كىلاۋسېۋىز خولېرا كېسەللىكى بىلەن يۇقۇملاندى. توققۇز سائەتتىن كېيىن ئۇ مارىنىڭ قۇچىقىدا جان ئۆزدى. ئۇنىڭ جەسىتى ئۈن - تىنسىزلا قەدىمىي ھەربىيلەر قەبرىستانلىقىغا دەپنە قىلىندى.

كارل فون گىربېن تەزىيە نۇتقىدا مۇنداق دەپ يازدى:

«ھەربىيلەر ئىچىدىن تەپەككۈرى ئۇنىڭكىدەك تەرتىپلىك ئادەمنى تېپىش قىيىن. ئۇنىڭ ھەربىي ئىشلار سەنئىتى جەھەتتىكى پىكرى چوڭقۇر تەتقىقات ئېلىپ بېرىشنىڭ ۋە تەجرىبىلىرىنىڭ جەۋھىرى... پەرۋەردىگار ئۇنىڭ ئالىيخاناب خانىمغا تەسەللى ئاتا قىلغاي، ئۇ ئېرىنىڭ ئەسرىنى ئەۋلادلارغا ھەدىيە قىلغاي.»

25. ئۆلمەس ئەسەر «ئۇرۇش توغرىسىدا»

كىلاۋسېۋىز ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن مارى ئۇنىڭغا بولغان چەكسىز ساداقىتىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن، پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ئېرىنىڭ ئەسىرىنى رەتلەش ۋە نەشر قىلىش ئىشىغا كىرىشىپ كەتتى.

يېرىم يىلدىن كېيىن «گېنېرال كارل فون كىلاۋسېۋىزنىڭ ئۇرۇش ۋە ئۇرۇش قىلىش توغرىسىدىكى ئەسىرى» (10 توم) نىڭ 1 - تومى نەشرىدىن چىقتى، ئۇنىڭ قالغان توملىرى كېيىن ئارقا - ئارقىدىن مەتبەئەگە بېرىلدى. «ئۇرۇش توغرىسىدا» دېگەن كىتاب ئۇنىڭ ئىچىدىكى I ، II ، III توملار بولۇپ، سەككىز بۆلۈم، 124 بابتىن تەركىب تاپقان، قالغان توملىرى ئاساسەن ئۇرۇش تارىخىغا دائىر تەتقىقات ۋە باھالاردىن ئىبارەت.

«ئۇرۇش توغرىسىدا» دېگەن كىتاب كىلاۋسېۋىزنى دۇنياۋى شۆھرەتكە ئىگە قىلغان ھەربىي ئىشلارغا دائىر ئەسەر. بۇ ئەسەر كىلاۋسېۋىزنى ئۇنىڭ بىلەن بىر ئەسىردە ياشىغان ئۇلۇغ ھەربىيلەر قاتارىغا قويۇش ئىمكانىيىتىنى ياراتتى. ئۇ قايىل قىلارلىق مەنتىقە ۋە تەسىرلىك بايانلار ئارقىلىق ئوقۇرمەنلەرگە ئۇرۇشنىڭ ماھىيىتىنى ئېچىپ بەردى. ئۇنىڭ ئەسىرى ئۆز نۆۋىتىدە ئەمەلىي پەلسەپە، دىئالېكتىكىلىق پىكىر يۈرگۈزۈشنىڭ ئۈلگىسى ھېسابلىنىدۇ.

1 - بۆلۈم «ئۇرۇش دېگەن نېمە» دە، ئۇرۇش بىلەن سىياسىيىنىڭ مۇناسىۋىتى، شۇنىڭدەك ئۇرۇشنىڭ ماھىيىتى بايان قىلىنغان. كىلاۋسېۋىز كىتابىدا ئالدى بىلەن كىشىلەرگە ئۇرۇشنىڭ ماھىيىتىنى مۇنداق چۈشەندۈرگەن: «ئۇرۇش — سىياسىيىنىڭ باشقا بىر خىل ۋاسىتىسى ئارقىلىق داۋاملىشىدىن ئىبارەت». ئۇ يەنە مۇنداق دەپ كۆرسەتكەن: «ئۇرۇش يالغۇز بىر خىل سىياسىي ھەرىكەت بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ئۇ بىر خىل ھەقىقىي سىياسىي قورال، سىياسىي ئالاقىنىڭ داۋاملىشىشى، سىياسىي ئالاقىنىڭ باشقا بىر خىل ۋاسىتىسى ئارقىلىق ئەمەلگە ئېشىشىدىن ئىبارەت». «سىياسىي بولسا مېڭە، ئۇرۇش پەقەت بىر ۋاسىتى، بۇ ئىككىسىنى بىر - بىرىنىڭ ئەكسى دەپ قاراشقا بولمايدۇ». كىلاۋسېۋىزنىڭ ھۆكۈمىگە ئاساسلانغاندا، كىشىلەر شۇنى تونۇپ يېتىشى كېرەككى، ئۇرۇش پىلانى تۈزگەندە، ئىككى تەرەپنىڭ سىياسىي مۇددىئاسى، شۇنىڭدەك ئۇلارنىڭ باشقا دۆلەتلەر بىلەن بولغان سىياسىي مۇناسىۋىتى قاتارلىق ئەھۋاللارنى چوڭقۇر چۈشىنىش ئىنتايىن زۆرۈر.

كىتابنىڭ 2 - بۆلۈمىدە، كىلاۋسېۋىز ئۇرۇش نەزەرىيەسىگە مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەرنى سىستېمىلىق بايان قىلغان ھەمدە بىر قىسىم ھەربىي ئىشلار نەزەرىيەچىلىرىنىڭ ئۇرۇش توغرىسىدىكى تۈرلۈك ئۆلۈك بەلگىلىمىلىرىگە رەددىيە بەرگەن. ئۇ مۇنداق دەپ قارىغان: «ھەربىي ھەرىكەت ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىككە ئىگە. ھەربىي ئىشلار سەنئىتى جەھەتتە ئۆلۈك نەزەرىيە بەرپا قىلىمەن دېيىش ھەرگىز ئىشقا ئاشمايدۇ. نەزەرىيە شەيئىلەر جەھەتتىكى تەھلىل ۋە ئىزدىنىشنىڭ مەھسۇلى، ئۇ ھەرگىزمۇ ئۆلۈك بەلگىلىمە ئەمەس.»

كىلاۋسېۋىز ئىستراتېگىيە نەزەرىيەسىنى بايان قىلغاندا، ئۇرۇشتا غەلىبە قازىنىشقا مۇناسىۋەتلىك بەش ئامىلنى، يەنى مەنئى ئامىل، ماددىي ئامىل، ماتېماتىكىلىق ئامىل، جۇغراپىيەلىك ئامىل ۋە ئىستاتىستىكىلىق ئامىلنى ئوتتۇرىغا قويغان. ئۇ بۇ ئامىللارنىڭ كۆپىنچىسى ھەربىي ھەرىكەت جەريانىدا ئىنتايىن مۇرەككەپ ھەم بىر - بىرىگە زىچ باغلانغان بولىدۇ، دەپ قارايدۇ. كىلاۋسېۋىز ئەينى چاغدا بەزىلەرنىڭ مەنئى ئامىلغا سەل قارىغانلىقىدەك خاھىشلارغا قارىتا، ئۇرۇشتا مەنئى ئامىلنى چەتكە قېقىشقا بولمايدۇ، دەپ قارايدۇ. ئۇ مۇنداق دەپ ھېسابلايدۇ: «ماددىي كۈچ بىلەن مەنئى كۈچنىڭ رولى تامامەن بىرىككەن بولۇشى كېرەك، ئۇلارنى خۇددى قېتىشمىنى خىمىيەۋى ئۇسۇلدا ئانالىز قىلغاندا ئوخشاش ئايرىۋېتىشكە بولمايدۇ. مەنئى كۈچ ئاساسلىقى باش قومانداننىڭ ئىقتىدارىنى، ئارمىيەنىڭ ھەربىي ئەخلاقىنى ۋە مىللىي روھىنى كۆرسىتىدۇ. لېكىن، ئۇ بىزنىڭ دەۋرىمىزدە ئارمىيەنىڭ مىللىي روھى بىلەن ئۇرۇشتا چېنىقىشتا مۇھىم رول ئوينىغانىدى» دەپ قارايدۇ. ئۇ مەنئى ئامىلنى تەكىتلىگەندە ماددىي ئامىلنىڭ مۇھىملىقىمۇ سەل قارىمايدۇ. ئۇ مۇنداق دەپ ھېسابلايدۇ: «سان جەھەتتىكى ئۈستۈنلۈك غەلىبە قىلىشتىكى ئومۇمىي ئامىل، شۇڭا ھەل قىلغۇچ ئورۇندا تۇرغاندا، ئامال بار كۆپرەك قوشۇن ئۇرۇشقا قاتنىشىشى كېرەك، لېكىن سان جەھەتتىكى ئۈستۈنلۈك غەلىبە قازىنىشتا كەم بولسا بولمايدىغان شەرت ئەمەس. بۇنىڭدىن ھەرگىز ئەسكەرىي كۈچ دۈشمەننىڭ ئەسكەرىي كۈچىدىن كۆرۈنەرلىك ئاز بولغان ئەھۋالدا دۈشمەن ئۈستىدىن غەلىبە قىلغىلى بولمايدۇ دېگەن يەكۈننى چىقىرىشقا بولمايدۇ.»

كىتابنىڭ 6 - ۋە 7 - بۆلۈملىرىدە كىلاۋسېۋىز مۇداپىئە بىلەن ھۇجۇمنىڭ مۇناسىۋىتىنى دىئالېكتىك نۇقتىدىن بايان قىلغان. ئۇ مۇنداق دەپ قارايدۇ: «مۇداپىئە بىلەن ھۇجۇم بىر پۈتۈنلۈك ئىچىدىكى ئىككى مۇھىم ئامىل، ھەرگىزمۇ يالغۇز - يالغۇز ئىككى قىسىم ئەمەس.»

كىلاۋسېۋىز نوقۇل ھالىدىكى پاسسىپ مۇداپىئە كۆزقارىشىنى ئىنكار قىلىدۇ. ئۇ مۇنداق دەپ قارايدۇ: «مۇداپىئەدىن ئىبارەت بۇ خىل ئۇرۇش قىلىش شەكلى نوقۇل ھالىدىكى قالغان ئەمەس، بەلكى ئۇ ئەپچىللىك بىلەن زەربە بېرىش ئۈچۈن تەشكىل قىلىنغان قالقاندىن ئىبارەت. مۇداپىئەدە تۇرۇپ غەلىبە قىلىش ئۈچۈن، ئۆزىگە نىسبەتەن پايدىلىق بولغان ئەسكىرىي كۈچ سېلىشتۇرمىسى بولۇشى كېرەك، شۇڭا مۇداپىئەدىن باشلىنىپ، ھۇجۇم بىلەن ئاخىرلىشىش ئۇرۇش بېسىپ ئۆتىدىغان تەبىئىي جەرياندىن ئىبارەت. ئۇرۇشتا پەقەت مۇداپىئە ئارقىلىق قازىنىلغان غەلىبىدىن پايدىلىنىپ قارشىلىق كۆرسىتىپلا، قايتۇرما ھۇجۇم قىلماسلىق تولىمۇ بىمەنلىك بولىدۇ.» «مۇداپىئە» دېگەن بۇ بۆلۈمدە كىلاۋسېۋىز يەنە مەخسۇس بىر باب ئېچىپ، خەلقنىڭ قوراللىنىش مەسىلىسىنى مۇھاكىمە قىلغان. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «ئادەتتىكىچە قىلىپ ئېيتقاندا، خەلق ئۇرۇشنى ئۇرۇشتىكى مۇھىم ئامىل دەپ تونۇش بىزنىڭ دەۋرىمىزدە ئىلگىرىكى سۈنئىي چەكلىمىلەرنىڭ بۇزۇپ تاشلانغانلىقىنىڭ نەتىجىسى»، «خەلق ئۇرۇشىدىن ئىبارەت بۇ ۋاسىتىدىن پايدىلىنىشقا ماھىر دۆلەت خەلق ئۇرۇشىغا سەل قارىغان دۆلەتلەرگە قارىغاندا نىسپىي ئۈستۈنلۈككە ئىگە بولىدۇ.»

1836 - يىلى 1 - ئايدا مارى فون كىلاۋسېۋىز نېرۋا قىزىتىمىسىغا گىرىپتار بولۇپ، دىرېزدىدا ئالەمدىن ئۆتتى. كىشىلەر ئۇنى ئېرىنىڭ يېنىغا دەپنە قىلدى ھەمدە مەرمەردىن ياسالغان قەبرە تېشىغا لاتىن يېزىقىدا: «ھەسرەتلىك ئۆلۈم مۇھەببەت رىشتىسىنى قانداقمۇ ئۈزۈۋېتەلسۇن» دېگەن خەتنى ئويۇپ قويۇشتى.

图书在版编目(CIP)数据

克劳塞维茨：维吾尔文 / 伍恩编；阿不都茹甫·艾力译. — 乌鲁木齐：新疆文化出版社，新疆电子音像出版社，2016.4
(世界巨人传记丛书)
ISBN 978-7-5469-8338-7

I. ①克… II. ①伍… ②阿… III. ①克劳塞维茨, K.V. (1780~1831)—传记—维吾尔语(中国少数民族语言) IV. ①K835.165.2

中国版本图书馆CIP数据核字(2016)第063579号

策 划 艾尔肯·伊布拉克·湃达
责任编辑 迪丽努尔·阿布都热合曼
美术编辑 奥敢书业

责任复审 吐尔洪·吐尼牙孜
责任决审 亚森·吾不力哈斯木
责任印制 刘伟煜

丛 书 名 世界巨人传记丛书
书 名 克劳塞维茨 (维吾尔文)
编 者 伍恩
译 者 阿不都茹甫·艾力
出 版 新疆文化出版社
新疆电子音像出版社
地 址 乌鲁木齐市经济技术开发区科技园路5号(邮编 830026)
制 版 新疆奥敢图书发行有限公司
发 行 新疆新华书店
印 刷 新疆新华印刷厂
开 本 880mm×1230mm 1/32
印 张 4.75
版 次 2016年4月第1版
印 次 2016年7月第1次印刷
书 号 ISBN 978-7-5469-8338-7
定 价 20.00元